

תקנת עזרא

על הש"ס

בתבי הגאון

רבי עזרא אלמשיך וצ"ל

אב"ד ואיינומא - לימא

שמועות וחידושים

מגאונ לימא

נאום / נאום זולטנאויזר החופץ וואינטא ילא

בעזהש"ת

ספר

תקנת עזרא

הערות והנהגות וחידושים קצרים בש"ס בבלי
כולל שמועות וחידושים מנאוני ליטא

חידושי הדף ומערכות
במסכתות
תמורה ♦ בריתות

מכתבי

הגאון רבי עזרא אלמשולר זצ"ל
אב"ד ואיינומא - ליטא

נרפס מכת"ק, בצרוף מראי מקומות והערות

בני ברק

התשפ"א

© כל הזכויות שמורות

מורשת גאוני לימא

שע"י "המאיר" מכון תורני

ישיבת בית מאיר

ת.ד. 108 בני ברק

tkntezra@gmail.com

עיצוב - "ואנהו"

להערות - צבי מרגלי

אהבת שלום 14 בני ברק

03-5743289

PRINTED IN E. ISRAEL

לוחות והדפסה

"דפוס אלון" 02-5388938

אגרת אדוננו מורינו

ראש ישיבת בית מאיר זצ"ללה"ה

אודות הדפסת כתבי בעל "תקנת עזרא"

בס"ד

הנה בא לפני אחד מבחירי אברכי ישיבתנו הק' הרה"ג ר' צבי מרגלי נ"י ובירו תכריך כתבי יד, שמן השמים זכורו בהשגחה פרמית מיוחדת, מעובון הגאון המופלא הנודע בשערי התורה, רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, בעל מחבר הספר הנפלא תקנת עזרא על מסכת מעילה. שבסוף ימיו גר בכפר סבא ונהרג בתאונת דרכים על ידי ערל בן עולה.

וכאמור, באופן פלא הגיעו הכתבי יד שהשאיר הגאון הנ"ל להאבדך הרה"ג הנ"ל, וכיד ד' הטובה התחיל לעיין בהם ומצא שכוללים חידושי תורה נפלאים ומאירים בכמה ענינים בש"ס ופוסקים. ובתוכם ביאור מהגאון הנ"ל על ספר הצבא מבעל המאור זצ"ל, שתוכנו ויעודו בכדי "שלא ימנו התלמידים", האיר לן ב"ג מדות דרכי ומהלכי הגמרא. ובעמלה שהשקיע האברך הדגול הנ"ל הכין כבר ספר זה לדפוס.

וגם הוסיף מכת"י הגאון זצ"ל ביאור נפלא בחמשים חלוקי הדינים בין בני ארץ ישראל לבני בבל המובאים בים של שלמה, עם צירוף הערות מהגאון האדר"ת זצ"ל רבה של ירושלים עיה"ק, ששלח לו להוסיף ולהדפיס על חידושו והנהותיו הוא.

ובלא שום ספק זכינו שהתגלגל זכות ע"י זכאי, להעשיר דורנו במחברת משמחת לב ומאירת עינים מאחד מגדולי הראשונים, שימש לאור וברכה למעיינים ועמלי התורה, שברכשם כיד ד' הטובה עליהם ספר זה יהיו זוכים לדובב שפתי הגאון הצדיק המובהק זצ"ל, וגם להוקרת והכרת תורה וברכה להמוציא לאור הרה"ג ר' צבי מרגלי נ"י שבה יתן וכה יוסיף להוציא לאור מעוד גנוי הכתבי יד של הגאון זצ"ל.

זלמן רומברג

מכתב ברכה

להדפסת כתבי הגר"ע אלטשולר זצ"ל

מאת כבוד מו"ר שליט"א

ראש ישיבת בית מאיר

בס"ד, ח"י בטבת תשע"ה

הנה מודעת זאת בכל הארץ גדלו ותפארתו של הגאון האמיתי צדיק וגשגב רבי עזרא אלטשולר זצ"ללה"ה, אשר האיר פני תבל בדור שלפני פנינו, בעוצם תורתו, וברוחב בינתו, ובעוצם פלפולו, ובספריו המופלאים שכל רואם אומר ברקאי, אשר מלבד גודל עמלו בתורה הניכר בהם, עולה מתוכם כפורחת לבת אש של דבקות עצומה בתורה באהבת לב ונפש.

ולא באנו בזה אלא להכיר טובה להרב הגאון ר' צבי מרגלי שליט"א, אשר זה כמה וכמה שנים עמל בביגעת גוף ונפש בתורת הגאון הנ"ל זצ"ל לתקנה ולהעמידה בקרן אורה של מסירה לרבים, ובס"ד עלתה זאת בידו באופן מושלם, ומעתה יפוצו מעיינות תורת הגאון זצ"ל על פני תבל לשמחת לב כל שוחרי תורה והוגי'.

לא נצרכה אלא לברכה, שזכותו של אותו גאון וצדיק תעמוד להרב הגאון הנ"ל, לו ולכל ביתו יחיו, להתברך בכל הברכות האמורות בתורה, מתוך רוב שמחה וטוב לבב ונחת עולמים.

בברכה נאמנה

צבי רומברג

צדקתם עומדת לעד

דברי הגאון המחבר וצ"ל, בשבח המסייעים להדפסת חידושי תורה, בפתח ספרו "תקנת עזרא" על מעילה

איתא במדרש חזית (שהש"ר ריש פרשה א') בזה הלשון "דבר אחר, חזית איש מהיר במלאכתו, זה רבי חנינא, אמרו פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים עולות ושלמים, אמר כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום, מה אעשה. מיד יצא למדבריה של עירו בחורבה של עירו, ומצא שם אבן אחת, יצא וסדקה וסתתה וכרכמה, אמר הרי עלי להעלותה לירושלים, בקש לשכור לו פועלים, אמר להם מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלים, אמרו לו, תן לנו שכרנו מאה זהובים ואנו מעלים לך את אבנך לירושלים. אמר להם, וכי מנין לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם, ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם. מיד זמן לו הקדוש ברוך הוא חמשה מלאכים בדמות בני אדם, אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלים, ובלבד שתתן ידך עמנו, ונתן ידו עמם ונמצאו עומדין בירושלים. בקש לתן להם שכרם ולא מצאן. בא המעשה ללשכת הגזית, אמרו לו דומה רבנו שמלאכי השרת העלו לך את האבן לירושלים, מיד נתן להם שכרם אותו השכר שהשכיר עם המלאכים".

ואני רואה ככל החזיון הזה, הרבה פעמים בין הרבנים המחברים אשר כונתם לשמים, מייגיעים את נפשם ביגיעה רבה, להבין ולהעמיד באיזה הלכות או באיזה מסכתא מן השי"ס, לסתתה ולכרכמה בחידושים ופרחים לתורה, וכשבאים להעלות חידושיהם על מזבח הדפוס, המדפיסים מבקשים שכרם מאה זהובים. ומנין לו להמחבר, שאינו עשיר ע"פ רוב, מאה זהובים או חמשים לתת להם. מיד מזמין להם הקב"ה מלאכים בדמות בני אדם, המסייעים אותם בדמי קדימה על הספר, והמחבר בעצמו נותן ידו עמם מפרוטותיו האחרונות, ונמצא הספר עולה על מזבח הדפוס, ומהמחבר והמסייעים יתקלס עילאה ושכרם גדול מאוד.

וז"ל הגאון בעל **סמיכה לחיים** (בהקדמה), במנאו שבחם של המסייעים להדפיס ספר חידושי תורה.

- (א)** שעניי הדפסת ספר, מרבה תורה בישראל.
- (ב)** שהוא בכלל הא דאיתא בכתובות (דף נ' ע"א) עושה צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים, ומכל שכן המסייעים להדפיס.
- (ג)** הוא מחזיק להת"ח המחבר, שעל פי רוב קמטי הנאה לידיה בודאי.
- (ד)** מכבר הוא את התורה שעל ידי החידושים הנדפסים, נתגלה עומק תורה שבכתב ותורה שבע"פ.
- (ה)** כיון דבתנא דבי אליהו רבה (פרק י'), ובוזה"ק (בראשית דף ט' ע"א, ויחי דף רמ"ג ע"א) מבואר רוממות חידושי תורה עד מאוד, אין ספק שהמסייעים להדפיסם ולא ישארו מונחים בקרן זוית, שכרו גדול מאוד.
- (ו)** כיון שמצוה על כל איש ישראל להדבק במידותיו יתברך, כדאיתא בסוטה (דף י"ד ע"א), והרי הקב"ה בעצמו גילה רצונו ומידתו לפרסם התורה בעולם כידוע, גם האיש הישראלי מחויב להשתדל על פרסומה.
- (ז)** בשו"ת שמן השמים ממהר"י ממרומי"ש ומקורביל (סי' ל"ב) הפליגו לו בתשובה מן השמים בשבח המחדיש חידושים, ובכלל המסייע להפיצים בישראל ע"י הדפוס, למען יעמדו ימים רבים.
- (ח)** בהקדמת הרב לב אריה הביא שכתובת חידושי תורה היא במקום קרבן, וא"כ המדפיס הוא בודאי עדיף עוד מכותב, שמקיים הקרבן לאורך ימים.
- (ט)** זכות לימוד ועסק בתורה הוא עוד גבוה מקרבן כדאיתא במכות (דף י' ע"א), וממילא שגם זכות המסייע להדפיס גדול מקרבנות.
- (י)** גדולה שבכולם שהמדפיס והמסייע להדפיס הוא מזכה את הרבים, והמזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, ולכן עושה אלה לא ימוט לעולם, עכת"ד בקצרה.

וכבר נהגו להדפיס שמות המתנדבים בעם להיות להם לזכרון בהיכל ה', וכן הנני עושה גם אני לרשום כאן שמות המסייעין להדפסה סיוע הגון, כולם יעמדו על הברכה. **עכ"ל בתקנת עזרא שם.**

ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם

מהדורה זו מוקדשת

לזכרו ולעילוי נשמתו

של האי גברא יקירא, אוהב תורה ולומדיה

איש תם וישר דרך, אוהב למטה ונחמד למעלה

ה"ה ד"ר ר' **עזרא** ב"ר רפאל **שקולניק** ז"ל

נין לגאון המחבר זללה"ה, ונקרא על שמו

יקר וחיבב תורת זקנו, ושמו עטרה לראשו כל ימיו

במידותיו האצילות ומאור פניו קידש שם שמים לרוב

גלב"ע ט"ז סיון תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

ואלה יעמדו על הברכה

בני משפחתו יבדלו לחיים ארוכים

רעיתו גב' **תמנת שקולניק** תחי'

שיזמה, ונמלה על שכמה הוצאת ספר זה מתורת זקנם הגאון המחבר זצ"ל

והשותפים עמה לזכות גדולה זו

אחיו הרב **פריץ שקולניק שליט"א** אחותו גב' **בתיה סקלאר תחי'**

יהי רצון שזכות רבינו המחבר זצ"ל תעמוד לימין משפחתו
להצלחה ברכה וישועה ושלא תמוש התורה מפיהם כל הימים, אמן.

מפתח למצוא דברי חפץ

בפתחי שערים

- 13..... תורת חסד על לשונה.....
 23..... מבוא.....
 41..... להנחיל אוהבי יש - פתיחה בדברי אנדה מהגאון המחבר זצ"ל.....

תקנת עזרא על הש"ס

קפו.....	קדושין.....	א.....	ברכות.....
קצה.....	קמא.....	כב.....	שבת.....
רו.....	מצינא.....	מה.....	עירובין.....
רמו.....	בתרא.....	נח.....	פסחים.....
רכו.....	סנהדרין.....	עא.....	שקלים.....
רמב.....	מכות.....	עד.....	ראש השנה.....
רסט.....	שבועות.....	פ.....	יומא.....
רעו.....	עבודה זרה.....	צ.....	הלכות עבודת יוה"כ.....
רפג.....	הוריות.....	צה.....	סוכה.....
רפו.....	זבחים.....	קה.....	ביצה.....
דש.....	מנחות.....	קיא.....	תענית.....
שכב.....	חולין.....	קמו.....	מגילה.....
שמא.....	בבבב.....	קכה.....	מועד קטן.....
שנג.....	ערכין.....	קלא.....	חגיגה.....
תג.....	תמורה.....	קלח.....	יבמות.....
תקכט.....	בריות.....	קנא.....	כתובות.....
שסב.....	מעילה.....	קנו.....	נדרים.....
שסז.....	תמיד.....	קסד.....	נויר.....
שעא.....	נדה.....	קעא.....	סוטה.....
שפט.....	טהרות.....	קפ.....	גיטין.....

תקנת עזרא על מסכת תמורה.....
 פתיחה מהגאון המחבר זצ"ל - יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל.....
 תקנת עזרא על מסכת בריות.....
 מפתח שמות הרבנים.....

רשימת הסימנים שנדפסו מכתב יד ספר "תקנת השכים"

בכת"י	הנושא	נדפס בחלק עמוד
ז	בגדרי קונמות, ובאלו נדרים חייב משום מעילה.....	יו"ד סימן כט ערב
ח	בדין מתעסק ודבר שאין מתכוין בקונמות.....	יו"ד סימן ל ערה
ט	בדין תשלומי קרן וחומש בקונמות.....	יו"ד סימן לא רעז
י	בענין מעילה בחרמי כהנים.....	תמורה פרק ז תקד
יא	בענין לאו דמעילה.....	כריתות פרק א תקלד
כא	בדין שופר של עולה, ובענין קול ומראה וריח במצוות באסוה"נ ובהקדש.....	או"ח סימן לא פר
לב	בענין קדשי בדה"ב שמתו או שנשחטו קודם פדיון וקודם העמדה והערכה ...	תמורה פרק ז תקו
מ	בדין הנאה וכלאים בבגדי כהונה.....	תק"ע ש"ס, תמיד שסז
מג	בדין ארון קודש המחובר לקרקע.....	או"ח סימן ז כו
מד	בעלי חיים אי דינם כקרקע ובדין תלישת נוצות בשבת מעוף שנתבשל.....	או"ח סימן יט ס
מה	בעלי חיים אי דינם כקרקע ובדין תלישת נוצות בשבת מעוף שנתבשל.....	או"ח סימן יט ס
מו	בדין המשתמש בכהן.....	או"ח סימן ב יא
מז	גידולי הקדש וזרע הקדש לענין מעילה, ובדין זה וזה גורם בהקדש.....	תמורה פרק ז תפז
מח	האם דבר הבא ומתהווה מהקדש שייך להקדש.....	תמורה פרק ז תצב
מט	עוד בענין גדולי הקדש.....	תמורה פרק ז תצה
נ	עוד בענין גידולי הקדש ובענין פדיית מחובר.....	תמורה פרק ז תצט
נא	בענין לאו דכל יחל בקדשים.....	יו"ד סימן לב רעה
סא	בדין צידת צבי לחצר המשתמרת בשבת ובתוספת שבת.....	או"ח סימן טז נה
סז	שינוי קדושה בארון הקודש שנדב יחיד.....	או"ח סימן ג יב
עב	בדין ריבית בהקדש ובדין שופר של עולה.....	יו"ד סימן כא קצו
עג	בדין פועל בדברים אסורים.....	יו"ד סימן יח קצג
עד	ביצה חיה האם היא אוכל או משקה, ודין ביצה קלופה שעבר הלילה.....	או"ח סימן יג מה
פו	מעילה בדברים שניתן להשתמש בהם, ואין דרך הגזבר להשתמש בהם.....	תמורה פרק ז תפד
פז	בענין צירוף כזית נבלה עם כזית בהמה טמאה.....	או"ח סימן יב קפג
פח	שהייה במיעוט בתרא בבהמת חבירו ובקדשים.....	יו"ד סימן ה קסד
צא	בדין חטאת שמתו בעליה לאחר שחיטה קודם זריקה.....	תמורה פרק ד תסג
צב	בענין ולד חטאת, וולדות קדשים.....	תמורה פרק ב תמו
קח	אי מהני שאלה בהקדש אחר שנפדה, ואחר שנזרק דמו והוקטר.....	כריתות פרק ג תקסד
קט	עוד בהנ"ל, ובביאור התוס' בכריתות דף י"ג ע"ב.....	כריתות פרק ג תקסו

מבוא

◀ שביבים מדהגותיו של הגר"ע זצ"ל

"כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ד' (עזרא ד' י').

בפתחו של "תקנת עזרא" שלפנינו, מן הראוי להקדים ולהתבונן מעט ב"הכין לבבו", של הגאון המחבר רבי **עזרא אלטשולר** זצ"ל - אב"ד וואיינוטא, ליטא. ואמנם אין הזמן גרמא להרבות בדברים, אבל הבאנו כאן מן המעט מאשר כבר התפרסם, ועוד חזון למועד בעזה"שית בכרכים הבאים.

◀ סדר היום

בין כתבי הגר"ע זצ"ל, נשתמרה רשימת סדר היום שנהג בעצמו, וכך כתב -

סדר היום

א. שלא להפסיק מלהרהר תמיד בדברי תורה וקדושה.

ב. שלא לבעוס כלל בשום אופן.

ג. שלא לומר שום גנאי על שום אדם מישראל.

ד. שלא להוציא שקר מן הפה או מפי העט.

ה. שלא לקלל שום אדם מישראל.

עד כאן בשב ואל תעשה

מכאן ואילך בקום ועשה.

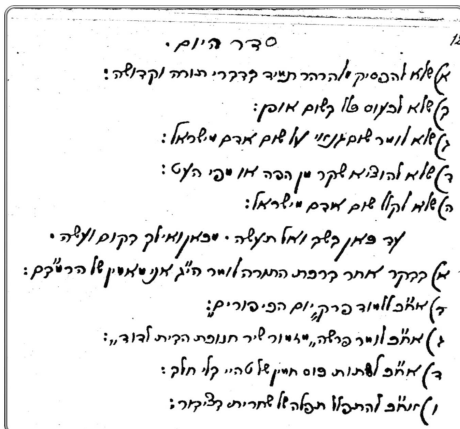
א. בבקר אחר ברכת התורה לומר הי"ג אני מאמין של הרמב"ם.

ב. אח"כ ללמוד פרק "יום הכיפורים".

ג. אח"כ לומר פרשה "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד".

ד. אח"כ לשנות כוס חמין של טה"י בלי חלב.

ה. אח"כ להתפלל תפלה של שחרית בציבור.

סדר היום בכת"י הגר"ע אלטשולר זצ"ל

סדר יום זה, היה ממלא כל לב בהתפעמות, אף לו היה רשום ב"פנקס קבלות" כלשהו, ולא כסדר יום. ואילו אצל הגר"ע זצ"ל הרי הוא "סדר היום".

רחוקים אנו מלהבין, כיצד פסקה מעין "שלא להפסיק מלהרהר בדברי תורה וקדושה", היתה אצל הגר"ע דרך חיים קבועה כ"לומר הי"ג אני מאמין של הרמב"ם", או "לומר פרשה מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", אבל זו היתה הויית חייו של הגר"ע זצ"ל.

◀ עפעפיך יישירו נגדך

לאור דבקות מופלאה זו בתורה הקדושה, אין פלא איפוא, שהש"ס על כל מבואיו היו שגורים על לשונו של הגר"ע זצ"ל עד זקנה ושיבה.

עובדא נפלאה סיפר ראש ישיבת טעלז הגאון רבי מרדכי גיפטער זצ"ל, מימי בחרותו כאשר למד בישיבת טעלז בליטא. ולרגל שמחת נשואי ידידו הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל שהיתה בוואיינוטא, הגיע הגר"מ כידידו של החתן לוואיינוטא להשתתף בשמחה. ושם בתוך שמחת החתונה, ניגש הגר"מ גיפטער זצ"ל אל הגר"ע, וביקש לשאול שאלה במסכת בבא בתרא. ושאלו הגר"ע באיזה פרק, והשיב פרק "בית כור", ושוב שאלו איזה דף, והשיב. ואז אמר לו הגר"ע - "נו, צריך לראות קודם את הגמרא". והיו הדברים פלא, כיון שלא היה במקום השמחה איזו גמרא כלל. אלא שאז החל הגר"ע לומר בעל פה את דף הגמרא, ורשב"ם שעליו והתוס', והכל כאמור בע"פ. וכשסיים אמר "ראינו את הגמ', עכשיו מה אתה שואל"? ועובדא זו שמעתי בכמה סגנונות, אבל הכל עולה למקום אחד. וראה קובץ קול התורה נ"ט עמ' ס"ה.

אכן אין כאן פלא ואין כאן מופת כי סדר היום של הגר"ע היה "שלא להפסיק מלהרהר בדברי תורה וקדושה".

בית הכנסת בוואיינוטא בתקופת רבנותו של הגר"ע אלטשולר זצ"ל

בדבקות זו בתורה, מאירים דברי הגר"ע זצ"ל בהקדמותו לספר תקנת עזרא על הרמב"ם, אחר התנצלותו מפני מכשול ושגיאה, הוסיף וכתב - "עוד יש סיבה אשר תחפה עלי כי באמצע כתבי את הספרים קפצה עלי רוגזה של המלחמה האירופית בשנת תרע"ד, ויהי ישראל השעיר לעזאזל משני הצדדים, ויצא פתאום חוק לגרש

כלה את כל היהודים האנשים והנשים והטף מכל סביבות המלחמה, והלכתי גם אני וביתי בגולה בערום ובחוסר כל, ככל המון בית ישראל שבפולין ופלכי קאוונא וילנא, הורודנא וקורלנאד ועוד. וספרי וכתבי ידי נשארו רובם בוואיינוטא, וכבר כתב ר"י קאנפטון בספרו דרכי הגמרא, שהקורא בספרים שאולים הוא בכלל והיו חייך תלויים לך מנגד..."

מה היתה הטרדה הגדולה ביותר בגלות המלחמה, לא הרעב, לא המחסור, ואף לא פטירת אשת נעוריו, אלא "הקורא בספרים שאולים", זו הסיבה שמחמתה חש "והיו חייך תלויים לך מנגד".

✧ העבד העברי

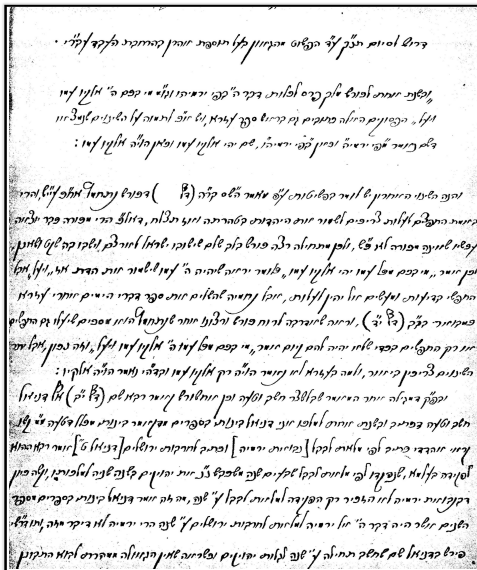
ומחמת שכל חיותו היתה בעמל התורה, סירב כל ימיו לישוב על כסאות למשפט בעיירות נכבדות שהוצעו לפניו, במוראו מטרדות הכרך שייכלו את עתו ויטרידוהו מעסק התורה. כך העיד הגר"מ גיפטר זצ"ל ששאל את הגר"ע על זאת. וכן היה מספר גם נינו ר' שמואל אלטשולר ז"ל.

ומה נאה למי שדבק כך בתורה, הכינוי שבחר לעצמו, **"העבד העבריי"**. וכפי שרשם על עצמו בכמה מדרושויו, "חידוד לסיום סדר טהרות מהעבד עבר"י, או, "דרוש לסיום תנ"ך ע"ד הפשוט מהגאון בעל תוספת אהרן בהרחבת העבד העבריי", ועוד. והרמז, **עבריי** - עזרא ב"ר יהודה, עבד עבר"י!

עבדות זו, היא סוד המלכות - מאן מלכי רבנן.

ונפלאות חביבות התורה של הגר"ע התבטאה בכתיבת דברי תורה הערות וחידושים, בכל ענין שהזדמן לפניו, וכפי שהמלצנו על זאת בעבר - "שלא להוציא הנייר חלק" אליבא

דרוש לסיום תנ"ך וכו' בהרחבת "העבד העבריי"

דר' עזרא, כולל גם עלה זעיר שגודלו אינו עולה על אינמש אחד. וכך נדחה ווארט זעיר בין הדרוש לרוח הזמן לדרוש האמת, או משתרבב מאמר מחוכם בגבול זכחים מנחות. ור' עזרא מספיק את העט הנובע בכל פיסה חלקה שמצא, גם את פנקס האדרעסין שנשמר אצלו לשעת הצורך עיטר בחבוקי מחשבה גאוניים... אך לא רק לפנקס האדרעסין עולל ר' עזרא כך, מחברתו של גבאי בית הכנסת שזנחה במלחמת העולם, הוסבה אף היא אל התכלית היחידה הקיימת לר' עזרא. ובהדרן למסכת עבודה זרה מקדש הוא את חובותיו של עזריאל בגין מקומות אשתו ובנותיו "בבית הכנסת הנשים".

✧ תורת חיים

עוד ראוי להזכיר כאן מעט, כיצד הייתה התורה מציאות החיים האמיתית היחידה בחייו של הגר"ע, כפי שרשמנו בזה בעבר.

"אחד מדרושויו הכבירים של הגאון ר' יעקב יוסף זצ"ל ומ"מ דוילנא ורב הכולל דניו יארקן הפך לקנינו של הגר"ע, שהוסיף בו דברים וכנהו - "דרוש האויר". אין בין - כך גרסו - אויר מזוהם גדוש "מקורבים" ושאר מרעין בישין, לבין אוירה מזוהמת עמוסת השחתה. כשם שהאויר

המצחין מפיץ את תחלואי הגוף, כך אויר רוחני מאוס מעביר את חיידקי הסיאוב. בבית מדרשו של ר' עזרא לא היה יסוד זה רעיון גרידא, היה זה דרך חיים.

הגאון רבי מרדכי גיפטר זצ"ל וראש ישיבת טלז, בחור אמריקאי שנטש את ביתו ואת ארץ האפשרויות על מנת לינק תורה מאראלי הדעת שבטלז. הצורבים הטלזאים מצאו באותם ימים מזור ואוזן קשבת לקושיותיהם וספקותיהם בכתובתו של ר' עזרא, אחד מאותם מקשים היה הגר"מ גיפטר זצ"ל. מישוהו מן המוציאים והמביאים כנראה לפי תומו, סח לר' עזרא כי הכותב [הגר"מ] יליד אמריקה. ר' עזרא נרעד!! - רעדה זו הרעישה את רוחו של הארי הטלזאי הצעיר, ששרבב אל האגרת החדשה ששיגר את התמיהה - "מדוע עשה עליו רושם כזה בעת שהגידו לו שאינני יליד ליטא אלא יליד אמעריקא?"

תשובת הרב דוואיינוטא לא אחרה לבא, ונתבאר בה, אויר מהו? חיידקים מהם? ונתבאר בה, מפני מה אמר אברהם אבינו לשרה כשירד למצרים, "עתה ידעתי כי אשה יפת מראה את" וכי עד עתה לא ידע? - אלא "אברהם אבינו ידע ודאי והכיר את שרה תמיד, אך בהיות רעיונותיו קרושים מאוד תמיד לא נפל ברעיונו שהיא יפה. רק כשהקריב למצרים החל להרגיש שהיא יפה, והבין כי המדינה הזאת שטופה בזימה מאוד עד שגם עליו שלט ההרגש שיפה היא, וא"כ יש סכנה גדולה פן יהרגוהו ודו"ק. וזהו תשובתו על ה"מדוע" שלו..." - חתם הרב (ע"פ ספר הזכרון שם עולם עמ' 353).

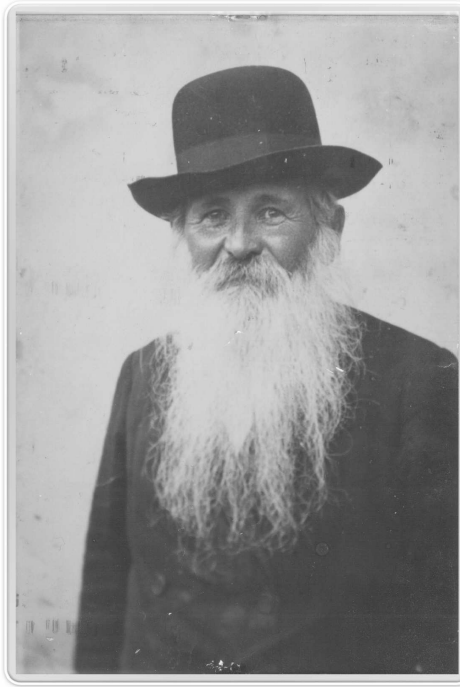
< גאון המדות

ומכלל חביבות התורה של הגר"ע זצ"ל, היה מחבב כל בן תורה, וכל דבר תורה ששמע או שראה אפילו מבני ישיבה צעירים. וכפי שכתב אודותיו הגאון רבי מרדכי גיפטר זצ"ל **"נעים היה עד מאוד, וקירב בן [בני] תורה בקירבה נפלאה"**. וכפי שניכר בחביבות התורה, מחלקי המו"מ של הגר"מ גיפטר זצ"ל עם בבחרותו בישיבת טעלז שנדפסו בקובץ "שם עולם". כמו"כ ישנם מספר מכתבים בחביבות יתירה, במו"מ עם הגאון רבי צבי שפירא זצ"ל בעל צביון העמודים, מימי בחרותו ושיודפסו בסיד בתקנת השבים בחלק אבן העזר. ובאותה חביבות היה יחסו לדברי תורה של אברכים צעירים או בני ישיבה, שנדפסו באותם שנים בקבצים תורניים, ראה להלן בתקנת עזרא על תמורה עמ' תמורה עמ' תד, שמביא מדבריו של בן ישיבת שפת אמת מקובץ "תורה מציון" שי"ל ע"י ישיבת שפת אמת בירושלים תרצ"ה, ועוד.

וכך תימצת הגאון רבי אפרים אושרי זצ"ל, שריד לדור דעה, שזכה לקרבת הגר"ע זצ"ל בליטא, בשורה אחת - **"גאון המדות ואהבת ישראל באמת!"**

נפתח לנו כאן, רק חרך קל, כדי סדק קטן, לסוד חייו של הגר"ע זצ"ל. החיים שפיעמו ביהודי ליטא, כי מציאות החיים היא חיי תורה בלבד, והתורה היתה נשמת חייהם על כל נשימה ונשימה. יהיו הדברים לנגד עינינו, בבואנו לעיין בתורת גאוני ליטא הנפרשת לפנינו בספר הזה, שכל חידוש והערה שבו זיקק הגר"ע ארבע פעמים, כי חיים הם למוצאיהם.

< מתולדותיו

הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, הנודע בחיבוריו המקיפים על עניני מעילה "תקנת עזרא", נולד בעיר התורה "מיר" בכ"ה שבט תרי"ח, לאביו רבי יהודה ליב שו"ב דמתא, ולאמו מרת חנה פראדה ע"ה בת רבי אשר אלטשולר זצ"ל, אחי אביו של הגר"ע - שו"ב דאיוויא. שניהם היו בני הצדיק ר' יוסף אלטשולר זצ"ל, בן הגאון הצדיק רבי בן ציון אלטשולר זצ"ל מגיד מישרים בהורודנא. מצד אמו התיחס גם אל הגאון רבי שמחה הכהן רפפורט זצ"ל אב"ד לובלין וראה בתקנת עזרא לבבא בתרא עמ' רכ"ג.

בטרם היותו לאיש, יצא מבית הוריו ללמוד תורה בישיבה קטנה בעירה קרליץ. לאחר מכן, שב למיר וקבל תורה בישיבתה הנודעת, מפי הגאון ר' חיים יהודה ליב טיקטינסקי זצ"ל ראש הישיבה, וראה מה שכתב הגר"ע

בשמו בתקנת עזרא למכות בעמ' רס"ב, ובזבחים בעמ' רצ"א. לימים יצא שוב ממיר אל הישיבה המפורסמת בוואלוז'ין שעמדה תחת הנהגת הגאון הנצי"ב זצ"ל, וחתנו הגאון רבי רפאל שפירא זצ"ל. וברשימותיו מציין הגר"ע זצ"ל, כי בעת שלמד בוואלוז'ין, הגאון הנצי"ב זצ"ל אמר שלשה שיעורים בשבוע, וחתנו ההגאון ר' רפאל שפירא זצ"ל אף הוא אמר שלשה שיעורים בשבוע. בן שמונה עשרה נשא לאשה את רעייתו ועזרתו מרת מאגינא ע"ה, ולאחר מכן נסע לכולל הפרושים המפורסם שבאיישיווק.

נתעטר בסמיכת חכמים מאת הגאון רבי שלמה הכהן זצ"ל בעל חשק שלמה מו"ץ דווילנא, והגאון רבי מאיר יונה ברנצקי זצ"ל אב"ד בריסק וסוויסלאץ מהדיר ספר העיטור ומח"ס הר המוריה על הרמב"ם. נתרגל בהוראה אצל הגאון הצדיק רבי יוסף אב"ד זאבלדאוו זצ"ל. והיה מפורסם בחסידותו, מידידיו הקרובים של הגאון ר' יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, ובגליונות השו"ע שלו מביא הגר"ע זצ"ל מספר הוראות ממנו, ראה תקנת השבים יו"ד סי' מ"ב לסימן ר"ח, ולסי' ש"פ. הגר"ע מזכיר גם כרבו את הגאון רבי יו"ט ליפמן זצ"ל בעל מלבושי יום טוב רבה של מיר, וראה בתקנת השבים חלק יו"ד סי' מ"ב לסי' ש"ה סעי' י"ח וכפי הנראה החשיבו לרבו המובהק.

בשנת תרמ"ד נתמנה לרב בקאלטינאן שבפלך קובנה (חבל ז'אמוט) והוא אז אברך כבן עשרים ושש בלבד. והדרוש הראשון שדרש בהתמנותו לרב, המשתרע על פני יותר מחמישים עמודים, בו הוא בולל במתיקות נפלאה, הלכה ואגדה, בסדר הדרוש הנהוג, בעניני כבוד מלך ורב, הודפס כפתיחה לספר תקנת השבים.

חביבות מיוחדת היתה להגר"ע זצ"ל בעסק התורה, בפרט בענינים שאין יד הכל ממשמשת בהם, והם בבחינת מת מצוה. ואכן כבר מצעירותו ניכרת בין כתביו, חביבותה של מסכת מעילה, והרצון להקיף ולבאר את כל עניניה. יחד עם זאת, נתן אל לבו ענינים נוספים שלא עובד בהם עד ימיו, ונטה את ידו לבאדם. וכך אנו מוצאים אותו מדפיס בשנת תרנ"ז את חיבורו תקון דרך החיים, על ספר דרך החיים להגאון מליסא. ובשנת תרנ"ט את באורו תקנת ארצות, על התוספתא דחילוקי דינים שבין בני א"י לבני בבל.

בשנת תרס"א, נקרא לכהן ברבנות העיירה וואיינוטא הסמוכה לטאווריק, ושימש בכהונה זו במשך שלושים וחמש שנה עד עלותו לאה"ק

בשנת תרע"ד עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, גלה עם רבבות אלפי יהודי ליטא לתוככי רוסיה, ושהה בעיר הלוסק, מתקופה זו זכינו לכמה הערות שישמע מהגאון רבי שמואל זלמן לנדא זצ"ל אב"ד ודחסידים) בהלוסק, הנדפסים בחיבורו הנוכחי "תקנת עזרא", הערות הש"ס. בהיותו בגולת הלוסק נפטרה עליו רעייתו מרת מאגינא ע"ה ונטמנה בעיר הלוסק.

לאחר המלחמה, שב למשמרתו בעיירתו וואיינוטא. ואף על פי שהוצעו לפניו רבנויות בעיירות גדולות ממנה, העדיף להשאר בעיירה הקטנה, כדי שיהא פנוי לעסוק בתורה, ולהעלות על הכתב את באוריו בכל רחבי התורה, ובפרט במסכת מעילה ועניניה אשר לא זו מחבבם. ואכן עלה בידו

להעלות על מזבח הדפוס את חיבורו "תקנת עזרא" בשנת תרצ"א, ואת חיבורו על הרמב"ם הלכות מעילה בשנת תרצ"ה.

בשנת תרצ"ז גמר בדעתו לעלות לאה"ק, והתגורר בבית נכדו ר' יהודה ליב אלטשולר ז"ל, אשר בכפר סבא. שם כלכלו את שיבתו נכדו הנזכר, וזוגתו אשת החיל מרת מוסיה ע"ה, אשר לא

חסכה כל מאמץ בכדי לאפשר לסב הגאון לשקוד על תורתו. על אף גילו המופלג לא כהתה עינו ולא נס ליחו והיה משים כל עיונו בתלמוד תורה ובסידור חדושי הרבים לדפוס, ובפרט עסק בתקופה זו בחיבורו המקיף על מסכת תמורה.

אור ליום ב' ח' אייר תרח"ץ בשובו מתפילת ערבית פגע בו נהג ערבי, ולאחר שעות אחדות השיב את נשמתו ליוצרה. הלווייתו התקיימה למחרת היום בפתח תקוה ובכפר סבא, בהשתתפות רבני המושבות וקהל רב, ידידו מנוער הגאון רבי זעליג ראובן בענגיס זצ"ל שהיה אז אב"ד בירושלים ספר לו נרגשות בשעת ההלויה, כן ספר לו הגאון רבי ראובן כ"ץ זצ"ל אב"ד פתח תקוה, הגאון רבי אבהם ריניק זצ"ל אב"ד כפר סבא, ועוד. ונטמן בבית החיים הישן וגאולים בכפר סבא. זכותו תגן עלינו.

< חיבוריו

עשרה "תיקונים" חיבר הגר"ע אלטשולר זצ"ל, ששה מהם זכה להדפיס בחייו, ואלו הם:

(א) **תקון דרך החיים** - הארות, הערות והוספות על ספר דרך החיים להגר"י מליסא זצ"ל, נדפס בוארשא תרנ"ו. נדפס שנית בברוקלין תשנ"ב.

(ב) **תקנת ארצות** - ביאור על תוספתא דחמישים חלוקי דינים בין בני ארץ ישראל לבני בבל, וארשא תרנ"ט. נדפס שוב בשנת תשנ"ז עם הוספות מכת"י והערות הגאון אדר"ת זצ"ל, ע"י מכון המאיר, ונדפס כעת בשנת תש"פ במסגרת ההוצאה המחודשת של ים של שלמה על מסכת בבא קמא על ידי מכון משנת רבי אהרן.

(ג) **תקון האדם** - בעניני מוסר ודרוש, סובב לבאר את החילוק בין מקומות שנאמר בהם "אדם" למקומות שנאמר "האדם", קובנה תרפ"ו, נדפס שנית ע"י צאצאיו משפחת שקולניק בברוקלין תשנ"ב.

תוספתא

חמשים חלוקי דינים בין בני ארץ ישראל ובני בבל.

הביאה מרן הרש"ל בסוף ספרו ים של שלמה על מסכתא ב"ק והבאתיה עתה לבית הדפוס עם פירוש קצר ומספיק ובחקר מקורי החילוקים שבין הארצות בשני התלמודים הירושלמי והבבלי ומדראשונים נקרא בשם ויכונה

תקנת ארצות

סמני הצעיר באלפי יהודה **עזרא** בלא"א מורי ורבי מוה"ר יהודה **ליב שליט"א** אלמשולער, בתוך עמי אנכי יושב פה קהילה קודש **קאלמינאן** יע"א במדינת **שוואבום**.

כעל המחבר ספר **תיקון דרך החיים**

ווארשא

ברפוס ר' יעקב זאב אונמערדענדלער

שנת **תרנ"ט** לפ"ק

ТОСЕФТО

т. е. Прибавление

пятьдесят разности относительно Палестиньне

ВАРШАВА 1899.

Въ Типо. Р. Унтергендлера, Гусья № 21.

שער הספר "תקנת ארצות", מהדורה ראשונה

(ד) **תקנת עזרא** - על מסכת מעילה, פיעטרקוב תרצ"א. נדפס שנית בירושלים תשל"א, ובשלישית בשנת תשס"א נכלל באדיבות משפחת הגר"ע זצ"ל במסגרת מפעל "על מסכת", על ידי מזכה הרבים הרב הגאון ר' חיים ברנשטיין זצ"ל. ונדפס לאחרונה שוב באדיבותם, במהדורה מחודשת בסדר חדש וכמה שיפורים ביחד עם ה"קרון אורה על מסכת מגילב ע"י הרה"ג ר' אריה רודנסקי שליט"א

(ה) **תקון חשוב** - על דברים החשובים דאפי' באלף לא בטלי, נדפס עם תקנת עזרא למסכת מעילה.

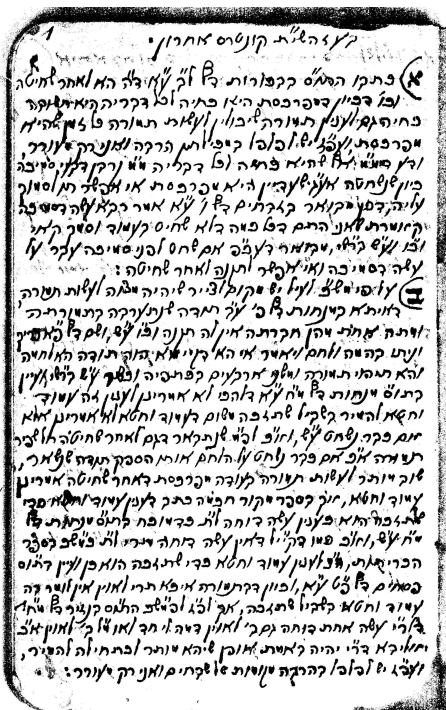
(ו) **תקנת עזרא** - על הרמב"ם הלכות מעילה, קידאן תרצ"ה. נדפס שנית בברוקלין תשנ"ב, ע"י צאצאיו משפחת שקולניק ובשלישית במסגרת מפעל "על מסכת" הנ"ל.

(ז) **תקנת עזרא** (כת"י) - הערות והגהות על הש"ס, הנדפס כעת וכפי שיפורט בס"ד להלן עמ' 31.

(ח) **תקנת השבים** (כת"י) - חקירות וש"ת בעניני מעילה וקדשים. שנתחבר כהקדמה לספרו "תקנת עזרא" על מסכת מעילה. ובו קיבץ הגר"ע מאה ועשרים סימנים, מספרי התשובות השונים, שדנו בחקירות וש"ת הקשורים לעניני מעילה. חיבור זה העמדנו כבסיס לספרי תשובותיו של הגר"ע זצ"ל, שהכרך הראשון על עניני אורח חיים, יורה דעה, וזרעים, נדפס בס"ד בשנת תשע"ה, והכרך השני על עניני אה"ע חו"מ וקדשים, נמצא בעריכה, יזכנו השי"ת להוציא לאור במהרה.

(ט) **תקון הצבא** - ביאור על ספר הצבא לרבנו זרחיה הלוי בעל המאור, יצא לאור מכת"י בשנת תשנ"ז ע"י מכון המאיר.

(י) **[תקנת עזרא]** - על מסכת תמורה, נערך ונסדר ע"י הגר"ע בשנותיו האחרונות בארץ ישראל, לאחר פטירתו, והוחל בהדפסתו ע"י בנו הר' אברהם אבא הי"ד בקובנא תרצ"ט.

"קונטרס אחרון" שריידס מספר תקנת עזרא
על מסכת תמורה

אף שהחיבור אבד עם חורבן קובנא היהודית, נשתייר בא"י הקונטרס אחרון של החיבור, ועל פיו, בצרוף מקורות נוספים מודפס, כעת החיבור "תקנת עזרא" על מסכת תמורה, וראה להלן עמ' 37.

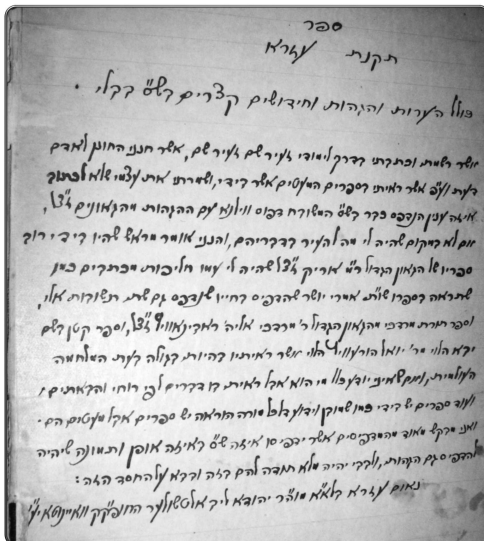
הגר"ע זצ"ל אינו מציין מדוע בחר את השם "תקנון" לספריו, ומסתבר שהוא על משקל "תקנת עזרא". אולם מצאנו, כי "תקנון" עולה בגימ' 556, כמנין "עזרא ב"ר יהודה ל"ב" - עם ארבע תיבות, ויש מקום להניח שזהו מקור ה"תקונים".

ראוי להדגיש, כי יש שיחסו בטעות להגר"ע זצ"ל את הספר "גולת מים" העוסק בחכמת הדקדוק, שחיבר דודו [אחי אמו] הר"ר **עזרא ב"ר אשר** אלטשולר ז"ל. וראה בתקנון המדות על ספר הצבא מדה ח' ומדה י"ג שהגר"ע מביא ביאורים בדברי חז"ל מדודו הנ"ל ע"ד הדקדוק.

מלבד חיבורים אלו השאיר אחריו ברכה, שו"ת ומערכות בסוגיות רבות בש"ס, דברי אגדה ודרוש חידושים על הרמב"ם הלכות חגיגה, מלכים, ועבודת יוה"כ והמצורף לכרך הנוכחי לאחר חידושי מסכת יומא, חידושים על תנ"ך, הדרנים רבים ועוד.

תקנת עזרא הערות הש"ס

כת"י הגר"ע זצ"ל, הקדמה להגהות הש"ס - תרצ"א

"תקנת עזרא כולל הערות וחידושים קצרים בש"ס בבלי", כך פותח הגר"ע אלטשולר זצ"ל את מחברת הערות הש"ס כשהחל לערוך את המהדורה השלישית בשנת תרצ"א. וניכר שחביבות יתרה היתה להגר"ע זצ"ל להערות אלו, אשר קבצם ואספם במשך עשרות בשנים, סדרם וערכם פעם אחר פעם. וגם רשם בכמה מקומות ואף בצוואתו, שרצונו להביא הערות אלו לדפוס.

בין כתביו נמצאו ארבע מהדורות על כל הש"ס, ובמסכתות רבות נמצאת גם מהדורה חמישית. ועל כולנה מסכת ברכות בה עמדו לנגד עינינו שש מהדורות.

המהדורה הראשונה, עדיין אינה מסודרת כחיבור ממש, אלא כאוסף של הערות באחת מכרכי מחברותיו של הגר"ע, כשהגר"ע ייחד לכל מסכת מספר עמודים, בהם רשם את ההערות כפי ההזדמן. אמנם כבר למהדורה זו הקדים הגר"ע דברי פתיחה קצרים בהם הביע את החשיבות שראה להביא הערות אלו לפני מבקשי התורה, וז"ל "הגהות בש"ס אשר מצאה ידי יד כחה, להגיה ע"פ השכל הישר בדרך לימודי, ואשר ראיתי ושמעתי מלומדים ישרים אחרים, אשר לענ"ד

למעשה, ערך הגר"ע מהדורה נוספת בערוב ימיו בארץ ישראל, ההשוואה של מהדורה זו מעלה נקודה מעניינת, שכן הרבה מההוספות שנוספו במהדורת תרצ"א ובפרט אלו שנוספו בה כהשמות לא נכללו בה. ומאידך יש בה הרבה תוספות שאינן נמצאות במהדורת תרצ"א.

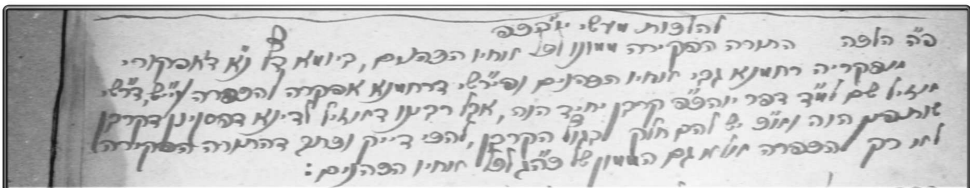
כאשר באנו לסדר את הדברים השתדלנו להשוות בין כל המהדורות, ולקבץ את כל ההוספות שבכולן. כמו כן השתדלנו להשוות בין ניסוחיו של הגר"ע במהדורות השונות, שכן מעולם לא העתיק הגר"ע את דבריו באותם המילים ממש, והשתדלנו לבחור את הנוסח היותר ברור.

כאן המקום לציין כי עבודתנו בסדור הגהות הש"ס לא נעשתה ברצף אחד, אלא מעט מעט כפי ההזדמן במשך השנים, וכן לצורך הדפסת חידושי מסכתות מסוימות בקבצים ומאספים שונים, ובפרט בפתח קונטרסי "הציבי ציונים", שע"י ישיבת בית מאיר.

יצויין שתחילת העריכה היתה סמוך למציאת הכתבים בשנת תשנ"א, ובתקופה זו טרם היתה בידינו המהדורה הרביעית, והנחנו כבסיס את מהדורת תרצ"א, כעשור לאחר מכן הגיעה לידינו המהדורה הרביעית, ובכמה מסכתות העמדנו אותה לבסיס העריכה. אולם לאחר ההשוואה הסתבר כאמור שהמהדורה הרביעית אינה מהדורא בתרא של המהדורא השלישית, שבנו להעמיד את בסיס ההגהות על מהדורת תרצ"א, שלרוב היא מסוגגנת ביתר בהירות.

ואמנם בכמה מקומות ראינו לשלב בין לשונות מספר מהדורות והעמדנו את ההוספות בתוך סוגריים מיוחדות (כאלו). כמו כן השתמשנו בסוגריים מיוחדות אלו, בכל מקום שהגר"ע עצמו כתב את הדברים בסוגריים.

כמו כן מסיבת התמשכות העריכה על פני זמן רב, ישנם שינויים מסויימים בצורת העריכה בין המסכתות. כשהיה נראה שנפלה איזו טעות בכה"י הבאנו את התיקונים בתוך סוגריים כמקובל, אולם במסכתות שסודרו בשנים מאוחרות יותר, בתיקונים פשוטים לא הערנו על כך. כמו כן בעריכה שבעבא הבאנו את הציטוטים שעליהם נסובה ההערה כפי שכתב הגר"ע, אך מאוחר יותר לא נמנענו מלהוסיף מדברי הגמרא באופן שיקל על המעיין, אע"פ שלא ציינו על כך. יצויין שמחמת צורת הגיית המילים ע"י בני ליטא נמצא פעמים רבות בכתה"י חילוף אותיות "י"ד" ו"א"ל"ף כגון "מירא" במקום "מירי", "ר" זעירא" במקום "ר' זעירי", במקרים אלו פעמים רבות התאמנו את הדברים לכתוב המקובל, בלא להעיר על כך.

הערות הגר"ע לרמב"ם הלכות עבודת יוה"כ, נדפס אחר מסכת יומא

לא הדפסנו במסגרת הדפסת הגהות הש"ס מדברי הגר"ע בתשובותיו וכדומה, שכן ניכר שהיתה להגר"ע שיטה וכוונה בסוג ההערות שבחר לכתוב בחיבור זה. ומכל מקום הוספנו ממה שמצאנו בין כתביו ועוסקים באופן ישיר בדברי הגמרא, והם ברובם מימי חורפו של הגר"ע, בכל מקומות אלו צויין בהערות "ליקוטים", "מרשימות" או "מרשימות מימי חורפו של הגר"ע", יצויין שחלק מהדברים שרשמנו עליהם "מרשימות" בלבד, הם ממחברת ישנה מאוד של הגר"ע שבה הרבה דברים מימי חורפו, אולם בחלק מן הכתוב בה יש להסתפק בזיהוי הכותב, ואולי אינם משל הגר"ע אלא משלפניו. כמו"כ הוספנו בסדר קדשים כמה הערות שרשם הגר"ע על גליונות הש"ס שלו, וכן כמה הערות שנרשמו על גליונות ספריו.

כן הדפסנו לאחר מסכת יומא את הערות הגר"ע על הלכות עבודת יום הכיפורים, שהם מעניינים דמסכתא זו.

◀ לדרכו של הגר"ע בחיבוריו

הגר"ע בהקדמתו להגהות הש"ס, כתב את הדברים הבאים "והנני אומר מראש שהיו בידי רוב ספריו של הגאון הגדול ר"מ אריק זצ"ל שהיה לי עמו חליפות מכתבים כמו שתראה בספרו שו"ת אמרי יושר שהדפים בחייו שנדפס גם שתי תשובות אלי, וספר תורת מרדכי מהגאון הגדול ר' מרדכי אליה' ראבינאוויץ זצ"ל, וספר קטן בשם 'כא הלוי מר' יואל הורעוויץ הלוי* אשר ראיתיו בחיותי בגולה בעת המלחמה העולמית, ואם שאיני יודע כלל מי הוא אבל ראיתי בו דברים לפי רוחי והבאתים. ועוד ספרים יש בידי כמו שמוכן וידוע לכל מורה הוראה יש ספרים אבל מעטים הם", עכ"ל.

הגר"ע זצ"ל ראה לנחוץ להדגיש שחיבורו זה כולל הערות והגהות שמצא בספרי קדמונים ובני דורו, ואכן הנהגה זו שזורה היתה בכל הליכותיו של הגר"ע להביא כל דבר הראוי להתעורר בו, ולא דוקא את חידושי העצמיים, בדרך זו זכינו שנשתמרו בידינו שביבים מדברי תורתם של גאוני ליטא שנשתכחו כמעט.

אמנם באשר הגהותיו נערכו במספר מהדורות והורקו מכלי אל כלי, יתכן ואירע שדברים שהובאו מאת הגאונים הנ"ל נשמטו באי אלו מקומות שם אומרים. וכך מצאנו בכמה מקומות שבמהרה הראשונה הובאו הדברים בסתם ובמהדורה מאוחרת הובאו בשם אומרים, ולהפך. כמו כן מצאנו כמה ענינים במהדורה קמא שלא הועתקו במהדורות אחרונות ולא נתברר הטעם, ויתכן שהם העתקות מספרים.

* נולד בשנת תקצ"ט, תלמיד חכם מופלג דור שלישי לבעל "מחנה לוי", ולבעל ה"בית אפרים", התגורר באנטוורפן, והיה לו מו"מ עם גאוני הדור, הדפיס את ספרו במאתים עותקים, וחילקו חנים למבקשי התורה, שנת פטירתו לא התבררה לנו, וראה במכתב הגאון הריב"ז זצ"ל מאלול תרע"ג שנדפס במוריה (גליון י - י"ב תשס"א) שמציין כי הוא עתיד לשלוח ספרים להגר"י הורביץ באותה שנה.

בעבודתנו השתדלנו לדייק בהבאת הדברים בשם אומנם עפ"י השוואת כל המהדורות וכתבי ידו, כאשר היה חפצו, ואולם חלה עלינו חובת ההתנצלות שמא שגינו או לא דייקנו, וידינו המעיין לזכות.

וכבר עמדנו בפתח ספר "תקנת השבים" על נקודה זו הנוגעת להרבה מכתבי הגר"ע זצ"ל, וכפי שמציין אותה הגר"ע בהקדמת כמה מחבוריו, והתבררו הדברים כעת יותר בעסקנו בחיבור זה של הערות הש"ס, ותקנת עזרא לתמורה.

ובכן כתב הגר"ע בהקדמה לספרו תקנת השבים - "נוסף על זה הנני עניי בספרים עד עתה, וכשמצאתי איזה ספר לעיין בו שעות אחדות דרך העברה, הוכרחתי תכף להעלות על הכתב את ההערה אשר מצאתי בו נכונה לפני, ולהעיר עליה אם כה ואם כה, והבאתיה בספרי תכף, לבל לשנות עוד פעם את עבודת העתקה, ומפני סיבת חסרון ספרים לא הבאתי בספרי זה עוד הרבה חקירות שחקרתי בהן, כי אמרתי אולי כבר עמדו על ענין זה הראשונים או האחרונים, וכיו"צ".

"וקראתי שם ספרי זה תקנת השבים, מפני שכאמור רובו הוא מלוקט מבעלי התשובות שהשיבו איש איש לשואלו דבר, והגם שאינני יכול לומר שאפילו אבנט אינו שלי שהרי העירות הערות ועיונים הרבה משלי, ובשל הקודמים הארכתי הענפים והרבתי הפארות ע"פ רוב גם יתר על השורש, מכל מקום שדי נופו בתר עיקרו והמיעוט אחר הרוב."

[illegible]

שם הרבנים, יצחק בן יוסף חסידות
 שם הרבנים, יצחק בן יוסף חסידות
 שם הרבנים, יצחק בן יוסף חסידות

[illegible][illegible]

מכתב הגר"ע זצ"ל אל הגאון רבי זאב וולף טורבוביץ זצ"ל בענין אבודה שמינה נדפס בחידושים לתמורה עמ' תסט.

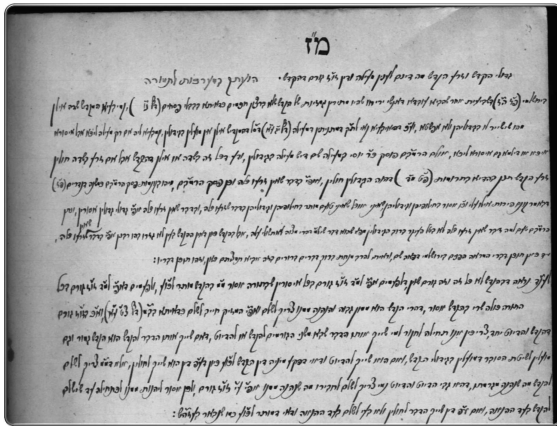
מכל דבריו אלו של הגר"ע זצ"ל, למדנו על מטרתו הנעלית של הגר"ע בחיבוריו, להביא לפני הלומד, את הדברים שהיה נראה לדעתו ראוי להאמר בסוגיא, ולא דוקא את חידושינו הוא, ויעידו על כך, ריבוי המובאות מספרים אחרים וממו"מ שהיה לו עם גאוני דורו. ואמנם יש שאנו מוצאים שהשמיט את דבריו עצמו והביא את רק את דברי חבריו, ודוגמא לדבר בתקנת עזרא (על מסכת מעילה עמ' 113) "ולשלמות הענין אעתיק מה שענה לי ע"ד הסוגיא הזאת - אשר פלפלתי בה הרבה - הגאון האמיתי ר' אפרים דוב הכהן לאפ ז"ל, ולברוח מהאריכות לא אביא פה רק מה שענה לי הגאון הנ"ל, וממילא יובן גם מעט ממה שכתבתי אני אל הגאון הגדול הנ"ל".

נקודה נוספת שיש להדגיש לאור המבואר בהקדמתו לתקנת השבים, כי מעטים היו הספרים שברשותו, ואכן, אנו מוצאים במכתביו שמזכיר שאין בידו אפילו "מנחת חינוך", או "אור שמח". וכפי שכתב שמחמת כן, כאשר השיג איזה ספר לזמן מה, היה מעתיק ממנו דברים שנראו בעיניו. ואכן נמצא במחברותיו דברים שהעתיק הגר"ע לעצמו מן הספרים. לרוב מצויין על גבי הדברים מקורם, אולם ישנם מקומות שלא נרשם על הדברים מקורם, או שנחסר חלק מן הדפים, ולא תמיד היה ביכולתנו לעמוד האם הדברים משל הגר"ע אלטשולר זצ"ל, או מאשר העתיק לעצמו לזכרון.

נקודה נוספת שעמדנו עליה בענין זה, כדוגמת מה שמצאנו בחבורים רבים במשך הדורות, ולרוב אלו הבאים לפרש על הסדר, אם סדר הש"ס, סדר השו"ע או סדר התורה, שהשתמשו המחברים בלשון אלו שקדמו להם, אף שלא נקבו בשם אמרם. ומספר טעמים לדבר זה, יש שהסיבה, מחמת שהכותב תלמידו של בעל השמועה, והכל יודעים ששמועות רבו בפיו, כמבואר ביבמות צ"ז ע"ב, ויש מחמת שהתאימה סברת הכותב לסברת מי שקדמו, והיה נראה בעיניו להעדיף את אופן הכתיבה שראה מכבר, ופעמים מחמת שהיו הדברים רשומים לפני המחבר בשם אומרם, ובעת העתקת הדברים ממקום למקום נשמט שם אומרם, וכיוצ"ב. ועל דרך זו מצאנו גם בין כתבי הגר"ע, ונציין דוגמא אחת, בקונטרס אחרון לתמורה בדף י"ד, בענין לב בי"ד מתנה בנדבת יחיד, שדבריו מבוססים על ספר המקור חכמה על תמורה דף י"ד, ואע"פ שהרבה מהמובא שם ממקו"ח כבר נמצא בתשובה שבתקנת השבים אור"ח סי' ג', שנכתבה שנים רבות קודם לכן עוד בתקופת רבנות הגר"ע בקאלטינאן, אלא שבקונטרס אחרון משום נוחות הכתיבה הביא את הדברים ע"פ המקו"ח.

ומסתברא, שמחמת טעמים אלו, ראה הגר"ע זצ"ל לנחוק, להדגיש בהקדמותיו, את דרך לימודו, והזכיר את הספרים שעסק בהם תדיר. בכדי לציין שמחמת כן, יתכן ויבואו בכלל דבריו דברים מדברי מי שקדמוהו, בהשמטת שם אומרם, בין אם מאותם שהשתמש בהם בקביעות או מאותם שנזדמנו לידו, ועל כן הקדים והדגיש בשני חיבורים אלו שהם בנויים על דברי הקדמונים.

תקנת עזרא על מסכת תמורה

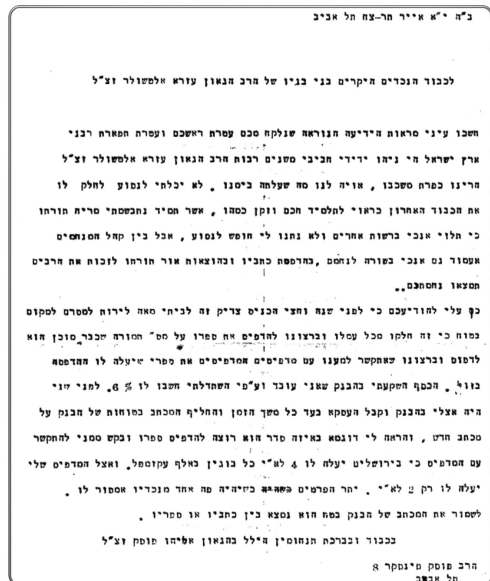

"הועתק במערכות לתמורה" - כת"י ספר תקנת השבים

כהמשך למלאכתו הכבירה של הגר"ע זצ"ל במסכת מעילה, התמסר הגר"ע בערוב ימיו למסכת תמורה, וכבר היה החיבור מוכן על ידו לדפוס. לשם הדפסת חיבור זה הפקיד הגר"ע מאה לירות אצל הגאון רבי הלל פוסק בתל אביב, ואף הראה לו דוגמא כיצד היה חפץ שיראה הספר. כל זאת הודיע הגר"ה פוסק במכתב תנחומים ששלח בתוך ימי השבעה לנכדו

של הגר"ע ר' יהודה ליב אלטשולר ז"ל. ואכן בין שמות הספרים שנחקקו על מצבתו של הגר"ע בבית העלמין הישן בכפר סבא, נרשם ראשונה חיבורו תקנת עזרא על מסכת תמורה.

כפי העולה מחליפת מכתבים שבין הגר"ה פוסק לר' יהודה ליב אלטשולר עולה שהגר"ה פוסק אף העתיק את כתב היד ויתכן במכונת כתיבה והעמיד את ההשמות שהוסיף הגר"ע במקומם, כדי שיהיה ניתן למסור את החיבור לדפוס. לאחר מכן נשלח החיבור לליטא אל בנו של הגר"ע ר' אברהם אבא הי"ד, ובסוף שנת תרצ"ט החלה הדפסתו בקאונא שבליטא, אולם למגינת לב בעלות הכורת על יהדות ליטא אבד גם ספר זה, גווילין נשרפין ואותות פורחות באוויר.

מכתב הגר"ה פוסק אודות חידושי הגר"ע על תמורה

לא עלה בידנו לברר האם גם העתקת הגר"ע פוסק נשלחה לליטא, או נשארה בא"י, ניסינו בעבר להתחקות אחר גזון כתביו של הגר"ה פוסק זצ"ל ולא עלתה בידנו.

אכן שריד מעט נשאר לחיבורו הנ"ל והוא ה"קונטרס אחרון", הכולל פנקס בן כשמונים עמודים כתובים בצפיפות ובהם שלל הוספות לחיבור על מסכת תמורה. הוספות אלו נאספו ע"י הגר"ע

במשך השנים ועל כן לא נרשמו על סדר הדפים אלא כפי ההזדמן, הקונטרס מכיל פ"ח קטעים המסומנים באותיות, כמו"כ נמצאו עוד הוספות בדפים נפרדים העולים עד למנון צ"ג, הוספות. אולם יש בידינו עוד דף עם שני קטעים המסומנים באותיות ק"ט - ק", ומכאן שאף קונטרס זה לא שרד בשלמותו.

יצויין שהרבה מן הדברים הם הוספות מאשר מציא הגר"ע בספרים שונים בענינים שעסק בהם בספרו, מ"מ ראויים הם לבא לדפוס על שם חיבורו הנזכר. כמו כן מצאנו מספר סימנים בספרו תקנת השבים שרשם עליהם "הועתק במערכות לתמורה", והם הסימנים הנדפסים בספרו זה ב"קונטרס זה וזה גורם", ובעקבות כך הוספנו עוד מספר סימנים מתוך תקנת השבים השייכים במישור לעניני המסכת. כמו"כ הוספנו מספר ענינים מחליפות מכתבים ורשימות שבין כתבי הגר"ע, העוסקים בעניני מסכת תמורה. ובס"ד, בשילוב הנכתב בספר תקנת עזרא הערות הש"ס נתקבל בידינו בס"ד חיבור שלם בן מאה ועשרים עמודים, אשר לבטח יהיה למאיר עין ללומדי מסכת תמורה.

לחשיבותו של חיבור זה על מסכת תמורה בין כתבי הגר"ע זצ"ל, ראינו להעמיד בפתחו דברי אגדה מתוך מחברת הדרושים של הגר"ע, המתאימים כפתיחה לספר.

שער מקור חכמה על תמורה עם חותמת המחבר

מן הראוי לייחד כאן שורות אחדות על אחד הספרים שהגר"ע זצ"ל הרבה להביא ממנו בקונטרס האחרון, והוא הספר **מקור חכמה** על מסכת תמורה, שחיבר הגאון רבי **שימן גולדברג** זצ"ל ממיעלען שבגאליציה, שהיה עליו גדול, מתלמידי הגאון רבי יהושע הורביץ מדזייקוב, והדפיס את החיבור הנ"ל שנדפס בהסכמת המהרש"ם מברז'אן בהיותו בן עשרים ושתים בלבד, שימש בתקופות מסוימות כר"מ בישיבת דמשק אליעזר שבויזניץ, וכמשגיח בישיבת חכמי לובלין. ונעק"ה עם כל משפחתו בחורבן יהדות אירופה, ולא נשתייר ממנו אלא חיבור זה.

דרך לימודו של המקור חכמה היא בפלפולים גדולים, והגר"ע על פי רוב הוציא מתוך דבריו חלקים לפי דרכו, עם זאת לא נמנע הגר"ע להביא גם מדבריו הפלפוליים, והעיר על כך בסוף הדברים "ומ"מ הביאותי אותם בקצרה, מפני כח החידוד וכח הפלפול הנפלא שנמצא בהם, והמעיינים אם שלא יסכימו לכל דבריו אלה, ישבעו עונג ונחת מהם".

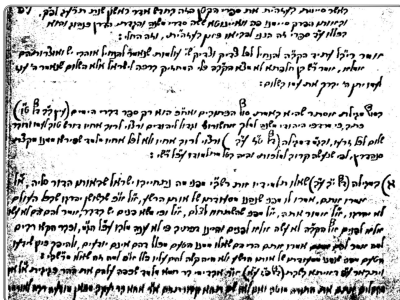
כאמור, הגר"ע בחר נקודות מתוך המקור חכמה, לפעמים הוא מביא רק את דבריו, ולפעמים מעיד עליהם, בארוכה או בקצרה, אפילו במשפט אחד. לתועלת המעינים רשמו בהערות את המיקום שבו מופעים הדברים במקור חכמה, על פי רוב ציינו רק לתחילת הדברים במקור חכמה, אע"פ שלפעמים הגר"ע ליקט את הדברים מן המקור חכמה שלא ברצף, מכל מקום המעיין במקור חכמה במקומות סמוכים למקום המצויין ימצא את מקורם.

תקנת עזרא על מסכת כריתות

בין מחברות הגר"ע זצ"ל מצאנו מהדורה נוספת לחידושי מסכת כריתות, ובה הוספות מרובות וכפי הנראה שהיה בדעת הגר"ע ליחד חיבור בפני עצמו למסכת זו אלא שלא הושלם. ואמנם בחידושים לכריתות ו' ע"א ד"ה וערפו שם, מזכיר הגר"ע עיין משי"ב לקמן דף כ"ד, ולא נמצא לפנינו, ולכאורה ניתן להסיק מכך שאכן היו להגר"ע עוד חידושים על מסכת כריתות.

חידושי הגר"ע למסכת נדפסו בירושלים תשס"ד במסגרת "אוצר חידושים", ע"י הרב הגאון ר' **יעקב זלושינסקי** שליט"א, שהוסיף בהם הערות מחכמות. אולם כיון בשעתו לא היה סיפק לערוך את השוואת כל המהדורות כראוי, שבנו עתה להשוות את הדברים בין כל המהדורות כדרכנו בשאר החיבור, ולנדפסים יחד עם שאר חידושי הש"ס להגר"ע. כמו כן הבאנו מספר סימנים מתוך הספר תקנת השבים העוסקים במיישרין בסוגיות שבמסכת כריתות.

◀ דרוש הפתיחה

כפתחה לכרך זה, הבאנו דרוש נפלא בדברי אגדה מתורת הגר"ע זצ"ל. מאשר דרש בסיום ששה סדרי משנה בקהילת וואיינוטא בשנת תרע"ג, וייעד להדפיסו בסיום ספרו "תקון האדם", שהיה אז בסיום כתיבתו. אמנם למעשה וכנראה בעקבות המלחמה שפרצה בשנת תרע"ד, נדפס ספרו תקון האדם רק בשנת תרפ"ז ואז הוסיף בסופו תשובה בהלכה, והדרוש הנוכחי נשאר בכתב יד.

סגנון דרושו של הגר"ע זצ"ל, מתובל בשפה נאה ומליצית, ששזורים בה גם דברי תוכחה נוקבים. וראינו לנכון להביא את הדברים בצורתם המיוחדת. גם הוספנו כותרות משנה כדי להקל על העיון. במספר מקומות, שהגר"ע השתמש בהטיות או ניסוחים שאינם שכיחים כלל, העדפנו לתקן את הלשון במעט. ומאחר שהם דברי דרוש, העדפנו שלא להללות את המעינים, ובשונה משאר הספר, ערכנו את הלשונות ללא שימוש בשגי סוגריים. ורק במקומות שבהם הוספנו אותיות או דברי קישור נצרכים, הבאנו את התוספת בסוגריים מרובעות. כמו"כ כל ציוני המ"מ, גם אלו שהוספנו בעריכתנו, הובאו באופן אחיד.

מלבושי יו"ט, הגאון רבי חיים ליב מיקמינסקי זצ"ל ראש ישיבת מיר, הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, הגאון רבי אלכסנדר משה לפידות זצ"ל אב"ד ראסיין. הגאון הנצי"ב זצ"ל, וחתנו רבי רפאל שפירא מוואלזין זצ"ל ועוד.

בסוף כרך זה, יחדנו מפתח לשמות הגאונים המוזכרים בספר. מפתח האישים שערנו, עיקרו, להאיר את שעשועי התורה שחלפו בין גאוני ליטא בדורו של הגר"ע זצ"ל. ועל כן כללנו במפתח זה רק את שמות גאוני דורו והדור שלפניו, אשר ניכר מן הדברים שבשעת כתיבתם היה בעל השמועה מול עינו של הגר"ע. כמו כן נכללו במפתח האישים מגאוני הדורות שהביא דברים בשמם ועד כמה שהגיעה ידינו לא מצאנו להם מקור בספרים.

כן השתדלנו לציין בהערות בכל מקום ומקום, פרטים אחדים אודות הגאונים הנזכרים בספר, ובפרט אלו שלא נודעו לרבים.

✧ מפתח לספר תקנת השבים

בכרך זה נכללו ארבעה עשר סימנים מתוך הספר תקנת השבים על עניני מעילה. ומאחר והגר"ע הרבה לציין בחיבורו "תקנת עזרא" על מסכת מעילה, לספרו "תקנת השבים". העמדנו בפתח כרך זה גם מפתחות לכשלים הסימנים שנדפסו עד כה מתוך ספר זה, חלקם בכרך הראשון של שו"ת תקנת השבים, וחלקם בחיבור זה, במסכתות תמיד תמורה וזריקות. בעזהשי"ת בפתח הכרך הבא של תקנת השבים, יודפס מפתח השוואתי מפורט למאה ועשרים סימני "תקנת השבים" כפי שהם בכת"י, בציון המקום בו נדפסו. יצויין שאף אנו במקומות שהוצרכנו לציין בספרנו זה לסימנים שהם עדיין בכת"י, רשמנו על פי סדר הסימנים בכת"י.

תקנת עזרא

העדות הש"ם

שמועות וחידושים

מגאון ליטא

באום / גימא חולטלדור דימפלץ וואייניטא יעא

הקדמות הגאון המחבר זצ"ל ל"תקנת עזרא" הערות הש"ס

עזרי מעם הי עשייו

ספר

תקנת עזרא

הנהגות בש"ס אשר מצאה ידי יד כהה להגיה ע"פ השכל הישר בדרך לימודי, ואשר ראיתי ושמעתי מלומדים ישרים אחרים, אשר לענ"ד חותם האמת טבוע עליהם כי האמת עד לעצמו, ואני שופט כי מצוה רבה היא להודיעם לכל, גם איזה מקומות הצריכין עיון כי לכאורה קשים הם מאוד וטוב ודאי להעיר לב המעיין.

למהדורא בתרא

ספר

תקנת עזרא

כולל הערות והנהגות וחידושים קצרים בש"ס בבלי

אשר רשמתי וכתבתי בדרך לימודי זעיר שם זעיר שם, אשר חנני החונן לאדם דעת וע"פ אשר ראיתי בספרים המעטים אשר בידי. ושמרתי את עצמי שלא לכתוב איזה ענין הנדפס כבר בש"ס המשובח דפוס ווילנא עם ההנהגות מהגאונים זצ"ל, אם לא במקום שהיה לי מה להעיר בדבריהם.

והנני אומר מראש שהיו בידי רוב ספריו של הגאון הגדול ר"מ אריק זצ"ל שהיה לי עמו חליפות מכתבים כמו שתראה בספרו שו"ת אמרי יושר שהדפוס בחייו שנדפס גם שתי תשובות אלי, וספר תורת מרדכי מהגאון הגדול ר' מרדכי אליה' ראבינאוויץ זצ"ל, וספר קטן בשם יבא הלוי מר' יואל הורעוויץ הלוי אשר ראיתי בהיותי בגולה בעת המלחמה העולמית, ואם שאיני יודע כלל מי הוא אבל ראיתי בו דברים לפי רוחי והבאתים. ועוד ספרים יש בידי כמו שמוכן וידוע דלכל מורה הוראה יש ספרים אבל מעטים הם.

ואני מבקש מאוד מהמדפיסים אשר ידפיסו איזה ש"ס באיזה אופן ותמונה שיהיה להדפיס גם הגהות, ולבבי יהיה מלא תודה להם בזה ובכא על החסד הזה.

נאום עזרא בלא"א מוה"ר יהודא לייב אלמשולער

החופק"ק וואיינווא יע"א

ברכות

דף ב' ע"א

במשנה, ולא זו בלבד וכו', הקטר חלבים ואברים וכו' וכל הנאכלים ליום אחד וכו'.

פירש"י [ד"ה כדי להרחיק] דהקטר חלבים דקתני לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל וכו', עכ"ל. ויש מקום לומר דבפסחים (דף ע"א ע"א) איתא מתקיף לה ר' יוסף טעמא דכתיב ראשית הא לא הוה כתיב הו"א מאי בוקר בוקר שני, מי איכא מידי דבשר אפסיל ליה באורתא ואימורין עד צפרא. א"ל אביי אלמה לא והרי פסח לר' אלעזר בן עזריה דבשר אפסיל ליה מחצות ואימורין עד צפרא. וכתב שם המגיני שלמה¹ דאע"ג דאפרכי דברי רב יוסף מפסח אליבא דר' אלעזר בן עזריה, מ"מ לר"ע דליכא ראייה מפסח מסתברא דאין לומר שבשר יפסל קודם האימורין כיון דלא מצאנו כן בשום מקום.

ועפ"ז מדויק לשון משנתנו שהביאה ראייה מהקטר חלבים ואיברים שמקטירין כל הלילה, וע"כ דהא שאוכלין קדשים רק עד חצות הוא רק הרחקה אבל מדינא נאכל כל הלילה, דאין אפשר דבשר יפסל בחצות ואימורין עד צפרא כקושיא דר"י שם. ואולי יש להעמיס זה בדברי רש"י ז"ל. ואמנם לפי מה דאיתא לקמן דף ט' [ע"א] דמתניתין כר' אלעזר בן עזריה דפסח נאכל רק עד חצות מן התורה, הרי אין להוכיח מהאימורין על הבשר כדדחה

אביי בפסחים שם. אולם בירושלמי סוף הלכה א' [ז' ע"א] מוקי מתניתין אפי' כמ"ד שהפסח נאכל כל הלילה, עיי"ש. בפני משה [ד"ה ולית] ובמראה הפנים [ד"ה ולית], וא"כ אתיא דבריננו אליבא דהירושלמי שפיר.

דף ב' ע"ב

עני וכהן חד שיעורא הוא.

פירש"י [ד"ה חד שיעורא] צאת הכוכבים, ראיתי גדול אחד שהקשה למה לא פריך גם כאן הגמ' מכדי עני אימת אכיל בצאת הכוכבים ליתני צאת הכוכבים, והא כאן לא שייך תירוץ הגמ' דלעיל, ותירץ ע"ד חריף. אך בימי חרפי שמעתי שהג"מ ר' מנשה איזנער ז"ל אמר שכאן מעיקרא לא קשה כלל, דבשלמא לעיל פריך הגמ' קושיא עצומה מכדי כהנים אימת אכלי תרומה מצה"כ וחייב הכהן כשרוצה לאכול תרומה. להביט לשמים אם יש כוכבים [וביום המעונן חייב להמתין עד שיצא הספק מלבוי²], א"כ כשהישראל רוצה לקראות ק"ש של ערבית למ"ל להישראל להביט על הכהן והכהן יביט על הכוכבים, הרי יכול עצמו להביט אם יש כבר כוכבים וליתני צאת הכוכבים. אבל העני כשרוצה לאכול הרי אינו מביט כלל על כוכבים, אלא שחז"ל ראו שהעני נכנס לאכול בזמן צאת הכוכבים יהיה השמים בהיר או מעונן,

1. ד"ה כל בפיסקא ועי"ל דברייתא. 2. או"ח רל"ה א'.

וא"כ אין כאן מקום כלל להקשות, והדבר פשוט אמת ויציב.

דף ג' ע"א

תוס' ד"ה וענין יהא שמייה רבא וכו', מכאן יש לסתור מה שפ"י במחזור ויטרי וכו', עכ"ל.

יש לתמוה דאמאי לא הביא נגד פ"י המחזור ויטרי גמ' מפורשת סוכה (דף ל"ט ע"א) אמר רבא לא לימא איניש יהא שמייה רבא והדר מבורך, אלא יהא שמייה רבה מבורך בהדדי וכו', הרי להדיא דלא כהמחזור ויטרי והיא תמיה עצומה³. והעירני לזה הגאון הגדול ר' שמואל זלמן לנדא (שליט"א) [זצ"ל] [אב"ד דק"ק הלופק. והרמב"ם [לא]⁴ הביא הגמ' דסוכה להלכה] ובביאור הגר"א ז"ל לאור"ח סי' נ"ו סעי' א' הזכיר הא דסוכה ע"ש ובמג"א [ס"ק ב].

דף ג' ע"ב

רש"י ד"ה ונמליכין בסנהדרין, נומליין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם, עכ"ל.

ראיתי⁵ שהרב יד המלך [פ"ה מהלכות מלכים ה"א] הקשה דלמה ליה לרש"י למצוא טעם בהמלכה כדי שיתפללו עליהם, הא מפורש במשנה בריש סנהדרין [דף ב' ע"א] שאין יוצאין למלחמת הרשות רק ברשות סנהדרין גדולה. ולכאורה היא קושיא

עצומה, ובסנהדרין (דף ט"ז ע"א) פירש"י [בד"ה ונמליכין] בעצמו, דנמליכים בסנהדרין ליטול רשות.

והנראה לענ"ד לפי חומר הנושא ע"פ מה דאיתא במכילתין לקמן דף כ"ט [ע"ב], דא"ל אליהו לר"י כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא, מאי המלך בקונך וצא א"ר יעקב אמר ר"ח זו תפלת הדרך, עכ"ל הגמ'. חזינן מזה דביאור ענין המלכה הוא דבזה שהוא מתפלל תפלת הדרך זהו גופא נטילת רשות לצאת לדרך ועיין צל"ח שם [ד"ה המלך]. וא"כ גם הכא כשהם חייבין ליטול רשות מסנהדרין לצאת למלחמה באים לפני הסנהדרין ומבקשים מהם שיתפללו עליהם, ואם הסנהדרין אינם מסכימין על מלחמה זו בכלל הרי ימחו בידם, אבל כשהסנהדרין מבטיחין להם שיתפללו עליהם זהו גופא נטילת רשות ונתינת רשות, להכי פירש רש"י כאן כן. אבל בסנהדרין ששם העיקר רק לדעת המקור מנלן דבעינן הסכמת בית דין של הסנהדרין למלחמת הרשות מפרש רש"י שפיר נמליכים בסנהדרין הא דנוטלין רשות, ולענ"ד זה ניתן שפיר להאמר בעזהשי"ת.

3. עי' כפות תמרים סוכה ל"ט א' ד"ה א"ר לא. 4. כנדצ"ל, וע' הלכות יבום פ"ד ה"ג. 5. במהדורה קודמת כתב הגר"ע קצת בסגנון אחר, וז"ל - לכאורה הדבר תמוה מאוד, דהא כאן במלחמת רשות איירי וצריכין פשוט ליטול רשות מסנהדרין על המלחמה כמפורש במשנה פ"ק דסנהדרין [דף ב' ע"א] ושם (דף ט"ז ע"א) פירש רש"י בעצמו [ד"ה ונמליכין] דנמליכים בסנהדרין ליטול רשות, ע"ש. וכבר הקשה כן בספר יד המלך על הרמב"ם בהלכות מלכים [פ"ה ה"א] ונשאר בצ"ע. ולענ"ד דצ"ל כאן ברש"י ליטול רשות וכדי שיתפללו עליהם. ועיין לקמן (דף כ"ט ע"ב) א"ל אליהו לרב יהודא וכו' וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא ופירש"י המלך, טול רשות, מאי המלך בקונך וצא אמר ר' יעקב א"ר חסדא זו תפלת הדרך עכ"ל, הרי לפנינו דהתפלה גופא היא נטילת רשות ועיין בצל"ח שם [ד"ה המלך], ועפ"ז דברי רש"י כאן אינם מוקשים כ"כ, ודו"ק.

דף ה' ע"א

אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף וגוי [איוב ה' ד'], אמר ליה ר' יוחנן הא אפי' תנזקות של בית רבן יודעין אותו, שנאמר ויאמר אם שמע תשמע וגוי ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמחתי במצרים לא אשים עליך וגוי [שמות ט"ו כ"].

לכאורה הפליאה גדולה כאן מאוד על ר"ל שהביא קרא דספר איוב בשעה שהדבר מפורש באר היטיב בתורה. ובסנהדרין (דף קי"א ע"א) איתא לכן הרחיבה שאל נפשה ופערה פיה לבלי חוק [ישעיה ה' י"ד] אמר ר"ל למי שמשייר אפי' חוק אחד, א"ר יוחנן לא נחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' לא למד אלא חוק אחד. ויש להבין גם שם במאי פליגא ועיין בספרי תקון האדם [פ"ז אות י"ב ובסוף פרק ח'] מש"כ בזה.

אך נראה ישר דאזלי לשיטתם דר"ל הא ס"ל דחצי שיעור מותר מן התורה דס"ל כל חלב הכונה היא כולא שיעורא, ור' יוחנן ס"ל חצי שיעור אסור מן התורה דכל מקצת משמע. וא"כ לשיטת ר"ל הא דכתיב ושמרת כל חוקיו כולם משמע להכי קאמר אפי' לא שייר אלא חוק אחד, ור' יוחנן לשיטתיה דכל מקצת משמע להכי קאמר אפי' לא קיים אלא חוק אחד. ולפי"ז לשיטת ר"ל מקרא דושמרת כל חוקיו כל המחלה וגוי לא אשים עליך, לא ידעין דמשום מצות עוסק בתורה לחוד יסורים בדילין ממנו, להכי הוכרח להביא מפסוק הכתוב באיוב. אבל לר' יוחנן לשיטתיה דכל מקצת משמע ושמרת כל חוקיו הכונה

אפי' לא קיים אלא חוק אחד, שפיר קאמר הא אפי' תינזקות של בית רבן יודעין אותו, והדבר יקר ונפלא, שמעתי.

דף ו' ע"א

ומניין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שהשכינה עמו, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. [וכי מאחר דאפי' חד תרי מבעיא, תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא מכתבן מליה וכו'].

פירש"י [בד"ה אשר אזכיר את שמי, אשר יזכר שמי על פי מצותי ודברי], קשה, דא"כ כל המצוות נמי. וגם דברי המהרש"א כאן [שאפילו א'] תמה עליהם הפני יהושע [ברש"י ד"ה אשר אזכיר]. לכן אפשר פי' אחר, ויתורץ בזה גם קושית התוספות יו"ט באבות פ"ג [מ"ו], דמאי קמ"ל הא מתניתין היא שם.

דהנה לקמן מסיק דתרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתב מליה, וכתבו התוס' [ד"ה חד] כלומר עם אחרים אבל לבדו נכתב. ומהרש"א כתב טעם דתרי מכתב מלייהו משום דממשא ומתן עומדים על האמת, אבל אחד יכול לטעות להכי לא נכתב מליה. ולכאורה גם בספר לבד לא נכתב כיון שהוא טעות וא"כ זהו שלא כדברי התוס', וצ"ל דה"ק דאחד שיכול היה ללמוד בחבורה ולומד לבדו אף שאפשר לו לבא לידי טעות, לא מכתב מליה עם אחרים אף אם באמת לא טעה. אבל אם אנוס הוא שאין לו חברים אם לא טעה מכתבין מליה עם אחרים אם לא טעה.

שעוסק בתורה אפי' אם אפשר לו ללמוד
בחבורה כנ"ל א"כ איך אפשר שחוטא.

ולכאורה היה אפשר להוכיח מזה
כהמהרש"א שכתב בשילהי מכילתין דאין
לגרוס ולא עוד אלא שחוטאין.

אבל אחר העיון י"ל לדברינו לעיל
דניחא הגירסא, דהא דקאמר שם ולא עוד
אלא שמתפשין דכתיב אשר נואלנו [במדבר
י"ב, י"א] אין הכונה שבדאי מטפשין, אלא
דיכול לבא לידי טעות וכמש"כ המהרש"א
לעיל [דף ו' ע"א] כנזכר לעיל, ואז אם באין
לידי טעות הן חוטאין אבל אם באו אל
האמת שכינה עמהם ואינו חוטא. ולפי"ז
מוכח כמש"כ לעיל דאפי' אם כיון האמת
מ"מ לא מכתב מיליה גבי אחרים.

ובזה נעוץ סוף המס' לתחילתה, דלעיל
(דף ג' ע"ב) איתא שדוד המלך עה"ש היה
עוסק בתורה מחצות הלילה עד שעלה
עמוד השחר ואז נכנסו חכמי ישראל אצלו.
והיינו דבליילה היה אנוס ללמוד ביחידות,
אבל ביום כיון שיכול ללמוד בחבורה נכנסו
חכמי ישראל אצלו אף דכתיב וה' עמו
שהלכה כמותו ולא בא לכלל טעות מעולם.
ויש להאריך עוד ודו"ק.

דף ו' ע"ב

אמר רב פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא.

כאן על הגליון כתוב בית אבל וי"א בית
עצמות וכו', וכ"כ רש"י במכילתין (לקמן
דף נ"ט) [ע"א ד"ה אובא] טמיא עצמות.
ועיין ברשב"ם בב"ב (דף קט"ז) [ע"א, ד"ה
לא הוה] אהא דריב"ל לא אזיל לבי טמיא.
אך בספר דברי משלם (עמוד ל"ד) מביא,
גירסת רב האי גאון דגריס בכ"מ בי טעמא
והפי' מפני שהמנחמים צריכין לשתוק עד

ובפרק חלק [סנהדרין דף צ"ג ע"ב]
איתא, וה' עמו [שמואל א' י"ח י"ד]
שהלכה כמותו בכל מקום, ולפי"ז הכי
פירושו כאן בכל המקום אשר אזכיר את
שמי, היינו זה שלומד ומכוין האמת להלכה
אבוא אליך פירש"י לשון יחיד, אבל לא
נכתב מיליה עם אחרים כיון שלא נאנס,
ואפשר לו לבא לידי טעות אף שלא טעה.
אבל אם נאנס שלא היה לו עם מי להתחבר
מכתבין מיליה עם אחרים אם לא טעה,
וזהו ולחושבי שמו שחשב ללמוד עם
חברים כדי לעמוד על האמת אלא שנאנס
מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה כאילו
למד עם אחרים, ומכתביה מיליה אם לא
טעה בספר עם אחרים.

ולפי"ז מיושב שפיר קושית התוי"ט הנ"ל
דאם ממשנה דאבות הו"א דוקא באחד
הלומד לבדו מחמת אונס אז שכינה עמו,
אבל זה שאפשר לו למצא חבר ולומד יחיד
הו"א שאין שכינה עמו, קמ"ל האמורא כאן
דמ"מ שכינה עמו אם לא טעה, ודו"ק.

ועפ"ז יש להקשות קושיא עצומה
בשלהי מכילתין (דף ס"ג ע"ב) דאיתא שם
הסכת ושמע [דברים כ"ז ג'], עשו כתות
כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית
אלא בחבורה כדר' יוסי ברבי חנינא וכו',
ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר
חטאנו. הא איתא בשבת סוף פרק במה
בהמה [דף נ"ו ע"א] כל האומר דוד חטא
אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו
משכיל וה' עמו וגו' [שמואל א' י"ח י"ד]
אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו. וא"כ
איך קאמר הש"ס ת"ח הלומדים בד בבד
חוטאין הא כיון דשכינה גם עם אחד

בעוקצין תליסר מתיבתא דהוא לאו דוקא, אלא לשון הרגיל בגמ' כמו תליסר זוזי פשיטי [חולין דף מ"ד ע"ב], ובודאי שכן הוא דמצינו מספר זה בחז"ל בכמה מקומות, ולקמן (דף מ"ב) [ע"א] רב הונא אכל תליסר ריפתא, ובשבת (דף קי"ט) [ע"א] זבניה בתליסר עיליתא דנרא דדהבא, וברש"י שם [ד"ה תריסר], ובחולין (דף צ"ה) [ע"ב] תליסר גמלא טריפותא, ובשבת (דף קל"ה) [ע"א] אהדר ליה אתליסר וכן עוד בכמה מקומות. ועיין בספר דברי משלם מר' משולם פישל בער ז"ל⁸ שהאריך בכאלה ובהגהות ר' אליהו גוטמאכער זצ"ל בשבת (דף ל"ג ע"ב).

בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו, תיקו.

ראיתי להעיר כאן מה דקשה לכאורה הרי אליהו היה רגיל אצל החכמים כדאיתא כמה פעמים בש"ס, למה לא אמר להם עכשיו כל מה שנסתפקו בהם, אך הענין הוא דאין נביא רשאי לחדש דין דלא בשמים היא לכן לא היה רשאי להגיד להם רק מה שהשיג וקבל קודם שנסתלק.

ואין להקשות דהא קי"ל יגעת ולא מצאת אל תאמין וחז"ל הרי יגעו הרבה ולמה השאירו דברים בתיקו, דהענין הוא למשל אם נאבד לאדם דבר באיזה חדר ויגע כראוי לחפשו ודאי ימצאנו, אבל אם אין הדבר כלל בחדר זה הרי לא יועיל כל החיפוש בזה החדר. וכן הוא ברוחניות כל אדם יש לו שורש למעלה ועל יגיעה כראוי העידו חז"ל ודאי ימצא כל מה שבשרשו, אבל מה שהניחו בספק הוא מעלמא שלא נתגלה

שיפתח האבל וכו' עיין בשו"ת רב האי גאון סי' ע"ד, ובמו"ק (דף י"ח) [ע"א] גם בגמ' שלנו כתוב על שמואל למשאל טעמא מניה, וברש"י [ד"ה על שמואל] כתוב בי טעמא ע"ש, גם בסוף סנהדרין (דף קי"ג) [ע"א] אתא איהו ואליהו למשאל לשלמא בי טמא וכתב רש"י ז"ל [ד"ה] בי טמא וי"א בי טעמא, ולפ"ז תיבת בשלמא הוא טעות הדפוס ובעיין יעקב אינו, כ"ז כתב הרב דברי משלם ז"ל.

דף ח' ע"א

אמר מר זוטרא לעת מצוא זה בית הכסא.

כיוצא בזה איתא בב"מ (דף ק"ז ע"א) ברוך אתה בעיר שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת, וכו' אלא שיהא בית הכסא סמוך לשולחן. וכתב בספר יבא הלוי השערה דמשום שהיה אסור לכתוב תורה שבע"פ היו כותבין בראשי תיבות עיין רש"י גיטין (דף ס' ע"א) [ד"ה באל"ף ביי"ת] לענין מגילת סוטה. והיה כתוב בספר או בקונטרס האגדה, ברוך אתה בעיר שיהא ביתך סמוך לביה"כ בראשי תיבות להכי מר פתר לה בית הכנסת ומר פתר לה בית הכסא. וכן היה גם עם המאמר כאן לעת מצוא זה ביה"כ דיש מפרש לה בית הכנסת ויש מפרש לה בית הכסא, וממילא מביא גם שאר הדרשות.

ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא.

המספר י"ג כבר כתבו התוס' לקמן (דף כ' ע"א) [ד"ה תליסר] גבי אנן קמתנינן

7. לרבי משלם פישל בעהר זצ"ל, פפד"מ תרפ"ו. 8. ת"ח בר אוריין ובר אבהן, מעמודי התורה והחסד בראסין - ליטא.

קאי אקרא דלעיל שבעת ימים תאכל מצות [שמות י"ג, ו'], ולהנ"ל דאז הלילה הלך אחר היום א"ש דודאי אפשר לומר להמשיך היום ג"כ בחיוב סיפור יציאת מצרים, עכ"ד, ודפח"ח.

ואמנם יש חולקין אהאי כללא דבבן נח הלילה הולך אחר היום לכל מילי, אבל מ"מ לשיטה הנ"ל הוא נחמד. והג"מ ר' אליה שיק זצ"ל בעל עין אליה על עין יעקב תירץ, דכיון דהמצות הרי נאכלות עם הקרבן פסח, ובקרבות הלילה הולך אחר היום לכו"ע, [משו"ה כתב כאן בי"ד בחדש תאכלו מצות], וגם זה נכון.

דף י"א ע"א

לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום.

הפירוש בזה כמש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות שז"ל, ופי' לחתום ר"ל שיפסיק במקום שאינו ראוי לפסוק, עכ"ל. היינו שבמקום שתקנו להפסיק קודם חתימת הברכה כגון בברכת רצה שאנו מוסיפים בה יעלה ויבא אינו רשאי שלא לאמרו, כ"כ הרב חדות יעקב¹².

דף י"א ע"ב

תוס' ד"ה שכבר וכו', וא"ל דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא ברייתא.

כבר עמד ע"ז המהרש"ל דהרי הוא משנה מפורשת בפאה פ"א [מ"א] והגיהו בגליון שצ"ל שהיא מימרא דר' יוחנן בשבת (דף קכ"ז) [ע"א] שהוסיף על

השורש עדיין עד שתמלא הארץ דעה שאז יתגלה הכל. כן ראיתי הביא ר"א הערטשיק בהערות להתשבי (בשם ספר שאינו יודע שמו וקבל האמת ממי שאמרו).

תוס' ד"ה רב ששת וכו', ורב אלפס כתב וכו'.

המהרש"א הגיה כאן בתוס' ע"פ מש"כ האלפס כאן, אבל באלפס מגילה⁹ מביא גם תירוץ דה"ג ולזה כיונו התוס' כאן ואין צורך להגיה, הרב עין תרשיש¹⁰.

דף ח' ע"ב

תוס' ד"ה כאילו מתענה וכו', והקשה רשב"א מינבי"ל, מאי קשיא ליה והא כתיב בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצותו ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו וכו', עכ"ל.

הג"מ ר' רפאל נטע רבינאוויץ ז"ל אמר לישב שפיר קושיא זו עפ"מ שתירצו רבים הקושיא איך שמרו האבות את השבת והא בן נח ששבת חייב מיתה. ותירצו¹¹ דבבן נח הלילה הולך אחר היום כדכתיב [בראשית ח' כ"ב] יום ולילה לא ישבותו, והאבות עשו מלאכה ביום ו' ובליל מוצאי שבת ומיושב קושית העולם. וא"כ מיושב שפיר גם קושית התוס' כאן דהא קרא דבראשון בי"ד וגו' כתיב בפרשת בא, וקודם מתן תורה הדין הוא ליחס ערב של ט"ו לי"ד ניסן, משא"כ קרא דועניתם הא כתוב אחר מתן תורה ושפיר מדייק הש"ס. וזהו דאיתא במכילתא [בא פרשה י"ז] הובא בהגדה של פסח אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ולכאורה קשה מהיכי תיתי הא

9. י"ד ע"ב בדפי הרי"ף. 10. להג"מ רבי יהושע זעליג תרשיש זצ"ל מקעלם (תרכ"ו - תרח"צ), ומנח"כ בירושלים. 11. פנים יפות פ' נח. 12. וכע"ז ממש כתב בשושנים לדוד פ"א מ"ד, על התוי"ט ד"ה להאריך, והובא בתוס' אנשי שם במשניות כאן.

בפי' הרא"ש למסכת תמיד ריש פ"ה [מ"א, ד"ה וברכת כהנים]. וכבר כתבתי זה בספרי הקטן תקנת ארצות [סי' כ"ב].

דף י"ב ע"א

שאני התם דקאמר יוצר המאורות.

מכאן מוכח דכל ברכה שמזכיר שם הוויה בכינוי אדנות גם אם לא הזכיר שם אלקים יצא, דאל"כ גם לרב קשה הא לא אמר אלקים. והג"מ ר' מאיר אריק ז"ל הביא ראיה מדאיתא בש"ע (סי' קס"ז סעי' י') דאם אמר ברוך רחמנא מלכא יצא ורחמנא הוא במקום שם הוי"ה והא לא אמר אלקינו וע"כ דבדיעבד יצא. וזה דלא כהט"ז (סי' רי"ט ס"ק ב') בשם הרבינו יונה זצ"ל בריך אלקנא מלכא דעלמא וגם בשו"ע לא נזכר דעת הר"י בזה.

דף י"ג ע"א

תני בר קפרא כ"ל הקורא לאברהם אברהם עובר בעשה וכו', ור' אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר ולא יקרא עוד שמך אברהם.

כבר תמהו המהרש"א [ד"ה עובק בעשה] והצל"ח [ד"ה תני בר קפרא] והגר"י פיק באומר השכחה [ד"ה כל הקורא] על שלא הביאו מוני המצוות וברמב"ם ובטוש"ע דין זה. וכתב הרב משכנות ישראל (סי' א') ע"פ הגמ' סנהדרין (דף קי"א) [ע"ב], דינא מחלוקת אי עוד לגמרי משמע, אי לכמו שהיתה משמע, עיי"ש היטב. והתם הלכה כר' עקיבא דעוד כמו שהיתה משמע¹⁴, וא"כ גם כאן לא יקרא עוד שמך הכונה נמי לא שיעקר שם אברהם לגמרי אלא שיהא שם אברהם עיקר ואברהם טפל, וכן נראה

המשנה כמה דברים. וברמב"ם בנוסח התפילה איתא בזה"ל נהגו העם וכו' קורין משנה זו אלו דברים שאין להם שיעור וכו' אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וכו' כיבוד אב ואם וגמילות חסדים ועיון תפלה וכו', וכולל דבר ר' יוחנן כאלו היו שנוים במשנה, אלא שהחסיר מר' יוחנן המגדל בניו לת"ת והדן את חברו לכף זכות. משום דכל הנך דחשיב ר' יוחנן כלולים הם בהשנויים במשנה ור' יוחנן רק מפרש המשנה, והא ראיה דהרי גם אלו דברים שאין להם שיעור קחשיב שם במשנה, ובנדרים (דף ל"ט ע"ב) איתא דגם ביקור חולים אין לו שיעור, ובסוטה פרק עגלה ערופה [דף מ"ו ע"ב] איתא דלויה אין לה שיעור. ולא נזכרו במשנה דפאה משום דהם בכלל גמילות חסדים כמש"כ רש"י בשבת (דף קכ"ז) (ע"א) [ע"ב] ד"ה הני בהני שייכי, ובתוס' חגיגה (דף ז' ע"א) [ד"ה גמילות חסדים] ע"ש. וא"כ לא רחוק לשמוע דגם המשנה לענין אכילת פירות בעוה"ז כללים קאמרה. וראיתי שכבר כתב ר' שלמה זלמן זונדן ז"ל בהגהות הסידור לר' ישעיה פיק ז"ל מעין זה שכתבתי כאן¹³.

תוס' ד"ה וברכת כהנים, ואין זה דוכן שהרי לא היו עומדים לדוכן עד לאחר הקטרת אמורים, דאמרי' בתענית (דף כ"ו ע"ב) שלשה פעמים ביום הכהנים נושאים כפיהם וכו', וא"כ הוה ליה למתני די פעמים וכו'.

"וא"כ הו"ל למיתני ובמקדש ד' פעמים ביום", כצ"ל, וכן הוא בתוס' הרא"ש ובתוס' ר"י החסיד לברכות. וכן צ"ל נמי

13. עי' מש"כ בזה הגר"ע בתקון דרך החיים סי' ח'. 14. רמב"ם פ"ד מהלכות ע"ז הלכה ז'.

ללישנא קמא הוא, דר"ע דאמר דכל הפרשה צריכה כונה היינו אפי' דיעבד אינו יוצא בלא כיון, וע"ז אריו"ח הלכה כר"ע, אבל לכתחילה י"ל דס"ל דגם פרשה שניה בעי כונה. אבל ר' אחא דאמר שוב אינו צריך הרי דאפי' לכתחילה אינו צריך, וע"ז אמר ר' יוחנן הלכה כר' אחא עכ"ד הצ"ח. ודבריו צריכין המתקה דהא לכאורה גם ת"ק דר"ע קאמר מכאן ואילך אינה צריכה כונה ומשמע אפי' לכתחילה וא"כ י"ל דר"ע רק אלתחילה פליג ובדיעבד מודה דיצא.

ונ"ל להסביר דבריו ע"פ הכלל גדול שכתב הגרע"א ז"ל בספרו דרוש וחיידוש בהתשובה סי' י"ב, דהיכא דנקט הש"ס צריך העושה לעשות כן, הוא רק חיוב על האדם שיעשה המצוה באופן זה אבל אינו מוכרח שמעכב גם דיעבד. ויש לי ראייה לזה דכן כתב רש"י בברכות (ט"ו ע"א) ד"ה אלא ר' יהודא, בפירוש, דכל צריך לכתחילה הוא. משא"כ אם נקט בלשון צריכה דקאי על המצוה לא על האדם ודאי דבלא תנאי זה לא מתכשרה המצוה כלל גם בדיעבד ע"ש והוא כלל נפלא.

וא"כ דברי הצ"ח אמיתיים מאוד דת"ק דר"ע אמר עד כאן צריכה כונה א"כ ודאי דבלא כונה גם בדיעבד לא יצא, וכן ר"ע אמר כל הפרשה צריכה כונה הרי דגם דיעבד לא יצא בלא כונה, אבל לכתחילה י"ל דס"ל דכל הג' פרשיות בעי כונה. אבל ברייתא השניה דנקטה צריך לכיון את לבו, ר"א אומר כיון שכיון לבו בפרשה ראשונה שוב אינו צריך, הרי ודאי שגם לכתחילה

מסתמא דגמ' בערכין (דף כ"ו ע"א), ע"ש דמדכתיב עוד נגאלת כשדה מקנה. ובמדרש¹⁵ רבה בראשית (פ' פ"ב [או' ג'] וירא אלקים עוד, ר' יוסי בר חנינא אמר עוד כבראשונה וכו' [ע"ש]). ואפשר דהא דאמר ר' חמא בר חנינא דאע"פ שנשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם וכו', מ"מ על כל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת מביא א"נ וכו', ע"ש בסוטה (דף י"א ע"א), נמי טעמא משום דכתיב ולא יהיה עוד מבול וגו' [בראשית ט, טו] וכן אשר נשבעתי מעבור עוד מי נח על הארץ [ישעי' נ"ד, ט], עוד כמו שהיתה משמע, ודו"ק.

דף י"ג ע"ב

ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר רבה בבב"ה אמר ריו"ח הלכה כר' אחא שאמר משום ר"י.

לכא' קשה [ד]הול"ל דר' יוחנן לטעמיה דאמר הלכה כר"ע שהוא הלישנא קמא בגמ', ולמה נקט להאיכא דאמרי. וביותר דהא רבנן דפליגי אר"ע דרק עד לבבך צריך כונה ס"ל לכאורה כר' נתן בר מר עוקבא דעד על לבבך בעמידה, אבל רבנן דפליגי על רב אחא הרי ס"ל דכל הג' פרשיות בעמידה ורב אחא משום ר' יהודא בא למעט דרק עד פרשה ראשונה צריך עמידה. וא"כ ר' יוחנן שאמר כל הפרשה בעמידה י"ל טפי דאזיל לטעמיה שאמר דהלכה כר' עקיבא שמוסיף על ת"ק, מלומר לטעמיה אהא דאמר הלכה כר' אחא דבא לגרוע על ת"ק.

והנלענ"ד דהנה הצ"ח [ד"ה איכא דמתני] כתב דהחילוק בין האיכא דמתני לה

לפרש דמברך בלבו ברכת המזון היינו שהוציא נמי בשפתיו אלא שלא השמיע לאזניו.

ולפי מש"כ הכסף משנה בפ"א ה"ז מהלכות ברכות דלדעת הרמב"ם יוצא דיעבד אף אם לא הוציא בשפתיו כלל. צ"ל דס"ל להרמב"ם דמוציא בשפתיו בק"ש ומברך בלבו לחוד בברהמ"ז שניהם שווין, דרק בק"ש דכתיב ודברת בם הרהור לאו כדיבור דמי, אבל בברהמ"ז הרהור כדיבור דמי וא"כ שפיר פריך הש"ס אי ר' יהודה לכתחילה נמי, וק"ל.

דף ט"ו ע"ב

רש"י ד"ה בד"א דקמן לכתחילה לא, בקמן שלא הגיע לחינוך וכו', עכ"ל.

משמע ודאי דבדיעבד יוצאין גם בקטן שלא הגיע לחינוך וזהו תימה. ובתוס' לעיל ע"א ד"ה [ור"] מבואר להיפוך. וי"ל דסברת רש"י היא דמגילה כיון דגם הם היו באותו הנס יוצאים גם בקטן שלא הגיע [לחינוך]¹⁷ כסברת הרמב"ן שהובא בר"ן פ"ב דמגילה [דף ו' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ר' יהודה מכשיר בקטן].

ומש"כ רש"י כאן הגיע לחינוך כגון בן ט' צ"ע דזהו רק לענין תענית¹⁸ אבל שארי מצות כל אחד לפי דרכו, וכעין זה הקשו התוס' בערכין (דף ב' סע"ב) ד"ה שהגיע, אולם בפ"י רגמ"ה הנדפס שם (בסוף המסכת) [כתב ו] צ"ל שהגיע לחינוך - שחייב בתקיעת שופר (ב)[כ] חינוך האמור ביוה"כ עכ"ל, הרי דס"ל כרש"י. וצ"ל

א"צ לכיין יותר. ור' יוחנן דאמר הלכה כר' אחא הרי הוא פוסק דגם לכתחילה א"צ לכיין יותר. וכיון דכל עיקר עמידה בק"ש הוא משום כונה כמש"כ התוס' ד"ה על לבבך אבל דיעבד יצא לכו"ע, משו"ה לא אמר דר' יוחנן לטעמיה דאמר הלכה כר"ע דהא לר"ע י"ל דלכתחילה צריך לכיין בכל הג' פרשיות. אבל לפ"מ שאמר הלכה כר' אחא דאפי' לכתחילה אין צריך לכיין יותר ומוכח דס"ל דא"צ לעמוד בפרשה שניה שפיר קאמר ואזדא ר' יוחנן לטעמיה, וזה לענ"ד נכון מאוד ודו"ק היטב.

דף י"ד ע"ב

אמר עולא כ"ה הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים.

האלפסי זוטא לרמ"ע מפאנו כתב דנפ"מ בינייהו הוא אם מנח תפילין אח"כ, דלר' יוחנן יצא דהא אדם מביא קרבנו היום ונסכיו לאחר כמה ימים והלכה כר' יוחנן¹⁶.

דף ט"ו ע"א

רש"י ד"ה בלבו, שלא השמיע לאזניו עכ"ל.

דקדק רש"י לפרש כן ולא כפשוטו שלא אמר בפיו כלל, דא"כ מאי פריך הש"ס דברכת המזון מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה, דלמא לעולם ר' יהודה הוא וכי תימא אי ר' יהודה לכתחילה נמי, אה"נ אם הוציא עכ"פ בשפתיו אף שלא השמיע לאזניו, אבל מברך בלבו ולא הוציא בשפתיו כלל אינו יוצא רק בדיעבד, משו"ה הוכרח רש"י

¹⁶. ברמב"ם פ"ד מהלכות תפילין הלכה כ"ו פסק כעולא. ¹⁷. לכא' א"כ מאי נפק"מ בין הגיע לחינוך לשלא

הגיע לחינוך. ¹⁸. יומא פ"ב ע"א.

דרש"י ורגמ"ה ס"ל דמדגבי לולב וסוכה וציצית ותפילין איתא שם דכל אחד ואחד כפי עניינו וכאן נקט דסתמא שהגיע לחינוך קאי אחינוך שהוזכר ביוה"כ לענין תענית. ועיין בתוס' סוכה (דף כ"ח ע"ב) ד"ה כאן, וברש"י ד"ה קטן שהגיע וברשב"א שם¹⁹ ודו"ק.

דף ט"ז ע"ב

תוס' ד"ה איסטניס אני ואיכא צערא אם לא היה רוחק, עכ"ל.

דע דלא כל איסטניס שווין בכונתם, דביומא (דף ל"ד) [ע"ב] במשנה איתא זקן או איסטניס לענין שאינו יכול לסבול קור, וברמב"ם פ"ב [ה"ד] מעבודת יוה"כ כתב זקן או חולה דאינם יכולים לסבול קור. ואיסטניס דכאן הוא שמוכרח לרחוק. וברבינו יונה כאן [ט' ע"ב, מתני' ד"ה רחוק] כתב בשם ר"ח דסכנה היה אם לא היה רוחק. ובירושלמי ר"פ ערבי פסחים [הלכה א'] איתא דרבי איסטניס הוה שאם היה אוכל ביום של ערב פסח לא היה יכול שוב לאכול כזית מצה. וגם בתלמוד דידן איתא כלשון זה ממש בפרק ערבי פסחים [דף קח ע"א] על רב ששת, ועכ"פ מבואר דאין כל אפי איסטניס שווין.

דף י"ז ע"א

מרגלא בפומיה דאביי וכו', מענה רך משיב חמה.

כתוב בגליון הגמ' דצ"ל ישיב דכן הוא בקרא [משלי ט"ו א'], אך נראה דמ"מ הגירסא נכונה כמות שהיא. דקי"ל דברים

שבכתב אי אתה רשאי לומר ע"פ, להכי אביי שהיה זה מרגלא בפומיה, היה מוכרח לשנות התיבה השלישית שבפסוק, ולקמן (דף ל"ט ע"ב) איתא אמר רב נחמן בר יצחק וירא שמים יוצא ידי שניהם, וגם שם שינה מלשון הכתוב בקהלת (ז', י"ח) וירא אלקים יוצא ידי כולם מה"ט, וזכור זה שהוא קילורין לעינים בכמה מקומות²⁰ [וצ"ע בתוס' תמורה (י"ד ע"ב) ד"ה דברים]].

דף י"ז ע"ב

רש"י ד"ה לשורה שהיו מנחמים את האבל בהקף שורה פביבותיו וכו'.

היה קשה ליה לרש"י ז"ל דהו"ל לומר שורות דהרי מב' צדדים היו עומדין המנחמים, לכן תירץ שהיו עומדין בהקף ודבר עגול אין לו קצוות והוה שורה אחת, כ"כ החסיד ר' בנימין רבלין ז"ל.

דף י"ט ע"ב

בלאו דלא תסור.

במנחות (דף ל"ז) [ע"ב] איתא דטלטול בכרמלית הותר משום כבוד הבריות, אף דיש בזה עשה ולא תעשה דרבנן כמש"כ הר"ן בר"ה (דף ל"ד)²¹ לענין שופר של ר"ה ע"ש, וא"כ מוכח דלכבוד הבריות גם עשה ול"ת יחדיו הותרו וכ"כ הג"מ ר' מאיר אריק ז"ל.

רש"י ד"ה הרואה פנימה וכו'. והאבל יושב שם, צ"ל שהאבל יושב שם.

¹⁹. הם חידושי הריטב"א לסוכה כ"ח ע"ב ד"ה כל לרכות. ²⁰. עי' בהקדמה לשו"ת בית הלוי. ²¹. עי' בר"ן ר"ה דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף סוד"ה וכתב רבינו אפרים.

דף כ' ע"א

בשני דרב יהודה כולִי תנווי בנזיקין הוה.

אזיל לשיטתיה בב"ק (ל' ע"א) דאמר מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין²².

בגמ' מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא.

יפה ביאר זה החתם סופר ח"ב מאהע"ז סי' י"ט, דמתון לשון המתנה ומאתן היינו מאתים וההפרש במבטא הוא רק המשכת האל"ף, והנפחו ואינו מדקדק למשוך הברת האל"ף לא ניכר בין מתון למאתן. נמצא ההפרש בין מתון מתון ב' פעמים למאתן מאתן ב' פעמים ארבע מאות, ואלו היה מתון לא היה נפסד ד' מאות זוזי.

דף כ"ו ע"ב

דרש רב עזרא זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי וכו'.

יש לבאר ע"פ הגמ' דב"ק (דף ס' ע"ב) יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דר' יצחק נפחא מר א"ל לימא מר שמעתתא ומר א"ל לימא מר אגדתא, חזינן דר' אמי אהב הלכה ור' אסי אהב אגדה ובמאמר דכאן הרי יש אגדה והלכה יחדיו, ולהכי רב עזרא כשאמר מאמר זה לענין הלכה כזית או כביצה א"ל משמיה דרב אמי וכשאמר לה לענין אגדה א"ל משמיה דרב אסי דמשניהם שמע לה. וכן ביארתי בעזהשי"ת גם המאמר שכעין זה ממש דדריש ר' עזרא בחולין (דף פ"ד ע"ב) ובגיטין (דף ז' ע"א).

דף כ"ב ע"ב

דנפול עילואי.

פירש"י [ד"ה דנפול] דלאו דוקא אלא טבלתי, הרש"ש [ברש"י] כתב דאפשר דנפל עליו גל²³ ע"ש. ורש"י לא מפרש כן שהוא מילתא דלא שכיחה וגם הא בזה לא בעינן מ' סאה, דטבילה מקרי הרי לא חמור מטבילת כלים דמעיינן מטהר בכל שהוא²⁴, ואם הם מי גשמים הרי הוה זוחלין דפסול מה"ת²⁵ ולא מהני גם לבעל קרי, עיין מג"א סי' קנ"ט ס"ק כ"ז ובמחצית השקל שם. משו"ה כתב רש"י דלאו דוקא נפל אלא טבל. ובספר טל תורה האריך ואינו לפני.

דף כ"ה ע"ב

מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כד' אמות, ר' שמעון בן אלעזר היא.

רש"י ורבינו יונה כתבו דלא אתפרש היכן ס"ל לרשב"א הכי, וי"ל דאע"ג דסתם ר"ש הוא ר"ש בן יוחאי מ"מ יש גם יוצא מן הכלל, דהא בכריתות (דף ט' ע"א) תני ר"ש סתם כבר נימנה עליה ריב"ז וכו' ובראש השנה (דף ל"א ע"ב) מפורש דרשב"א הוא. וכיוצא בזה ידוע דסתם ר' יוסי הוא ר' יוסי בן חלפתא ומ"מ איתא בכ"מ בש"ס ההיא ר' יוסי ב"ר יהודה היא. וא"כ י"ל דהיה ידוע לבעל סוגיא דידן דסתם ר"ש דמשנה דנגעים (פי"ג מי"א) ר"ש בן אלעזר היא דאמר שם עד ד' אמות בלבד ולמעלה מד' אמות רשות אחרת עיין

22. במהדורה אחרת הוסיף הגר"ע: ורבא שם ס"ל דבעינן שיתור משלו כשבת דף ק"כ [ע"א] וק"ל, ע"כ. ועיי"ש ברש"י ד"ה חסדי. 23. כמקואות פ"ה מ"ו. 24. טור יו"ד סי' ר"א, והא דלא בעינן בטבילת כלים לגל ארבעים סאה הוא כהט"ז שם ס"ק ו' ועיי"ש בש"ך ס"ק כ' דפליג. 25. אבל שאובין [דבעל קרי טובל בהם] כשרים מה"ת, עי' ר"מ פ"ד ממקואות ה"א.

שהוא מתפלל תמיד בשעה אחת קבועה למשל בשעה השישית או השביעית הרי שאינו מתפלל תמיד עם דמדומי חמה, דהא נץ החמה משתנה בכל יום או שמתקדמת או שמתאחרת כידוע לכל. ולדעתי הוא ביאור אמיתי.

דף ל' ע"א

א"ר אבין ואיתימא זכוי מאי קרא כמגדל דוד צאורך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו. ראיתי בשם הגאון ר' זלמן אחי הגאון ר"ח מוואלזין ז"ל שזה קאי על חורבן וצ"ל בגמ' [יכוין לבו כנגד בהמ"ק וכו'], תינח בישובן בחורבן מאי אמר ר' אבין וכו', תל שכל פיות וכו'. ועיין ביפה עינים כאן ותראה שזה אמת.

דף ל' ע"ב

חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו.

פירש"י [ד"ה שתתחולל] דהיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגא, וכ"כ (הר"י ורא"ש²⁶ והטור) וב"י בסי' ק"ה. ולולא דמסתפינא הו"א דיש ביניהם גם חילוק לדינא, דהא יש להבין הרי פסוק דואתחנן כתוב במשנה תורה, אבל ויחל הוא בספר שמות ולמה הקדימה הגמ' המאוחר להקדם²⁷. אך י"ל דמהפסוק ואתחנן הרי התפלל משה על עצמו לבד וי"ל דרק כשמתפלל על עצמו - על יחיד, צריך כונה יתירה, אבל כשמתפלל לא על עצמו ובפרט על רבים אין (צורך) [צריך] כ"כ כונת הלב דזכות הרבים עדיף. וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו מקרא דויחל משה

בר"ש וברע"ב שם, ולמה לא אמר ר"ש כן גם לגבי אורך ורוחב הבית נמי, אלא ע"כ דס"ל דכל הבית כד' אמות דמי. כ"כ הרב ר' יואל הורעוויץ בספרו יבא הלוי. ועיין ברבינו יונה כאן.

דף כ"ח ע"א

תנא מיניה ארבעין זימנין.

כן איתא בעוד מקומות כמש"כ הגר"י פיק בהגהותיו, והוא ע"פ הגמ' דתענית דף [ח' ע"א] כהא דר"ל הוה מסדר מתני' ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שנתנה תורה, וכן במנחות (דף צ"ט ע"ב) תורה נתנה בארבעים יום וכו' המשמר תורתו וכו', וז"פ.

רש"י ד"ה מזה בן מזה, כהן בן כהן, עכ"ל.

אע"ג דקידוש והזאה כשרה בזר מ"מ הרי כתב רש"י ז"ל במס' בכורות (כ"ט ע"א) ד"ה אע"פ שהוא ישראל - דרגילים היו כהנים להזות ולקדש. ועיי"ש בתוס' [ד"ה המקדש], ומכאן ראייה היא לרש"י שם, דאל"כ מה חשיבות הוא זה שהוא מזה בן מזה.

דף כ"ט ע"ב

ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו'. מאי קבע וכו', אב"י בר אבין ורי חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה.

צריך ביאור איך עמוס ביאור זה במאמר ר' אליעזר העושה תפלתו קבע, וראיתי בכתבי ר' אברהם ז"ל הרב דק"ק שידלאווע, דלפירוש זה העושה תפלתו קבע היינו

26. ל"מ ועי' פסקי הרא"ש סי' כ"ב. 27. כגירסת הרי"ף והרא"ש יעוי' מעדני יו"ט או' פ'.

שהתפלל לא על עצמו כלל רק על כלל ישראל ומ"מ צריך חילול הדעת²⁸, וק"ל.

דף ל"ד ע"א

חברותא כלפי שמיא מי איכא וכו'.

עיינ בט"ז בא"ח סי' ס"א ס"ק ג' דבלחש ס"ל לספר חרדים סי' י"ח דמותר לקרות פעם שניה, ע"ש.

דף ל"ד ע"ב

כריעה על ברכים וכו', השתחוואה זו פשוט ידים ורגלים, שנאמר הבא נבא אני ואמך ואחריך להשתחות לך ארצה.

והנה קשה דהלא ג"כ כתיב השתחווייה לא על הארץ בכמה מקומות. וכבר העיר בזה המהרש"א בחדושי (אגדות) [הלכות בד"ה קידה] ע"ש.

אכן הנראה דהלימוד הוא מהאי קרא דכתיב גבי יעקב על כל הני מקומות דכתיב השתחויה סתמא ולא מפורש איזה, ואף שקשה קושיה דידן ליליף מפסוקים אחרים דכתיבא ג"כ מפורש, נ"ל דבאמת במאמר של יוסף כתיב סתמא, והנה אחד עשר כוכבים משתחוים לי [בראשית ל"ז, ט'] ועל זה אמר לו יעקב הבא נבא וגו' להשתחוות לך ארצה, ומאין ידע יעקב שר"ל השתחויה על הארץ אם לא דבכל מקום הכתוב סתמא הפרוש על הארץ, ושפיר ילפינן מזה דור"ק²⁹.

דף ל"ה ע"ב

א"ל לביבא אליהו יאמר וכו'.

הג"מ ר' מאיר אריק ז"ל ביאר הכונה דהשתא כיון דמביא לשכרות אם ישתה כל כך ודאי לא קבעו עליו, וכשיבא אליהו יתכן שיקבעו עליו, דאיתא במדרש רבה פ' שמיני [פרשה י"ב או' ה'], שבעוה"ז יין תקלה אבל לעתיד לבא עושהו שמחה ואז יתכן שיקבעו עליו, וזהו שאמר כשיבא אליהו ויאמר.

דף ל"ז ע"ב

תוס' ד"ה היה עומד וכו', ולא כפרש"י דמנחות דמייירי בכהן שלא הקריב מעולם.

צ"ע הא כהן שלא הקריב עדיין תחילת הקרבנו היא עשירית האיפה שאינה נאכלת³⁰ ואיך קתני נטלן לאכלן, כן הקשה גדול אחד, אבל המעיין במנחות שם [דף ע"ה ע"ב] יראה דרש"י [ד"ה היה עומד] [כתב] דרק עדיין לא הקריב מנחה מימיו. ועי"ש בתוס' [ד"ה היה] וברש"י מכתב יד [ד"ה היה] בדפוס ווילנא שם³¹.

דף ל"ח ע"ב

תוס' ד"ה משכחת לה וכו', שכל כך הוא טוב אחר הבישול כמו קודם, עכ"ל.

בהגהות אשר"י כאן נעתק מהתוס' בזה"ל שטוב הוא לשתות מבושל, ומיושב הערת הגרע"א בגליין הש"ס.

28. ר"ל, להמתין עד שתתחולל דעתו. 29. מרשימות בשינוי סגנון קלים. 30. מנחות נ"א ע"ב. 31. במהדורה אחרת כתב הגר"ע בקצרה - תוס' ד"ה היה עומד וכו' ולא כפירש"י במנחות [דמייירי] בכהן שלא הקריב מנחה מעולם כצ"ל.

דף ל"ט ע"א

אמר רב חייא בר אשי פת צנומה בקערה
מברכין עליה המוציא וכו'.

לפשוטו יש לדקדק כאן הרבה, ונראה
דמיירי שבשעת הברכה עדיין הפת לא
נתרככה, וקאמר דמברכין עליה המוציא
ואח"כ ירכך אותה, וקאמר הש"ס דפליגי
וכו' דאמר שתכלה ברכה עם הפת פי'
שתהא ראויה לאכילה תכף אחר הברכה.
ובקושית רבא יש להגיה במקום מאי שנא
צנומה דלא, צ"ל מאי שנא פרוסה דלא
אלא וכו', וא"ש מה דפוסק האלפס כר'
חייא בר אשי וכו' חייא אליבא דרבא³²
שלכאורה הוא תרתי דסתרי, ולהנ"ל חד
טעמא הוא דמותר לבצוע צנומה אף שעוד
לא נתרככה, ומותר לבצוע על פת שלם
שעוד לא נחתך ממנו פרוסת המוציא וחד
טעמא הוא. כ"כ ר' בנימין ריבלין תלמיד
הגר"א זצ"ל.

דף ל"ט ע"ב

דמר סבר חשוב עדיף ומר סבר שלם עדיף.

ראיתי מי שהקשה דלמא אף למ"ד שלם
עדיף היינו משום דשלם הוה בריה, אבל
פת שלם הרי לא נקרא בריה ושפיר י"ל
דחשוב עדיף, ונשאר בצ"ע. ולענ"ד לא
קשה דחשיבות [בצל] שלם דהוה בריה הוא
משום שמתקיים יותר וזהו תירוץ הגמ'.
ועיינ³³ במכות (דף י"ז ע"א) דרבנן ס"ל
דרק בריית נשמה חשיבא, חיטה לא
חשיבא, וק"ל.

דף מ"ב ע"א

אתכא דריש גלותא סמכינן.

עיין פסחים (דף ק"ג ע"א) בי ריש
גלותא ספק מייתי ספק לא מייתי והוה
כנמלך ע"ש, והא שם נמי רבא הוה שם
כמו הכא, וצע"ק.

דף מ"ג ע"ב

וא"ל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא וכו'
תניא נמי הכי אפילו היא אשתו ואפילו היא
בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיין
בקרובותיו.

לכאורה אפכא הול"ל דמאחותו צריך
להתרחק יותר מבתו ומבתו יותר מאשתו,
אך י"ל דזיל בתר טעמא שאין הכל בקיין
וכו' וא"כ הרואה [ש]מדבר עם אשתו שאין
פרצופיהן דומין זה לזה כלל ודאי גנאי
הוא, אבל בתו שפרצופיהן דומין קצת זל"ז
ומובן שהיא קרובתו אעפ"כ אסור וכן
אחותו מאב ומאם דבדאי פרצופיהן יותר
שוות ויותר מאב עם בתו אפ"ה אסור
ושפיר לא זו אף זו נקט. ר' בנימין רבלין
ז"ל הנ"ל.

וא"ל יבנם אחרונה לבהמ"ד משום דקרו ליה
פושע.

עיין הגהת רש"ל, והגאון ר' אליהו דוד
ראבינוביץ תאומים ז"ל הגיה דצ"ל פוסע
בסמך, שפוסע על ראשי עם קודש והוא
נכון, ועיין ביבמות (דף ק"ה ע"ב) ובתוס'
שם [ד"ה מי שצריך]. ובזה מובן הרמב"ם
פ"ו מה' ת"ת [הלכה ז'] ובשו"ע יו"ד סי'
רמ"ד סעי' ט"ז ודו"ק, שוב הראני אחי הרב

32. לפי גירסה אחת ברי"ף כ"ז ע"ב מדפי הרי"ף. 33. זהו תרוץ נוסף.

מאיר יהושע נ"י שכבר עמד על הגהה זו המהרש"א בח"א כאן.

רש"י ד"ה פמלק וכו' והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה.

עיין נדה דף כ' ע"א ברש"י ד"ה תלתא דרא.

דף מ"ה ע"א

תוד"ה רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וכו', פירוש לפניו, ופוק חזי מאי עמא דבר.

ויש לבאר דבריהם ע"פ מש"כ התוס' במנחות דף ל"ה [ע"ב, ד"ה פוק חזין] דכל פוק חזי מאי עמא דבר הוא לקולא, שמברכין שהכל שהיא ברכה קצרה טפי מבורא נפשות רבות. ושוב כתבו דנהגו העולם לברך לאחריה דהש"ס לא מיירי רק בברכה שלפניה. אבל לא מצינו לפרש דפליגי בלאחריה וכו', וא"כ פוק חזי מאי עמא דבר שהוא להקל היינו שאין מברכין לאחריה, ויהיה קושיא מזה על מנהג שלנו, וע"כ הוכיחו התוס' דאי אפשר לפרש כן רק כפירוש הראשון ושפיר מנהג דידן שמברכין לאחריו כיון דבש"ס ליכא להיפוך, [ועיין בספר המדרש והמעשה³⁴ פרשת בשלח].

דף מ"ז ע"ב

הקדש שחללו ע"ג קרקע ולא פדאו בכסף.

לכא' הג' תיבות ולא פדאו בכסף יתרים ובשאר מקומות³⁵ ליתניהו. וא"ל הגאון הנפלא ר' יוסף ראזין שליט"א מדוינסק

דהכונה היא דאם פדאו אפי' בפרוטה כסף אע"ג דיתר השיווי פדה בקרקע שוב אין מעכב היתר האכילה, דקיי"ל³⁶ שוה מאה מנה שחלל על שוה פרוטה מחולל, וזהו הכונה כאן שחללו ע"ג קרקע ולא פדאו בכסף כלל. וכיון דשמעינן לה כאן שוב א"צ לאשמעינן זה בשאר מקומות עכ"ד, ולענ"ד צ"ע בזה ואכמ"ל.

דף מ"ח ע"א

א"ר אבא בריה דרב חייא בר אבא א"ר יוחנן שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד, דהכי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן.

המגיהים העבירו קולמוס על מילות א"ר יוחנן קמא, אבל נראה עיקר כהגירסא הראשונה, דבירושלמי [פרק ז' הלכה ב'] איתא א"ר יוחנן חולקין על ר"ש בן שטח ר' ירמיה אמר על הראשונה [פי' דאפילו לא אכל כלום מוציא] ר' אבא אמר על השניה [פי' דבכוס לא מהני דכזית דגן בעינן]. ולפ"ז אי לאו איך דר' יוחנן הוה אמינא דסובר כר' ירמיה דהא דלגרמיה עביד הוא מה שלא רצה לברך להוציאם בלי טעימת הכוס, להכי מביא איך דר' יוחנן דלעולם אין מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן, וחולקין עליו חבריו על השניה דהרי כן היא שיטת ר' אבא³⁷ גם בירושלמי שם, וראה שהדברים מאירין ואין לשבש מהר גירסא ישנה.

רש"י ד"ה פלסלה ותרוממן, סיפא דקרא תכבדך כי תחבקנה, עכ"ל.

³⁴. בחלק עמק הלכה. ³⁵. שבת קכ"ח ע"ב. ³⁶. רמב"ם הלכות ערכין פ"ז הלכה ח'. ³⁷. גי' הגר"א בירושלמי היא בהיפוך דלר"א חולקין על הראשונה ולר' ירמיה על השניה.

כונת רש"י ז"ל דלא דייק מרישא דקרא, דהא מסיים המימרא אמר לדביתהו חזי דלא מקבל מרות, ויש לדקדק מאי לא מקבל מרות יש בזה הא י"ל דהא דאמר היא דמוקרא לי כונתו שהיא גרמה שיכבדני המלך, לכך פירש"י ז"ל שסיפא דקרא אמר לו תכבדך וכו' הוא פסוק במשלי ולא אמר לו ובינ נדיבים תושיבך האמור בספר בן סירא³⁸ ובזה גילה דעתו שאינו מחשב אותם לנדיבים, וק"ל.

דף מ"ח ע"ב

תוס' ד"ה עד שיאכל כזית וכו', ובה"ג פירש דאחד שאכל כזית אין יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה וכו', ולא היא דהא סמכינן אעובדא דינאי וחבריו וכו', עכ"ל.

לחומר התמיה נלענ"ד ברור דבה"ג והתוס' פליגא במחלוקת המגן אברהם עם הפני יהושע והצל"ח. דהמג"א (סי' קס"ח ס"ק י"ג) פוסק דאם היה השביעה מבשר ודגים וכיוצא בהם והשלים השביעה בכזית פת חייב בברכת המזון מן התורה, וכן כתב הבעל המאור בפרק כיצד מברכין [דף כ"ט ע"א בדפי הרי"ף] ד"ה אמר רב פפא ע"ש. אבל הפנ"י בברכות (דף מ"ב) [ע"א] ד"ה רב הונא והצל"ח שם (דף מ"ח) [ע"א] ד"ה מדקטל, ס"ל דמן התורה אינו חייב בברכת המזון עד שישבע מלחם לבדו, ובאמת פלא הוא שלא הזכירו את בעל המאור ואת המג"א לא הפנ"י שם ולא הצל"ח שם.

וא"כ י"ל דהבה"ג ס"ל כבעל המאור והמג"א, וא"כ י"ל דר' שמעון בן שטח

אכל מעיקרא בביתו בשר ודגים וכיוצא בהן עד קרוב לשביעה, וא"כ אילו אכל עם ינאי כזית פת היה חייב בברכהמ"ז מן התורה. והתוס' כאן ס"ל דאינו חייב בברכהמ"ז מן התורה עד שישבע מלחם לבדו, ואלו אכל לחם בביתו הרי היה אסור לו לצאת מביתו עד שיברך ברכהמ"ז (עיין בשו"ע או"ח סי' קפ"ד) [סעי' א'], ואם בירך ברכהמ"ז בביתו הרי ודאי אי אפשר לצרף אכילתו בביתו לאכילתו בבית ינאי המלך, ודו"ק שזה נכון בעזהשי"ת ובתשובה הארכתי בזה³⁹.

תוס' ד"ה מתחיל בנחמה וכו' ולא נהירא דהכל משמע לשון תחנונים ואין להקפיד וכו' כדאמר בירושלמי וכו' טופס ברכות כך הוא, עכ"ל.

לכאורה הו"ל להביא ראיה מלעיל (דף כ"א ע"א) דאיתא שם דמדינא בעי לאצלווי שמונה עשרה בשבת אלא דרבנן לא אטרחיהו, והרי תפלת י"ח ודאי תחנונים הם. אכן יש לדחות בדוחק.

דף מ"ט ע"א

ר' אבא אומר צריך שיאמר וכו'.

כתב הגר"י פיק בהגהתו בזה"ל, רבי אבא דתנא זה הוא רב ונקרא בשמו רבי אבא, עיין ערוך ערך רב, וכ"כ גם בכתובות (דף פ"א ע"א). אבל ראיתי בפ"י ר"ח בשבת (דף קל"ה ע"ב) [ד"ה דלא כרבה] שכתב דברים שאינם מתאימים עם הדברים האלה אבל עתה ספר הערוך לעיין בו אין בידי, אח"כ ראיתי בסדר הדורות⁴⁰ שהאריך בזה.

³⁸. ראה בירושלמי ברכות פ"ו ה"ז ובמהרש"א בח"א כאן. ³⁹. וכ"כ בגליון השו"ע או"ח סי' קס"ח סעי' ו', נדפס בתקנת השבים או"ח סי' מ"ג. ⁴⁰. בערך אבא אריבא.

דף נ' ע"ב

ואין זורקין את הפת,

דע דהא דאסור לזרוק פת הוא רק כשאנו ככר שלם דאז ע"י זריקה מתפורר אבל ככר שלם שאינו מתפורר ולא נמאס מותר לזרוק וכמש"כ כאן בדברי חמודות [אות צ"ה] וא"ש הא דאיתא בפ"ד דטהרות (מ"א) בפירוש המשניות להרמב"ם וברע"ב שדרך לזרוק ככר ומפתח, דככר מותר לזרוק. ועיין [בהוספות לתוספות] (בתוספות) ראשון לציון למה"ר ישעיה פיק הנדפס במשניות הגדולים דווילנא בפ"ד [מ"א] דטהרות, ובדברינו א"ש הכל.

וברש"י ר"פ הזורק בשבת [דף צ"ו ע"א ד"ה שכך היתה] כתב דקרשי המשכן אינן נזרקין מפני כובדן [ועיין בהגהות הרש"ש [שבת] דף ד' [ע"ב] שהעיר בזה], אבל בירושלמי שבת (פ"א ה"ב) איתא שאין נזרקין שלא לנהוג בזיון בקדשים, דאע"ג דאיתא בזבחים (דף ס"ב) [ע"ב] דבשר בזריקה מכבש למזבח ועיין (פ"ג) [פ"ז] דתמיד (מ"ג), התם שאני דמצותן בכך. ואפשר לומר דהא דזריקה בעצים הוה בזיון הוא מחלוקת תנאים דהתוס' זבחים (דף י"ד) [ע"ב] ד"ה והרי כתבו דלר"ש אי אפשר בגזרי עצים בור ע"י זריקה למזבח ולרבנן אפשר, הרי דלרבנן זריקת עצים לא הוה בזיון ולר"ש הוה בזיון. ולהכי מפרש רש"י ר"פ הזורק דקרשים אינן נזרקין מפני כובדן היינו אליבייהו דרבנן והירושלמי הנ"ל אזיל אליבא דר"ש.

ולפי' רגמ"ה בחולין (דף י"ז ע"ב) [ד"ה ופגימת מום בקדשים] שכתב דבקרשי

המשכן פוסל פגימה כחגירת צפורן משום דכתוב בהו תמים, ע"כ [צריך] לומר דקרשים אפשר היה לזרוק באופן שע"י הזריקה לא יעשה בהם מום להכי צריך הירושלמי וכן רש"י לטעמים אחרים. ואין זה דוחק כלל שהרי התוס' בחולין שם (דף י"ח ע"א) ד"ה וכמה פגימת המזבח וכו' כתבו דגם ע"י נסירה אפשר לעשות בלא פגימה ע"ש מכ"ש ע"י זריקה. ואולם כתבי הקודש הזריקה בהם היא ודאי בזיון כמש"כ לעיל דכן מפורש בעירובין (דף צ"ח) [ע"א].

ודע דהא דאיתא בשבת (דף ק"ב ע"ב) דקרש שנפל בו דרנא מטיף לתוכו אבר וסותמו אין זה משום שאם יהיה הנקב יפסל הקרש משום מום, דהרי העצים של מזבח דודאי פוסל בהו מום איתא בגמ' מנחות (דף פ"ה) [ע"ב] דהא דאם יש בהם נקב ע"י דרנא הוה מום הוא דוקא בעצים לחים אבל בעצים יבשים יכול לגרר ההתלעה וכשר ע"ש, והרי הקרשים ודאי יבשים היו שהרי הארזים לקרשים הובאו ממצרים כידוע במדרשים ורש"י הביאם בפרשת תרומה (כ"ה, ה'). וע"כ הא דקרש שנפל בו דרנא מטיף לתוכו אבר וסותמו לא משם מום הוא אלא הידור מצוה לחוד. ועיין בהגהות בן אריה בשבת (צ"ו) [ע"א] בש"ס דווילנא. ויש להאריך עוד בזה⁴¹ אבל יצאתי כאן חוץ לגדרי.

אמימר ומר זוטרא ורב אשי כרכו ריפתא בהדי הדדי, אייתי לקמיהו תמרי ורימוני שקל מר זוטרא פתק לקמיהו דרב אשי דסתנא.

41. וראה להלן חולין י"ז ע"ב [עמ' שכד], ובהערה שם.

דף נ"ג ע"א

וכ' רובא דלאו לריחא עביד לא מברך.

הא דלא אמר מיעוטא דנכרים ומיעוטא דלגמר עיין באליהו רבה באו"ח סי' רי"ז [ס"ק ט'] ובחזו"ת דעת יו"ד סי' ס"ג [ס"ק ב'].

דף נ"ד ע"ב

תוס' ד"ה ארבעה צריכין להודות וכו' דנקט קרא סדר המסוכנים יותר, עכ"ל.

בקדושין (דף פ"ב ע"א במשנה) מבואר דים הוא סכנה יותר ממדבר דהגמלים רובן כשרים והספנים רובן חסידים⁴³, וצ"ע. ולא העיר בזה בגליון כשהביא פי' רב האי גאון שכדבריו מבואר במשנה דקדושין.

דף נ"ו ע"ב

הרואה קנה בחלום וכו'.

עיין יבמות דף צ"ג ע"ב ובירושלמי רפ"ז [ה"א] דדמאי ובשנות אליהו שם ובציון ירושלים שם.

הרואה חתול בחלום וכו', באתרא דקרו ליה שונרא וכו'.

ובאתרא דקרו ליה שונרא כצ"ל, [כן הגיה ר' בנימין ריבלין דצ"ל⁴⁴ וזה נכון מאוד].

דף נ"ז ע"ב

דרש רב המנונא הרואה בב' הרשעה צריך לברך ה' ברכות, וכו'.

וגם בירושלמי פרק הרואה (הלכה א') איתא לשון זה דהרואה בב' צריך לברך ה'.

עיין במהרש"א כאן, ואם תעיין במה שכתבתי בעז"ה בב"מ דף כ"ב ע"א⁴² תראה שדברי המהרש"א נראין אמת, ודו"ק.

דף נ"א ע"ב

א"ר אבהו ואמרי לה וכו' האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב.

סמך ענין זה אל הקודם - הכון לקראת אלקיך ישראל והאי לא מתקן - משום דאיתא בגיטין (דף ע' ע"א) שלשה דברים מתיזין גופו של אדם ואלו הן אכל מעומד וכו', הרי דאכילה מעומד נמי לא מתקן, ומ"מ צריך לברך דלא כמימרא דלעיל, ומש"ה לא הביאו הפוסקים הא דרב אסי דלעיל, וק"ל.

במשנה אין מברכין על בשמים של עכו"ם.

עיין בע"ז (י"ב ע"ב) שאמרו חכמים מעוטות אסורות אם הם מעוטות בורד והדס ע"ש, ועי' ביו"ד סי' ק"ח סעי' ו' ובש"ך [ס"ק כ"ו] וט"ז [ס"ק י'], ואכמ"ל.

דף נ"ב ע"א

רש"י ד"ה והתנן - מתניתין בפרקין, עכ"ל.

לפני רש"י היה משניות דפרקין מחולקות לשמונה משניות כמו שהוא הנוסח במשניות ועל כל משנה הגמ' השייך לה, ורק המדפיסים הראשונים ואחריהם כל המדפיסים הדפיסו כל המשניות של פרק זה ושל פרק הרואה הסמוך במשנה אחת ואח"כ הגמ' ביחד וז"פ.

42. בתקנת עזרא ב"מ שם צידד דעובדא דהתם כ"ב ע"א [להלן עמ' ר"ח] באמימר ומר זוטרא ורב אשי היא היא עובדא דהכא, ע"ש בגמ', דלא נזכר דסתנא. 43. עי' רש"י שם ד"ה הספנים. 44. גביעי גביע הכסף, כאן.

במרומיו, ואיתא במדרש [דברים רבה שופטים ה' י"ב] שהמזלות כשעולים פניהם לאחוריהם כדי שלא יראה חבירו עולה קודם, וא"כ כשטלה עולה תחילה ואח"כ שור הרי זנב שור כלפי ראשו. וי"ל דאיתא בפרק חלק [דף ק"ח ע"א] דבימי המבול שינה הקב"ה עליהם מעשי בראשית שהיתה חמה יוצאת במערב ושוקעת במזרח וכן איתא במסכת שמחות וא"כ אז החזירו ע"כ פניהם שלא יראה חבירו וכו', והדר זנב טלה כלפי רישא דעגלא, ודו"ק.

רש"י ד"ה ככ"י אובד, ופתם כ"י לאחר י"ב חדש משתכח מן ה"ל דיאוש בע"לם לאחר י"ב חדש.

הגם שנמצא תוך י"ב חדש ועוד לא הוה יאוש, כשנטלה ע"מ להחזירה והכריז ג' רגלים הרי בהיתר באה לידו, עיין בב"מ (דף כ"ו) [ע"ב], ואכמ"ל.

דף ס"ב ע"א

א"ר עקיבא וכו' אמר בן עזאי וכו'.

לכאורה אם עובדא דבן עזאי היה קודם שסיפר לו ר"ע שנכנס אחר ר' יהושע, קשה מה תמה אדר"ע עד כאן העזת פניך ברבך וכו', הרי הוא ג"כ העיז, ואם אחר ששמע מר"ע שהעיז פניו בר' יהושע, למה נכנס לביה"כ הרי כבר למד ממנו שלשה דברים. אכן ר"ע תלמיד ממש היה לר' יהושע ובן עזאי תלמיד חבר היה לר' עקיבא, ובן עזאי נכנס אחר ר"ע תחילה ולמד ממנו ג' דברים, ולכן תמה על ר"ע עד כאן העזת פניך ברבך ממש. ור' יהודא תמה עליו עד כאן העזת פניך דאפי' תלמיד חבר לא הו"ל

ברכות וקחשיב התם גם הרואה פרת אומר ברוך עושה בראשית נמצא דפתח בחמש וקחשיב שש. אבל לפנינו ליתא דהרואה פרת והחשבון מכוון רק ה'. ובאמת מה ענין פרת לבבל יותר מלארץ ישראל הרי נהר זה מגביל ביניהם, ורק לקמן (דף נ"ט ע"ב) איתא א"ר יצחק הרואה פרת אגישרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית [ע"ש ברש"י] והאידנא דשנוהו פרסאי אין לברך אנהר פרת רק מבי שבור ולעיל שהוא בפרס. אכן הרוחנו מנוסח הירושלמי ליישב הערת ר' ישעיה פיק ז"ל בהגהותיו לסידור התפלה⁴⁵, שאנו אומרים ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים והרי בגמ' איתא רק ה' תיבות ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים. ובנוסח הרמב"ם [בסדר התפילה] איתא נמי גם ברוך השני וכן הוא בשו"ע (א"ח סי' רכ"ד סעי' ד') כמו שהוא לפנינו בסידור. אלא דנוסח זה הוא ע"פ הירושלמי הזה דשם בירושלמי איתא שתי פעמים ברוך, ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים, וז"פ וברור.

דף נ"ח ע"א

תנא אין אוכלסא פחות מסי' ריבוא.

אלפסי זוטא כתב, פי' לברך עליו.

דף נ"ח ע"ב

מאי עש אמר רב יהודה יותא, מאי יותא אמרי לה זנב טלה, ואמרי לה רישא דעגלא.

פירש"י [בד"ה] רישא דעגלא, ראשו של עגל והיינו מזל שור והוא נמשך אחר מזל טלה ראש השור סמוך לזנב טלה, [עכ"ל]. קשה הא כתיב באיוב [כ"ה ב'] עושה שלום

45. ע"י תקון דרך החיים סי' ט"ו סעי' ג'.

להעזיז נגד רבו. וכשהריצותי הדברים לפני אדמו"ר הגאון ז"ל שמח לדברי ואמר שבמס' בבא בתרא (דף קנ"ח ע"ב) מפורש נמצא שבין עזאי תלמיד חבר היה לר' עקיבא. כ"כ ר' בנימין רבלין תלמיד הגר"א ז"ל, ועיין ביפה עינים כאן מש"כ בזה וגם עיין ברש"ש.

רש"י ד"ה דשה ושחק - עם אשתו שיחה במלה.

לכאורה הא כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות דעות [הלכה ד'] דרב לא שח שיחה בטלה מימיו. אכן בחגיגה (דף ה' ע"ב) איתא אמר רב מגיד לאדם מה שיחו אפי' שיחה יתירה וכו', אבל שאינה יתירה מותר ושל תורה אסור אז, ע"כ. ע"כ שהשיחה בטלה (אך) [אז] היא מצוה, וממילא אינה בטלה וז"ב. ועיין בהגהות ר' צ"ה חיות בחגיגה שם.

רש"י ד"ה אבל לדידיה חזי ליה אבל הוא עצמו את חבריו יכול לראות ולא ירחיק, עכ"ל.

ובעניי איני מבין פירוש הפשוט בדברים האלה, [דפשוטו הוא דאם חבריו אינו רואה פירעו אע"פ שחבירו רואה אותו שפיר דמי, וצ"ע].

דף ס"ג ע"א

ובל כך למה מפני שאין עונין אמן במקדש.

פי' דהגמ' מקשה למה הוסיפו לומר מהעולם, וע"ז משני לפי שאין עונין אמן במקדש, פירוש דבזמן הזה הש"ץ מברך השם בעצמו והציבור עונין אמן ומסכימין לברכתו, נמצא שכולם מתכוונים לדבר אחד. אבל במקדש שהעם עונים בשכמל"ו

הרי אין הש"ץ עם הציבור מכוונים לדבר אחד, לכן הוסיפו שיאמר הש"ץ מהעולם - שאומר ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם, פי' שאומר הש"ץ להציבור שיברכו את ה' מהעוה"ז שברא ישראל לברכו, א"כ אומר הש"ץ לציבור שיברכו והציבור צייתי ליה ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. כ"כ ר' שמעלקע ז"ל שהיה אב"ד דפה וואינזטא יע"א זצ"ל.

מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קאמר וכו'.

לכאורה לפי המסקנה קרא דגדעון מיותר להביא. ונראה דהכי פירושו וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קאמר ולא גמרינן מיניה, ת"ש ה' עמך וכו' וכיון דאשכחן בגדעון כן מסתמא גמר כן בועז מדגדעון ולא מדעת עצמו אמר כן, ואח"כ אמר וכי תימא מלאך הוא דקאמר וכו' ובוועז טעה בדברי המלאך, ת"ש אל תבוז וכו' ולא תאמר שטעה. וגם יש ראייה שלא טעה בדברי המלאך שנאמר עת לעשות לה' וכו', כ"כ ר' שמעלקע זצ"ל הנ"ל.

התחיל הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מתירים.

לפום רהיטא הדבר פלא גדול, שאם כדין הורה אין יכלו לטהר ולהתיר ואם שלא כדין הורה הו"ל להש"ס לומר שטעה. ולקמן פריך הש"ס רק מחכם שאסר אין חבריו רשאי להתיר ולא מגוף הדבר שטיהרו.

אך ראיתי להגאון האמיתי ר' יצחק שמעלקעש זצ"ל שכתב⁴⁶ דהוראותיו היו

46. בית יצחק או"ח סוס"י י"ז.

אליהו (קודם מס' פאה)⁴⁷ דנפ"מ מעיבור השנה לענין החזרת בתולים לדינא ע"ש). (וכבר כתב מעין זה בהגהות החתם סופר כאן).

דף ס"ג ע"ב

מאי היא ברכה שברכו, אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות וחי כלותיה וכו'.

לכאורה איך ידעו בג' חדשים⁴⁸ הראשונים את הברכה הזאת דכתיב ויגד למלך דוד [שמואל ב' ו' י"ב], אבל כשנדקדק בלשון הכתוב א"ש דמעיקרא כתיב ויברך ה' את עובד אדום ואת כל ביתו הרי כאן שתי ברכות ברכה לו וברכה לביתו, וברכת ביתו היינו הצלחה בכל עסק כהא דויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף [בראשית ל"ט, ה'] וברכה לעובד עצמו. וכאשר הוגד לדוד נאמר רק כי בירך ה' את בית עובד אדום וברכת עובד אדום עצמו לא נאמר שהוגד לו. להכי שואל הש"ס מאי היא ברכה שברכו לעובד עצמו שהעולם עוד לא ידעו ממנה ומשו"ה לא הוגד לדוד, זה חמות וחי כלותיה שילדו וכו' ומזה לא ידעו העולם עדיין בג' חדשים הראשונים שלא הוכרו הולדות עדיין. כ"כ ר' שמעלקא אב"ד דפק"ק וואיינווא ודפח"ח. ועיין ביפה עינים כאן.

ממה שהיה מעבר שנים וקובע חדשים. כגון התולש חלב מהולד שבמעזי אמו דבעינן ה' חדשים בדקה וט' בגסה כבחולין (דף ע"ה) [ע"א]. ואם החדש מעובר לא נמלאו עוד להולד רק ד' חדשים לחדשי הלבנה וחלבו מותר ולחנינא שקבע החדש הזה בן ה' וחלבו אסור. ולהיפך לענין טומאה קי"ל דחלב נבלה [מבהמה טהורה] טהור [כדאיתא פ"ג מ' ט'] דעוקצין אבל חלב נפל בן ד' חדשים בדקה טמא כמש"כ המנחת חינוך מצוה קמ"ז. וא"כ אם עיבר חנינא את החדש ממילא עוד הנפל הוא בן ד' חדשים וחלבו טמא, ולשיטתם היה החדש חסר והו"ל הנפל בן ה' וחלבו טהור משום נבלה. ועוד יש לצייר כמה אופנים מעין אלה, ועיין בתוס' בכורות (דף כ"א ע"א) ד"ה תא קמאי, וגם בפשוטו משכחת לה לענין חמץ בפסח דבפסחים (דף מ"ו ע"א) איתא דאיסורו [חושבו] ומצטרף, ולכן הוא אסר וטימא והם לא חשו לקביעות שלו וא"כ לא היה חמץ בפסח ומותר וטהור, וזה נכון. ועיין בהגהות יפה עינים כאן שהבא מירושלמי כתובות (פ"ב ה"ו) ובירושלמי שם איתא עובדא דבנתא דמר שמואל דאשתבאי ומסיק הירושלמי שם דמתו מחטאת חנינא בן אחי ר' יהושע שעובר שנה בחו"ל, ופי' הגר"א ז"ל [בשנות

47. ליקוטים מהגר"א מחתנו ר' משה ב"ר יהודה ליב במהדורת וילנא תרס"ה נדפסו בסוף שנו"א לזרעים

א'. 48. שהרי הארון הי' בבית עובד ג' חדשים כמבואר בשמואל ב', ו', י"א.

שבת

דף ד' ע"ב

תופי ד"ה זרק ונח וכו', אבל קשה וכו' אכתי תקשה דלמא הנחה הוא דלא בעי הא עקירה בעי, עכ"ל.

יש ליישב קושיא זו ע"פ מש"כ התוס' לקמן (דף צ"ז ע"ב) ד"ה למימרא, דמחייב רבי אתולדה במקום אב וכו', ואומר ר"י דא"כ לא היה רב יהודא משמיענו שום חידוש שחייב שתיים וכו', עכ"ל.

והנה לכאורה קשה דילמא קמ"ל חידוש דעקירה לא בעי הנחה ג"כ לא בעי. וע"כ צ"ל דסוגיא דהכא [דף צ"ז] לא ידעה לחלק בין עקירה להנחה. וא"כ למאי דבעי התם [דף ד'] לחלק בין עקירה להנחה י"ל דלא הדר ביה רב יוסף, דעד כאן לא הדר ביה אלא משום דקשה ליה דאי רבי הא לא מחייב אתולדה במקום אב, משא"כ לסוגיא דהתם [דף ד'] י"ל דלעולם אדרבי מתנינן לה, והא דלא מחייב מ"מ הכא בנודע וחזר ונודע כקושית התוס', מאי אמרת דלא משמיענו שום חידוש, הא קמ"ל דלא בעי לא עקירה ולא הנחה לס"ד דשם [דף ד'] אך י"ל דלאו משום הכי קושיא לא מתני לה אדרבי אלא בלאו הכי מתני לה אדרבי יהודא. כ"כ הרב ר' אברהם אהרן זצ"ל חתן הגאון בע"ל עמק הלכה ודו"ק היטב שהוא נכון וקצרתי.

דף ו' ע"ב

תופי ד"ה ואמאי קרי ליה גמורה וכו' מהו דתימא. אומר ר"י דלשון גמורה אדרבה איפכא מסתברא, זו היא רה"י גמורה אבל זו אינה רה"י גמורה וכו', ורש"י יושבה בדוחק וכו', עכ"ל.

הגאון ר' אהרן¹ בספרו תוספות אהרן (שבת דף ו' ע"ב) הביא מהגאון ר' מנשה איצער, שהוכיח מלשון התוס' גמורה וכו' מהו דתימא, והרי בגמ' לא נמצא שום תיבה בין גמורה למהו דתימא. לכך פירש, דמהו דתימא הוא מפירוש ר"י, ובאו לומר, דמהו דתימא, אומר ר"י דלא גרסינן. ולפי שהיה כתוב בראשי תיבות דל"ג, טעו המדפיסים וסברו דהוא ר"ת דלשון גמורה. אבל לפי הר"י מפרש הש"ס דלכך קרי ליה גמורה, משום דכי פליגא רבנן הני מילי לטלטל, אבל לזרוק מודו דהוה רשות היחיד, משו"ה תני בברייתא זוהי רשות היחיד גמורה. אבל (לרי"ה) [רשות היחיד דר' יהודא] אינה רשות היחיד גמורה אלא רשות היחיד קצת שחייב הזורק מרשות הרבים לתוכה. וראיה לגרסת ר"י ממה שאמר הש"ס אבל לזרוק מודו ליה, ולא קאמר אימא מודו ליה, כדרך הש"ס בכל מקום דקאמר מהו דתימא. והמחבר בעל תוספות אהרן הולך ומבאר שיהיה זה נכון גם לדינא, ואני מקצר.

1. אב"ד קראטינגע ופינסק.

דף ו' ע"ב

תוס' ד"ה והלכה ונחה בחור וכו'.

הרבו להקשות על רש"י שפירש דגמ' פריך על ר"מ, וי"ל דרש"י אזיל לטעמיה² דס"ל דעמוד ברשות הרבים ורבים מכתפים עליו חייב אפי' אינו רחב ארבע, וא"כ גם חורי רשות הרבים יהא לאביי רה"ר אף באין רחב ד', וא"כ מתורץ כל קושיות התוס'.

דף י' ע"א

רש"י ד"ה וחלץ תפילין וכו', הא דתני ואין צ"ל וכו'.

נראה שלפני רש"י הגירסא היה מהופך פנימי תחלה.

תוס' ד"ה טריחותא וכו', ומשני משום שנאמר הכון וכו', ולא חייש לשנויי קושיא קמייתא, עכ"ל.

צריך ביאור למה לא חייש לתרץ קושיא קמייתא. וי"ל דהנה קי"ל [קדושין דף ל"א ע"א] גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. וכתבו התוס' בקדושין [שם ד"ה גדול] הטעם, משום דהמצווה יש לו פיתוי היצר שלא לעשות המצווה, משא"כ מי שאינו מצווה אין לו פיתוי היצר, ולכן נקל לו לעשות המצווה ומעתה קודם שידענו שיש מצוה דהכון פריך שפיר שתי הקושיות, חדא טריחותא למיסר המיינא, ועוד ליקו הכי וליצלי,

אבל כשמשני שיש מצוה להתפלל באבנט משום הכון, מתורץ גם קושיא קמייתא, דודאי יש טירחא למיסר המיינא להרגיז יצר טוב על יצר הרע וזה נכון. ולמדתי זה מתורתו של הגאון ר"א חל"פ בספרו הוד תהילה נר ל"ו. ובזה מובן הא דקי"ל³ דיצרו של איש גדול משל אשה, ומ"מ קי"ל [יבמות דף ק"ג ע"ב] דיותר משהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא, ולכאורה הוא נגד הסברא. אבל כיון דהאיש מצווה על פרו ורבו והאשה אינה מצווה א"ש, וק"ל.

בא"ד, ובמחזור ויטרי. מפרש דטעם בעינן אזור שלא יהא לבו רואה הערוה, עכ"ל.

לכאורה קשה דא"כ למה רק לתפילה צריך אזור ולא לק"ש, אך המחזור ויטרי שהוא רבינו שמעיה⁴ הולך לשיטתיה בברכות (דף כ"ה ע"ב) בתוס' ד"ה והרי לבו וכו', דלק"ש מותר להיות לבו רואה את הערוה, שהוא היה תלמידו של רש"י כידוע.

דף י"ד ע"ב

תוס' ד"ה שמאי והל"ל וכו', ולא בעי לשנויי דשמאי והל"ל גזרו בידים הבאות מחמת ספר ולא בסתם ידים וכו'.

קשה איך מצי לשנויי הכי עיין בתוס' לעיל ע"א ד"ה אף, וצ"ע.

2. לקמן ח' ע"א. 3. עי' כתובות ס"ד ע"ב. 4. תוס' כתובות דף ס"א ע"א ד"ה מחלפא "במחזור ויטרי פי' הרב ר' שמעיה וכו'" ועי' ב"ח או"ח סי' צ"א עיש"ה. וראה במאמרו של הורביץ למחזור ויטרי נירנברג תרפ"ג עמ' 5,6. אמנם אפוטביצר במבוא הראבי"ה עמ' 514 הוכיח שהיו שני מחזור ויטרי, ומדברי התוס' כאן סייעתא לדבריו שכן המובא כאן ממחזור ויטרי אינו במחזורו שלפנינו ראה מחזורו בהלכות שבת מספר התרומה [אחר סי' קנ"ה] סעי' ג', ובהערה י"ב שם. וראה במבוא למהדורת גולדשמידט אות ב'.

דף ט"ו ע"א

דף י"ז ע"ב

שמאי אומר מקב להלל והלל אומר מקביים.

התוס' כאן הביאו מהירושלמי טעמייהו דשמאי והלל ע"פ חשבון עשירית האיפה. והראב"ד בפירושו לעדיות [פ"א, מ"ב] הביא זה מדעת עצמו. ובר"ש פ"ב דחלה [מ"ו ד"ה וסובין] מביא פי' זה בשם יש מפרשים, אע"פ שידוע שהירושלמי תמיד לנגד עיניו, וצ"ע.

תוס' ד"ה א"א ש"א דנו דיני נפשות וכו', ועוד ד"א מצינו בשום מקום שהיו בודקין אם היו בי"ד בלשכת הגזית בשעת עבירה אם לאו, עכ"ל.

לכאורה הו"ל להתוס' להביא ראיה מוכרחת לזה, דאם נימא דבעינן שיהיו בי"ד בשעת עבירה בלשכת הגזית, א"כ איך אפשר לדון מיתה למחלל שבת הא בשבת לא היו בי"ד יושבין בלשכת הגזית, כמש"כ המגן אברהם באו"ח סי' של"ט ס"ק ג' מגמ' מפורשת⁵.

דף ט"ז ע"א

תוס' ד"ה לא ליטמאו וכו'.

הניחו בקושיא, ובתוס' ב"ק דף מ"א ע"ב ד"ה היכא תמצא תירוצו.

דף י"ז ע"א

תוס' ד"ה ועל שאר אדם וכלים וכו', שאי אפשר להוציא הדרבן א"א א"כ ישבר הקיבול ולכך לא חשיב בית קיבול, עכ"ל.

כן מבואר להדיא פרק ט"ז דכלים משנה ה', ע"ש.

5. סנהדרין דף פ"ח ע"ב.

תוס' ד"ה כיון דאפשר וכו', הקשה ריב"א תרומת מעשר ד"א אפשר להו למיעבד כשמואל ליגזור וכו'.

לדעת התוס' כתובות (דף כ"ו ע"א) ד"ה אין, דלר' אלעזר בן עזריה, דקנס דקנס עזרא שיתנו המעשר לכהן היינו לכהן דוקא ולא ללוי, א"כ לא קשה קושיית התוס' כאן, דכיון דלר' אלעזר בן עזריה גם המעשר וגם התרומת מעשר רק לכהן, הרי אין שוב חשש שיזרע כדי לפטור מתרומות ומעשרות. וי"ח דבר ע"כ לכו"ע [הן], ולא נחלק [בהן] אדם כמבואר בסוגיא כאן. וע"כ מוכח דהריב"א ס"ל כשיטת הרמב"ם (פ"א ה"ד ממעשר) דעזרא קנס רק ללויים שבזמנו שלא ליתן להם מעשר אבל לא לדורות, וע"ש בכסף משנה.

דף כ' ע"א

אתמר נמי אמר רב כהנא.

הלשון אתמר נמי קשה, ונראה דרש"י לא גריס ליה, וגריס רב כהנא אמר, שהוא לשון פלוגתא דפליג על שניהם, וק"ל.

דף כ"א ע"א

תנן מבלאי מכנסי כהנים ומהמנייהם היו מפקיעין וכו'.

אין להקשות דלמא ס"ל לרמי בר חמא כר' אלעזר בר' שמעון ביומא (דף י"ב) [ע"ב], דאבנט של כהן הדיוט היה של בוך בלא צמר כלל. חדא דהרי הלכה

אז הרי המעשר נושא את החולין, ועיין לקמן במכילתין דף כ"ג סוף ע"א.

דף כ"ג ע"א

ומנא תימרא דחיישין לחשדא דתניא אמרי ר' שמעון בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו וכו'.

הקשה הגאב"ד קארלסוהי⁶ [אמאי] מביא ראיה מבריתא דפאה ולא הביא המשנה דשקלים (פ"ג מ"ב), אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות וכו', שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני, או שמא יעשיר ויאמר מתרמת הלשכה העשיר וכו', ונשאר בצע"ג.

ולחומר הנושא י"ל דהרי באמת אדם ישר מישראל לא יחשוד את חבירו שעבר על איזה דין, והרי תנן באבות (פרק א' מ"ו) הוי דן את כל האדם לכף זכות. וא"כ חשש חשדא אינו אלא מאינשי דלא מעלי, אבל כשיש ראיה אל [= על] החשד אז האיש הישר גם הוא נופל בלבו החשד ההוא. ולהכי מהמשנה דשקלים שם אין ראיה כלל דחיישין לחשדא של אנשים שאינם מהוגנים, דהתם בשקלים כשיעני או יעשיר הרי יהיה ראיה שגנב מלשכה וגם אנשים ישרים יחשדו אותו, להכי צריך שלא לכנוס בפרגוד חפות וכיוצא בו, שלא יביא את עצמו לידי חשד ולצאת ידי הבריות דכתיב והיתם נקיים מה' ומישראל [במדבר ל"ג, כ"ב]. אבל עדיין אין לנו ראיה דחיישין לחשדא של אנשי דלא מעלי דחשדי גם בלא ראיה כהא

כרבי מחבירו⁷ דבאבנט של כהן הדיוט היה צמר, ותו דכיון דסתמא קתני הכהנים, הרי גם אבנטו של כהן גדול בכלל דלכו"ע היה של צמר כמפורש בקרא. ויש לפלפל לדעת הרמב"ם דבגדי כהן גדול שבלו טעונין גניזה עיין פ"ח ה"ה מהלכות כלי המקדש ובכסף משנה ומשנה למלך שם, ואכמ"ל.

דף כ"א ע"ב

דמעלין בקודש.

לקמן [דף כ"ב ע"א] איתא וכי נר קדושה יש בו, וא"כ מוכח דמעלין בקודש הוא גם בדבר של מצוה.

דף כ"ב ע"א

רש"י ד"ה מתירין וכו', ובמנחות מפרש טעמא דמאן דאסר.

צ"ל "ובמנחות פירשתי טעמא וכו'", וכוונתו דבמנחות (דף מ"א רע"ב) ד"ה ש"מ מתירין מבגד לבגד וכו' ולא חיישין לבזיון דמבזה לה לטלית ראשונה וכו' ע"ש. מבואר ממילא דטעם האוסר הוא משום בזיון דטלית ראשונה.

דף כ"ב ע"ב

רש"י ד"ה לא יכוין משקלותיו וכו', נמצא שבוה המעשר שלא לצורך, עכ"ל.

אם ימצאם יתרים, א"כ הם נושאים את המעשר, והמעשר לא עביד מידי רק שטלטל המעשר. אבל אם ימצאם חסרים

6. עירובין דף מ"ו ע"ב. 7. כפי הנדפס בדפוס וילנא הוא בד"ה דילמא אי בלאי, אלא שהשיטמ"ק שם אות ח' מחק תיבות אלו והכל דיבור אחד עי"ש. 8. הג"מ רבי סיני שיפר זצ"ל, בהבאר כרך א' תרפ"ג, דף מ"ה ע"א.

דף כ"ז ע"ב

תוס' ד"ה ואין וכו', וקשה לר"י וכו', וי"ל
דמיירי בסדינים של משי וקבועין שאינן
מטמאים, עכ"ל.

מוכח מזה דס"ל דכל היוצא מן העץ
אינו מטמא טומאת אהל אלא פשתן, אינו
ביוצא מן העץ דוקא. דהא משי אינו
יוצא מן העץ, ומ"מ אינו מטמא טומאת
אהל. א"כ הא דתנן ריש פרק כ"ז דכלים
[מ"א] הבגד מטמא משום אהל ע"כ
בפשתן מיירי, דאין לומר דמיירי בכל
הכלים ובתלוש דא"כ אף עץ מטמא עיין
באליה רבה שם, ובמשנה שם איתא דעץ
אינו מטמא משום אהל וע"כ דבקבועין
מיירי.

3 והתוספות יום טוב פרק ז' דאהלות
(משנה ב') [ד"ה הנוגע] כתב על הר"ש
[באהלות שם] שכתב דאזהל בפשתן
מיירי דה"ה שאר בגדים, ע"ש. דמוכח
דס"ל דכל שאינו יוצא מן העץ מטמא
טומאת אזהל אף בקבוע, וגם מהפני
יהושע בסוגיא כאן [ד"ה אלא דאכתי]
נראה דס"ל כן, הרי התוספות לא ס"ל
הכי, והאריך הגאון הגדול ר' מאיר אריק
ז"ל¹¹.

דף כ"ט ע"ב

מפני החולה שישן פטור.

בהערה דהא יכול להוציא הנר מחדר
החולה, האריך השואל ומשיב מהדו"ת
[ח"ג סי' ד'].

דנר חנוכה [דשם יש] לדון לכף זכות
דהדליק בפתח אחר. להכי מביא ראייה
מברייטא דפאה שמפני חשד עוברין
ושבים שיחשדוהו שלא הניח פאה צריך
להניח הפאה בסוף שדהו דוקא, וק"ל⁹

דף כ"ה ע"א

רש"י ד"ה מצוה לשרוף את התרומה
שנטמאת דדמיה לקודש, ועוד משום תקלה,
עכ"ל.

מבואר דס"ל לרש"י דשרפת תרומה
היא מדרבנן, וא"כ לכאורה [קשה] מש"כ
רש"י בביצה (דף כ"ז) [ע"ב, ד"ה חלה
שנטמאה], דחלה שנטמאת אפי' [לתת]
לכלב אסור ביום טוב כמו שרפה דרחמנא
אחשביה למלאכה. וצ"ל דכיון דמרבנן
חייב לשרוף עשאוה כשל תורה, ויש
להאריך הרבה בזה.

דף כ"ה ע"ב

רש"י ד"ה הנך נפישין בשם.

לענ"ד צ"ל בשנים¹⁰, וק"ל.

תוס' ד"ה חובה וכו', ויש שרוצים לומר דאין
לברך על הדלקת נר מדקרי ליה חובה.

אף דלעיל בסמוך [ד"ה הדלקת נר]
כתבו התוס' דלא קאי אהדלקת הנר גופא
רק אמקום, שיהיה במקום סעודה, מ"מ
עיקר הדלקה ודאי חובה כמש"כ שם
התוס'.

9. נדפס בהבאר לובלין כרך ב' תרפ"ד חלק שני סימן כ"ח עמ' קל"א. 10. וכן הובא במהדורת עוז והדר
מכת"ע הגר"א. 11. בטל תורה כאן

דף ל' ע"ב

ולא יפה אמר שלמה.

פירש"י מדהקדימו תשובת הכלב, ובהגאות הגאון ר' אלעזר משה הורעוויץ ז"ל כתב שהורו בזה דצער בעלי חיים חמור מכבוד הבריות, ע"ש. וזה אינו דהרי הכא כבוד מלך הוא וכבוד מלך עדיף מצער בעלי חיים כמש"כ התוס' (בע"ז דף י"א ע"א) (ד"ה עוקרין) דמשו"ה עוקרין על המלכים [טל תורה].

דף ל"א ע"ב

שאני התם כיון דכתיב על פי ה' יחנו, כסותר על מנת לבנות במקומו דמי.

עיי' בפ' ר"ח דמסביר הדבר מעט, אבל נראה לבאר ע"פ הידוע ממדרשים¹² ואיתא נמי בפיוט יום א' סוכות¹³. שהיו לישראל במדבר שבעה עננים ד' לארבע רוחות המחנה ואחד למעלה ואחד למטה ואחד שהלך לפני המחנה. וא"כ הרי אהלי ישראל היו עומדים לא על הקרקע רק על הענן דלמטה, וא"כ כשסתרו האהלים ונסעו וחנו במקום אחר הרי העמיד כל אחד אהלו על מקומו הראשון על הענן שעמד עליו כבר בתחנה הקודמת¹⁴ ובפרט לפי מה ששמעתי דאיתא בזוהר דהענן דלמטה היה שמו על פי ה', דא"כ הגמ' כאן כמין חומר אך איני יודע מקומו של הזוהר הזה. והנה הקשה הירושלמי [שבת פ"ז ה"ב¹⁵, פ"ב ה"א] איך מצינו בנין [במקדש] [במשכן]

דף ל"ב ע"ב

פליגי בה ר"מ ור' יהודא וכו', וכתיב בתריה למען ירבו ימיכם.

עיי' שבועות [דף ל"ו ע"ב] כי לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן בממונא אבל באיסורא אית ליה, ועיי' בתוס' ד"ה ה"ג ומכמ"ל.

דף ל"ג ע"ב

ויחן את פני העיר וכו', מטבע תיקן להם וכו', שווקים תיקן להם וכו', מרחצאות תיקן להם.

בגמ' סוטה [דף דף מ"ז ע"א] שלשה חינוות, חן המקום על יושביו - הוא חן של שווקים שמוצא לקנות כל חפציו, חן אשה על בעלה - הוא חן של מרחצאות. וחן מקח על מקחו הוא חן של מטבע. ודו"ק היטב שקצותי בזה מאוד. מדברי הרב המאוה"ג אליה פאזנאנסקי¹⁶.

דף ל"ד ע"ב

ראה שני ימים בין השמשות ספק לטומאה ולקרוב.

לכאורה קשה הרי יש כאן ספק ספיקא לפטור מקרבן, ספק בין השמשות כולו יום, וא"ת שאינו כולו יום שמא כולו לילה והוה ג"כ רק ב' ימים. ויש לישיב זה בכמה אנפין אך העיקר נלענ"ד דלא

12. מכילתא בשלח - הקדמה, ספרי פרשת בהעלותך פסקא כ"ה. 13. פייט לקדושת שחרית. 14. הנצי"ב במכילתא בשלח כתב דבחנייתם לא הוצרכו לענן למטה מהם, ברכת הנצי"ב ד"ה ואחד למטה. 15. נ"ב ע"א במהדורת וילנא. 16. כנראה הוא מי שהיה אב"ד חאטש (פולין).

[בד"ה] תבן שעושיין מן הקש, מחתכין אותו במוריגין, ועושיין מזנב השיבולת תבן, האי להדיא כמו שכתבתי. ומשו"ה קאמר דהא משכחת לה במחובר, כן כתב הג"מ ר' יוסף דובער הלוי ז"ל בבית הלוי פ' שמות¹⁹.

דף מ"ו ע"א

רב אויא איקלע לבי רבא, הוה מאיסן בי כרעיה בטינא וכו', איקפד רבא וכו'.

בעמודי אור סי' ח' מפרש לעובדא זו ע"פ הגמ' לקמן (דף קכ"ד ע"ב), דרבא הוה קאזיל בריתקא דמחוזא אתווסאי מסאניה טינא, דרבא מקיל בזה ע"ש, ועובדא דכאן נמי בשבת הוה. ופליג ר' אויא עם רבא בדינא. והדבר יקר וחריף, אבל מ"מ לישנא דגמ' כאן לא משמע כן, ואני מקצר. ולקמן (דף קכ"א רע"ב) לרב חנן בר רבא עובדא כעין עובדא דכאן במקצת.

דף מ"ט ע"א

תוס' ד"ה כאלישע וכו', והא דאמר במדרש²⁰ תפילין מפני מה לא החזיקו בהן, מפני הרמאין וכו', עכ"ל.

לכאורה לולא דבריהם היה אפשר לומר דבמדרש צ"ל מלפני הרומיים שגזרו שלא להניח תפילין, אלא דהמעשה שהביא ע"ז המדרש נראה יותר לגרוס מפני הרמאין [ומ"מ אין זה מוכרח כ"כ].

מהני ספק ספיקא רק אם שני הספיקות אינם סותרין זה את זה ושניהם יחדיו יכולין להיות אמת, כמו ספק תחתיו ספק אינו תחתיו ואפי' תחתיו שמא באונס¹⁷, דשניהם יכולין להיות אמת לא תחתיו וגם באונס. ספק על ספק לא על ואפי' על שמא לא דרס¹⁸ דיוכל להיות שלא דרס וגם לא על, וכן כל כה"ג. אבל כאן שתי הספיקות סותרין זה את זה דאם כולו יום אינו כולו לילה ואם כולו לילה אינו כולו יום, ספק ספיקא כה"ג לא אמרינן. ובזה יתיישבו כמה קושיות מעין זה, עיין שו"ת הגרע"א [ח"א] סי' ו', ואין להאריך שהמשכיל יבין מעצמו. ומ"מ גם הכללים שהביא שם הגרע"א נמי נחוצים מאוד היכא שלא יתיישב עם הכלל הזה שכתבנו כאן, ודו"ק.

דף ל"ו ע"ב

רש"י ד"ה קש, זנבות השבילים. גבבה, הנגבב מן השדה, עכ"ל.

והתוס' [ד"ה כירה] כתבו, דקש היינו מה שנשאר בשדה, ותבן הוא הנקצר עם השבולת. והביא[ו] ראיה מהא דאמרינן בשלמא קש משכחת לה במחובר, אלא תבן היכי משכחת לה במחובר. ונראה בדעת רש"י דהוא מפרש דתבן וקש אחד הם, ושניהם הם הנקצר מן השדה, והא דאמר בשלמא קש משכחת לה במחובר הוא, דמה שדרכו להקצר נקרא קש גם בהיותו מחובר, ותבן נקרא אחר שנחתך לחתיכות, ועיין שבת (דף ק"מ) [ע"א] אין כוברים התבן בכברה, ופירש"י וז"ל

17. כתובות דף ט' ע"א. 18. ע' יו"ד סי' נ"ז סעי' י"ג ובש"ך ס"ק ל"ב. 19. בסוף הפרשה על הפסוק תבן אין נתן. 20. פסיקתא רבתי כ"ב ה'.

דף נ' ע"ב

בעו מיניה דרב ששת מהו לפצוע זיתים בשבת.

עיין פני יהושע [ד"ה בעי] שהביא בשם הרשב"א [ד"ה מהו לפצוע] דהאבעיא היא לממשי ידיה, והקשה עליו דמה ענין זה לכאן. והר"ן [בחיידושים ד"ה מהו לפצוע] ג"כ מפרש לממשי ידיה אם משיר את השער, כהני המוכאים לעיל.

דף נ"ג ע"א

א"ה אמר אבא לא ידע במילי דשבת ולא כלום.

פי' דודאי לא אמר כן סתמא אלא רק לסייחין קטנים שרגליהם גבוהין ואית להו צערא לשוח, אבל לסתם בהמה דהוה רק לתענוג אסור. וכן בחולין (דף מ"ה ע"ב) א"ה אמר אבא לא ידע בטרפות ולא כלום, נמי הכונה דודאי אמר כן רק על קנה דריאה לאמימר, או על קנה דכבדא למר בר חייא, ע"ש.

דף נ"ג ע"ב

רש"י ד"ה ולא איברו וכו', שימצאו חיפין גדולין באוצרותיהן, עכ"ל.

רש"י מדייק דוקא גדולין, אבל שימצא חיטים באוצר איתא בתענית (דף כ"ד) [ע"א], ושם דף כ"ה [מ"א] תנורא מלא לחמא, וביומא (דף ע"ה) [ע"ב] רב יהודא משתבח ליה ביני דני, ופירש"י שהיו ממציאין לו מן השמים כ"כ הג"מ ר"מ אריק ז"ל [טל תורה].

דף נ"ד ע"ב

א"כ עשיתה מר עוקבא וכו', א"כ עשיתה ילתא.

לכאורה הולל א"כ עשית בן אדם ודיו, אך עיין לקמן (דף ק"מ ע"א) דמר עוקבא עשה לרב יוסף כסא דאלונתית לצננו אחר המרחץ, ובגיטין (דף ס"ז ע"ב) דילתא עשתה רפואה לרב עמרם שאחזתו חולין מחמת צינה, ונכון. [יבא הלוי].

דף נ"ה ע"א

רש"י ד"ה מי הוה מוזבח וכו', מוזבח אבנים של ל"ב אמה, עכ"ל.

אין ספק שהוא טעות הדפוס וצ"ל כ"ח על כ"ח.

דף ס' ע"ב

תוס' ד"ה השתא חמש וכו'.

עיין מל"מ פ"ח מה' לולב (ה"ז), ויש להעיר שלא הזכירו התוס' כאן והמל"מ שם דבכל דוכתי דפריך הכי ומשני ליה הוא רב חסדא. הכא, ולקמן בשבת (דף קכ"ו) [ע"ב] דפריך השתא חמש מפנין וכו', ומשני רב חסדא ד' מהי וכו'. ושמואל פליג עליה התם ואמר ד' וה' כדאמרי' אינשי ואפי' טובא נמי. וביומא דף כ"ג [ע"א] פריך השתא שתים מוציאין וכו', ומשני רב חסדא כאן בבריא וכו'. וכן ביומא דף פ"ב [ע"א] משני רב חסדא הא בבריא וכו'. וכן בבב"ק (דף קי"ח) [ע"ב] משני רב חסדא כמו בשבת (דף קכ"ו) [ע"ב] ארבעה מתוך חמשה ואיכא דאמרי אמר ר"ח ארבעה וכו'. ובנדה (דף ל"ז) [ע"ב] משני רב חסדא כאן לבריא כאן לחולה. משום

דרב חסדא לא ס"ל כשמואל דנקט בהני לישנא כדאמרי אינשי, ורב חסדא אזיל בזה בכל מקום לשיטתיה ואכמ"ל יותר.

אומר ר"י דנקט שתיים לרבי, עכ"ל.

לכאורה קשה דהר"י סותר כאן את עצמו, שכתב ביבמות דף ס"ה [ע"א ד"ה נישאת] דלענין ממון מודה רבי דבג' זמני הוה חזקה.

דף ס"ט ע"ב

אמר רב הונא היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי בשבת וכו'.

הנה אם יודע דודאי היום ראש השנה, כגון שיודע שיצא ביום ט"ו אלול, אלא שאינו יודע איזה יום בשבוע הוא, ושמא שבת הוא, נלע"ד שצריך לתקוע אם יש לו שופר, דהא לא שייך גביה שלא יוציא חוץ לד' אמות דהא מותר לו לעשות אפי' מלאכה של תורה כדי פרנסתו, וגם אין שייך שם שמא יעבירונו דהא אין לו שם ממי ללמוד, וגם הרי אצלו חיוב שופר ודאי ושבת ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי. ותו דהא המג"א בס"י שד"מ [ס"ק א'] הקשה דלכטיל יום השבת בששת ימי החול ותירץ דימים (ד)הוה קבוע, והרי קבוע שאינו ניכר²¹ דלא בטיל הוא דרבנן²², ומדאורייתא בטיל, ובדרבנן לא גזירנן שמא יעבירונו עיין תוס' מגילה (דף ד' ע"ב) ד"ה ויעבירונו [קמא]. וכתבתי זה מפני שראיתי מי שנסתפק בזה. ולענין חיוב תפילין עיין במשנה

ברורה להגאון הצדיק בע"ל חפץ חיים שליט"א באור"ח שם²³, ובספר המדרש והמעשה פ' בא²⁴, שהעלו שחייב להניח תפילין אפי' ביום השבת שלו.

דף ע' ע"א

תוס' ד"ה וע"ל כולן וכו', דלא הוו ג' כתובים מדלא כתבינהו או כולוהו בלאו או כולוהו בעשה, עכ"ל.

יש לתמוה דא"כ איך נפרנס סוגיא דמשרת בפסחים (דף מ"ה) [ע"א], דלא ילפינן מנזיר דהתר מצטרף לאיסור, משום דנזיר וחטאת הו"ל ב' כתובים הבאין כאחד, והרי יקדש עשה הוא כבזבחים (דף צ"ז ע"ב), ומשרת הוא לאו, לא ישתה (במדבר ו' ג'), וצ"ע.

דף ע"ב ע"ב

ומאי משא"כ בשאר מצות, אע"י.

לכאורה יש להבין, דהרי הלשון משא"כ בשאר מצות הרי הוא לשון רבים, ואיך נימא דקאי אע"ז לחוד. והיה נלענ"ד ליישב זה ע"פ הגמ' דלעיל (ריש דף ס"ט ע"א) דוכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה²⁵. קאי אע"ז ששקולה ככל המצות ע"ש ברש"י [ד"ה וכי תשגו], ומשו"ה אין דוחק גם כאן לומר דמשא"כ בשאר מצות קאי אע"ז, ותני לה בלשון רבים מהאי טעמא דלעיל. וא"כ יהיה מיושב שפיר קושיית התוס' בסמוך (דף ע"ג ע"א ד"ה אלא לאו וכו') דלוקמי האי משא"כ בשאר מצות בשחיטה

21. במשנה ברורה סי' שד"מ ס"ק ו' כתב זה מקרי קבוע דהא יום שבת מנכר לכל הוא, ועי' באור הלכה ד"ה אפילו ביום. 22. עי' שד"ח מערכת כ' כלל צ"ז. 23. בבאור הלכה ד"ה אפילו ביום. 24. בחלק עמק הלכה (ב) ל"ה ע"ד מדפי הספר. 25. במדבר ט"ו.

במשנה דאין שורין מפורש שם טעמייהו מקראי. ולהכי מפרש שם הצל"ח דר"ש בשם ר' אבהו דאמר דילפי מלאכת היתר ממלאכת איסור קאי אהא דפריך בירושלמי שם אבכדי שיקלוט העין מה הנאה יש לו, וע"ז משני ר"ש בשם רבי אבהו דילפי ממלאכת איסור דכיון דאם עשה כן בשבת ונשתהה כדי שיקלוט העין היה חייב, להכי כשכבר נגמר מבעוד יום כדי שיקלוט העין אף שאח"כ ניתוסף פטור, ומחק הגירסא וב"ה ילפי ע"ש. וא"כ אדרבה ראיא מירושלמי זה דאם לא נקלט העין פטור כהמנחת החינוך.

דף ע"ה ע"א

שוחט משום מאי מחייב רב אמר משום צובע וכו', דלא ליתא דרא בתראי וליתא כו'. ע"ז וכו'.

הגאון ר' מרדכי בנעט ז"ל בספרו מגן אבות²⁷ כתב דהיינו חוכא דהו"ל מלאכה שא"צ לגופה, ורב ס"ל מלאכה שאצל"ג חייבין עליה, אבל העולם אינן סוברים כן. ויש להסביר זה יותר עפ"מ ש"כ הכפות תמרים בסוכה דף ל"ב [ע"ב]²⁸ דגם למאן דמחייב אמלאכה דאצל"ג היינו אם לא איכפת ליה איך שיהיה, אבל אם יותר ניחא ליה שלא יעשה מלאכה זו גם ר"י מודה דפטור. וא"כ בשוחט לכאורה לא ניחא ליה כלל שיתכלכלך הבשר בדם ויצטרך הדחה מעליא, והיינו חוכא.

וזריקה בחוץ, או כגון הבא על הזכור והבא על הבהמה, ונשאר בקושיא. ובהגהות מלא הרועים כאן העיר דלוקמי ואיסור מלאכה גופא לענין יו"ט, דאין חילוק מלאכות ביו"ט²⁶. ע"ש. ולדברינו א"ש הכל, דהלשון משא"כ בשאר מצות סתם, אי אפשר לקלוט רק ע"ז, וק"ל.

דף ע"ג ע"א

במשנה הזורע.

עיין בהגהות הרש"ש מה שהאריך, ודבריו הם שלא כדעת מנחת החינוך [מצוה רח"צ אות ח' ובמצוה ל"ב, מוסך השבת - זריעה] דמבשל בשבת ונגמר בחול פטור, כמו ברודה פת לתנור והוציאו קודם שנאפה וה"ה אם נאפה במוצאי שבת. וזורע שאני דחייב אפי' אם לא נגמר, כגון שהוציא הזרע מהקרקע קודם שנשרש. ולפום רהיטא יש ראיא, להרש"ש מהירושלמי דשבת (פ"ק ה"ו) [דף י"ב ע"א] דטעמא דב"ה דילפי מלאכת היתר ממלאכת איסור, ואם עשה כן בשבת אסור, כלומר חייב, ולכך אם עשה מבעוד יום מותר, ומוכח מזה דמבשל הגם שנגמר במוצאי שבת חייב, וכן פירשו הקרבן העדה [ד"ה ילפי] והפני משה [ד"ה ב"ה ילפי].

אבל כבר כתב הצל"ח בשבת דף י"ז ע"ב [ד"ה ולא את הצמר], דפי' הקרבן העדה תמוה דמה ענין זה בהלכה ו' וטעמא דב"ה הו"ל לפרש מקודם במשנה דאין שורין דיו [הלכה ד'], ובאמת שם

26. מכות דף כ"א ע"ב. 27. בבאור המשנה בשבת ע"ג ע"א - השוחט. 28. דף נ"ט ע"ב בדפי הכפות תמרים במהדורה השכיחה (פיעטרקוב תרע"ב) ד"ה אמנם ק"ל.

דף ע"ט ע"א

קתני מיהת כדי לצור זכוי, ואמר אבוי זכוי.
עיינ תוס' כאן, ובתוס' מו"ק דף ח'
[ע"א] ד"ה ולערב.

דף פ' ע"א

תוס' ד"ה והעביר דרך עליה זכוי, דאפי'
גבוה מן הקרקע ג' טפחים חייב, כיון דהוה
תוך ג' לחצי הגרועה המונחת ע"ג קרקע,
עכ"ל.

צע"ק דהא לקמן (דף צ"ט ע"ב)
אמרינן בדבילה שמינה הואיל דלא
מבטיל לה לא חשיב כרשות היחיד דלא
בטיל לגבי ארעא, ולמה לענין שלשה
טפחים חשיבא כארעא סמיכתא, ויש
לחלק.

דף פ"א ע"א

וכי מורטני יכנים.

כלשון הזה איתא במנחות דף פ"ז
ע"ב. [טל תורה].

דף פ"ו ע"א

מנין²⁹ לפולטת ש"ז ביום השלישי שהוא
טמאה, שנאמר היו נכונים לשלשת ימים.
מנין שמרחיצין את המילה ביום השלישי
שחל להיות בשבת, שנאמר ויהי ביום
השלישי בהיותם כואבים.

חיבור שני אלה הענינים, דשם בגמ'
איתא פלוגתא, דראב"ע ס"ל דביום ג'
טהור דס"ל כרבנן דבה' עבדו פרישה,
ור"ע ס"ל כ' יוסי דבד' עבדו פרישה,
דר"י ס"ל דבחר בשבת איקבע ירחא

ורבנן ס"ל דבתרי (בירחא) [בשבת]
איקבע ירחא. ומבואר שם דלר"י היה
פסח שיצאו ממצרים בה' ולרבנן בערב
שבת, ע"ש דף פ"ח ע"א. ויש להוכיח
כר"י דאיתא במדרש רבה [בא פרשה
י"ט, ה'] דבערב פסח מלו את עצמם כדי
שיוכלו לאכול את הפסח, וקיי"ל דמילה
שלא בזמנה אסור למול ב' ימים לפני
שבת שלא יחול יום ג' בשבת דיש סכנה
ויבא לידי חילול שבת, ואיך מלו אז את
עצמם (בערב) בערב פסח, אע"כ דאותו
פסח חל ביום ה', ושפיר מלו את עצמם
ביום ד' ג' ימים לפני שבת, ועפ"ז
מחוברים שני המאמרים, ודו"ק. בשם ר"י
פארענער ז"ל.

דף פ"ו ע"ב

א"ל רבינא למרימר, נתנה קאמרת או ראויה
קאמרת, א"ל ראויה קאמינא, עכ"ל הגמ'.

היינו שטבלו מבעוד יום ולא פלטו,
ואם פלטו חזרו וטבלו משתחשך, אבל
לא הוצרכו לכך, כן פירש"י [ד"ה ראויה
קאמינא]. והקשה הסדרי טהרה בחידושיו
לנדה דף מ"א ע"ב [ד"ה האמר רבא]
לשיטתו של הרמב"ם פ"ז דתרומות [ה"ז]
דבלא נתהפכה לא חיישין שתפלוט
וטובלת ואוכלת בתרומה לערב,
ובנתהפכה בשעת תשיש אי אפשר שלא
תפלוט ג' ימים. א"כ קשה כאן ממ"נ
לאותן שלא נתהפכו היו יכולין לטבול
מיד וא"צ ג' ימים, וע"כ הפרישה משום
אלה שנתהפכו, וא"כ הרי אי אפשר שלא
תפלוט ואיך אמר דלא פלטו, עכ"ד ע"ש.
אך י"ל ע"פ מש"כ הרא"ש בפרק בנות

הוצאה שאינו עושה בגוף החפץ כלום, רק מטלטלו ממקום למקום גם מקלקל חייב. ועיין בתוס' שבת (דף צ"ד ע"א) ד"ה את המת במטה. וראיתי בשו"ת בית יצחק חאו"ח להגאון רשכבה"ג ר' יצחק שמואלקעש זצ"ל (סי' ל"ד) חקר בזה והאריך בזה [ע"כ קצרת]. ועיין במנחת החינוך מצוה רצ"ח³¹ ואכמ"ל.

דף צ"ב ע"א

וגמירי דכל טונא דמידלי במוטות, תלתא מלעיל ותרי תלתא מלתחת וכו'.

עיין בחתם סופר חאו"ח (סי' ע') שהקשו לו, דלמ"ל לומר גמירי דכל טונא וכו', הרי מפורש בקרא³² שהיו הטבעות קבועות ברשת המזבח שהיה ג' אמות למטה מראש המזבח, והבדים שהיו בהטבעות כשנשאו בהם את המזבח ע"כ היה המזבח למעלה מיו"ד טפחים, ע"ש שנדחק מאוד ליישב. גם בספר תורת מרדכי³³ האריך ע"ד קושיא זו הרבה, אבל כבר הקשו כן בעלי התוס' על התורה פ' תרומה³⁴ וע"ש מה שתרצו.

דף צ"ב ע"ב

אר"א תברא

הקשה הפנ"י [ד"ה מאי שנא] מה היה דעתו לומר תברא ע"ש, וי"ל דר"א לשיטתיה בב"ק (דף ט"ו) [י"א ע"ב] דשומר שמסר לשומר חנם פטור אף (לשומר) דגרוע גרעיה לשמירתו דהא מסרה לבן דעת, ולהכי קשה ליה למה

כותים (סימן א') דמהני כיבוד אחר תשמיש שלא תפלוט, וכתב וז"ל, וכן מוכח בשבת פרק ר"ע דמהני כיבוד להפליט, עכ"ל. ותמה שם במעדני יו"ט (אות צ') דמהיכן מוכח שם כן. וי"ל דהרא"ש מפרש ראוי קאמינא משום דכבדו הבית וכן מפרש גם הרמב"ם. וא"ת א"כ למה ציוה הקב"ה פרישה שלשה ימים ולא ציוה לכבד את הבית מיד ובטח לא יפליטו עוד. יש לומר נהי דברוב פעמים נקלט הזרע מיד, עיין מהרי"ט ח"א סי' צ"ט [צ"ח] ושו"ת הגרע"א [קמא] סי' צ', מ"מ הרי מיעוט שאין נקלט תכף ומיד ויש בכיבוד משום השחתת זרע, שגם בן נח מוזהר על זה כבתוס' סנהדרין דף נ"ט [ע"ב] ד"ה והא פריה ורביה ע"ש. ובבבן נח הרי לא אזלינן בתר רובא דליתא קמן³⁰ לכו"ע, משו"ה לא נצטוו לכבד את הבית. ומ"מ הם עצמן כבדו את הבית, ולא היו טבולי יום.

דף צ"א ע"א

זרק בזית תרומה לבית טמא וכו'.

לכאורה קשה הרי הוא מקלקל, דמטמא התרומה, וכל מקלקל פטור. וכן קשה בשתי הלחם, הרי נפסל ביציאה והוה מקלקל. ואולי י"ל דהא כל ענין מקלקל פטור הוא רק בשארי מלאכות שעשה מלאכה בגופו של חפץ ומשנהו באיזה דבר ממה שהיה מקודם, אז אם השינוי הוא לקלקולא פטור. אבל מלאכת

30. עיין נו"ב מהדו"ת אה"ע סי' מ"ב, וראה דעות האחרונים בזה בס' ברכת אבות סי' נ"ב. 31. נראה כונתו למש"כ במנח"ח באות ז' דקלקול שהוא רק מצד הדין - כגון איסורי הנאה - אבל מצד הנהגת העולם אינו קלקול, ל"ח מקלקל, עיי"ש. 32. שמות כ"ז ד'. 33. להג"מ רבי מרדכי אליהו רבינוביץ, סי' ע"ב. 34. שם.

פטור הבא לו לאחריו אף דגרועי גרעה. ומשו"ה אמר תברא. ורב אשי דחי דלא דמי לשומרים דבשבת העיקר דבתר כונתו אזלינן.

דף צ"ב ע"ב

תוס' ד"ה ואמאי וכו', דהתם לא בעי שיעור, עכ"ל.

מוכח דכל דלא מטי שוה פרוטה לכל אחד מהשותפין אינו ממון, ועיין פ"ת חו"מ סי' צ"ג [ס"ק ג'] - [טל תורה].

דף צ"ד ע"ב

ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפי' אחת חייב.

אין להקשות למה לא יתחוייב נמי משום בורר, עיין לעיל (דף ע"ד ע"ב) גבי האי מאן דעביד חביתא וכו', עיי"ש, דבורר לא שייך רק בדבר תלוש ולא במחובר דכל אחד עומד בפני עצמו, ואני מקצר בזה³⁵.

דף צ"ז ע"ב

תוס' ד"ה למימרא וכו', והקשה ה"ר פור"ת דילמא מיירי בנודע לו וחזר ונודע לו וכו', דהוה כהוציא וחזר והוציא, עכ"ל.

לכאורה תמוה דמה ענין זורק להוציא וחזר והוציא, דהא הכא [בזרק] מיירי כמפורש לעיל (דף ד') [ע"ב]. ובסוף פר' הזורק [דף ק"ב ע"א] איתא איתמר ב' אמות בשוגג וב' אמות במזיד וכו', ואפי' לרבנן דס"ל דיש ידיעה לחצי שיעור התם

בידו הכא לאו בידו, ובמאי אי במעביר וכו', אלא בזורק [ע"כ]. וכמו דלפטור לא הוה ידיעה בחצי שיעור בזורק, ה"ה לחיוב אם [נודע] לו אחר שיעור ד' אמות וחזר ושכח לא הוה ידיעה לחלק, כ"ש נודע לו אח"כ, ולא דמי להוציא וחזר והוציא בידו, וצע"ג³⁶.

דף צ"ט ע"ב

רש"י ד"ה מוקף לכרמלית וכו', אלא בית סאתיים.

הגרע"א בדרוש וחידוש כאן³⁷, הקשה דהא גם בהוקף יותר מבית סאתים הוה מן התורה רה"י לחייב הזורק מרה"ר לתוכה, והקושיא היא פשוטה ועצומה. אמנם בצל"ח במס' שבת [כאן] תירץ³⁸ כמש"כ כאן התוס' ד"ה ומוקף לכרמלית, דבמוקף לרה"ר ועשאו רה"י פשיטא יותר דהוה מחיצה, משא"כ בעשה רה"י מכרמלית, ע"ש. ה"נ י"ל כשלא עשאו רה"י גמור שיוכל לטלטל בו גם מדרבנן לא אמרינן בזה אם לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כ"ש. ורש"י מוכיח זה מלישנא דר' יוחנן דאמר מוקף לכרמלית ועשאו רה"י, דאל"כ "ועשאו רה"י" לשון זה מיותר ע"ש. והוא נכון מאוד לחומר הנושא. אם שהדיוק מלשון עשאו רה"י אינו חזק [ו]לפמש"כ הרשב"א בחידושו [ד"ה כותל] דמיירי שהכותל עמד מעיקרא וע"י היקף הכרמלית נעשה הכותל מעצמו רה"י, וא"כ הלשון מדויק שפיר.

35. עיין עובר אורח [שמע אליהו] להגאון האדר"ת אות נ"ח, ועי' תורת מרדכי להג"מ רבי מרדכי אליהו רבינוביץ זצ"ל סי' ס"א בתשובתו להגאון האדר"ת. 36. נמצא רק במהדורה א' ונשמט במהדורות האחרונות. 37. וכן בגהש"ס כאן. 38. תרוץ הצל"ח המובא בזה הוא בתוספת באור שהוסיף הגר"ע.

דף ק"א ע"א

תוס' ד"ה ר"י אומר וכו', והשתא הא תנאי דהכא דלא כוותיה וכו', עכ"ל.

הקושיא עצומה וכמעט שלא תירצו כלום, ואולי י"ל דהא דר"י ורבנן ס"ל דמותר להחליף ברשויות דרבנן, הוא רק למ"ד משפת מיא משחינן ודולה מכרמלית, ומ"מ מתיר ר"י מטעם דהוה דרך מקום פטור ושפיר קשיא לזעירי. אבל למ"ד מארעא משחינן וגם הכלי נמי למעלה מיו"ד כמש"כ התוס' [לעיל דף ק' ע"א] ד"ה גמירי, א"כ גם ר"י ס"ל דאסור להחליף ברשויות דרבנן. וא"כ אף דלהלכה קיי"ל דמשפת מיא משחינן³⁹, מ"מ זעירי ס"ל כרב הונא דמארעא משחינן, וא"כ לכו"ע אסור להחליף ודו"ק.

דף ק"ג ע"ב

לא קשיא הא ידיה הא דרביה וכו'.

עיין בפ"י ר"ח הנדפס בש"ס דוילנא⁴⁰ שז"ל, ידיה הוא, כלומר סברא ידיה שמעה ממאן דליתיה רביה וסברה, ולא תני לה משמיה לפום דפליג על רביה וכו', עכ"ל. לא ידענא בעניי מה דחק ליה כאן לר"ח לומר דבר חדש זה ולא כפשוטיה, והרי במכות דף ט"ו ע"א מפרש ר"ח עצמו לשון זה כפשוטו, ע"ש.

דף ק"ד ע"ב

תוס' ד"ה אמר רב חסדא וכו'.

עיין במהרש"א, ועי' להגאון רשכבה"ג ר' יצחק שמעלקש זצ"ל בשו"ת בית יצחק סי' נ"ו, מה שיש לעמוד בדבריו⁴¹.

דף ק"ו ע"א

תנא ר' אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקללין וכו', א"ל פוק תני לברא.

התוס' ד"ה חוץ וכו' ז"ל, (פירש"י)⁴² [פ"י רבינו שמואל] דר' אבהו סבר כר"ש ור' יוחנן סבר לה כר"י וכו'. וקשה דא"כ אמאי א"ל פוק תני לברא דאטו משום דס"ל כר' יהודא מאן דתני כר"ש משתקין ליה, דכה"ג פריך בפ"ק דחולין [דף (ט"ז) ט"ו ע"א] וכו', ותירוץ דחוק. ולולא דבריהם י"ל דלכאורה קשה מאי פריך בחולין שם אטו מאן דתני כר"מ משתקין, אמאי לא הרי ר"מ ור"י הלכה כר"י⁴³. אלא דבחולין שם פריך זה על רב, ובערובין פרק מי שהוציאוהו [דף מ"ו ע"ב] אמרו דרב לית ליה הני כללי ע"ש. ופריך שפיר, לשיטתך דוק הכא הלכה כר"י אטו מאן דתני כר"מ משתקין ליה. אבל הכא בשבת הא תני ר"א קמיה דר' יוחנן, ור' יוחנן הרי הוא בעל המימרא מהכללים, ור"מ ור"י תמיד הלכה כר"י, ור"ש ור"י הלכה כר"י, שפיר קאמר ליה ר' יוחנן פוק תני לברא וא"כ פירש"י כאן א"ש. וכבר העיר בזה ר' אליה האלפעריץ.

39. או"ח סי' שמ"ה סעי' י"ח. 40. דברי הר"ח הללו נדפסו בדף ק"ד ע"א. 41. דברי הר"ח הללו נדפסו בדף ק"ד ע"א. 42. בתוס' איתא פ"י רבינו שמואל אולם הוסיפו שכן משמע גם מתוך פ"י רש"י. 43. עירובין דף מ"ו ע"ב.

דף ק"ו ע"ב

רש"י ד"ה הגזין חגב טהור הוא.

ע"י בהגהות הב"ח ובגליון הש"ס שהקשו מבכורות [דף ז' ע"ב], וי"ל דזה תליא במחלוקת תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל בחולין (דף ס"ו ע"א), אם דנים בכלל ופרט או בכלל ופרט וכלל, [ע"ש היטב] ודו"ק.

דף ק"ז ע"א

רש"י ד"ה יושב ומשמרו, כן, וא"צ לפתוח לו חלון.

אולי צ"ל לפתוח לו חלוק או חלל.

דף ק"ט ע"ב

רש"י ד"ה ובהם ג' גבעולין, בכל קלח ג' גבעולין.

ע"י רש"ש שנשאר בתימה עצומה שסותר א"ע בסוכה [דף י"ג ע"א ד"ה שלשה גבעולין]. אבל באמת לק"מ דהכא כתב אליבא דר' יהודא במשנה דפרה [פי"א מ"ט], דאי לת"ק דלכל קלח גבעול אחד, א"כ מאי קאמר הש"ס ושומשוק דמשתכח הכי, הרי ג' גבעולין לכל קלח הוא [ד] אינו מצוי בירקות שיהא שלש גבעולין לכל קלח, אבל גבעול אחד בכל קלח מצוי הרבה בירקות וע"כ דר' ירמיה אליבא דר' יהודא קא"י⁴⁴ וז"ב ואכמ"ל.

דף ק"י ע"א

רב יוסף אמר זיתום המצרי תלתא שמרי, ורב פפא אמר תלתא חיטי, וסימנך סיסני.

ע"י בפירש"י, והתוס' הקשו למה לא אמר "סמך סמך", ותירוצם קשה, וערבא ערבא צריך לזכור הסימן. וגם למה לא נקט לסימן תיבת "סס" דאיתא בקרא [ישעיה נ"א, ח']. ונראה דסגולת זיתום איתא בגמ' דרפי קמיט ודקמיט רפי, ובגיטין (דף ס"ט ע"ב) איתא למיסר סיסן רטיבא במיא למישרי יבשתא במיא, הרי דסיסן סגולתו כסגולת זיתום המצרי ע"ש ברש"י [ד"ה למשרין], והיינו דאמר כאן וסימנך סיסני פירוש העשב הנקרא סיסני שהוא סימן שיש לו סגולת הזיתום וזהו סימן טוב להזכירו, משא"כ לעיל (דף ס"ו) [ע"א] ליכא סימן טוב כזה, ומיושב קושית התוס', וק"ל.

דף ק"א ע"א

רש"י ד"ה ונימא מדלפני מיבול וכו', אטו מתקן עור צבי, עכ"ל.

איני יודע למה תפס רש"י דבר רחוק ולא קאמר אטו מתקן גברא כמו הזאה על טמא מת בשבת⁴⁵, או מילה שלא בזמנה בשבת⁴⁶ או שעשה אפוקטוזין בשבת ע"י לקמן קכ"ג ע"א ובתוס' שם ד"ה אסובי ינוקי, וכיוצא באלה. ובכריתות [דף ט"ו ע"א] באבר המדולדל באדם שמתקן א"ע שלא יהא מאוס ברגל שתולש האבר שבשבת או אפי' ביו"ט ודאי אסור משום מתקן.

תוס' ד"ה לא ס"ד וכו' וא"ת ולוקי הקד ברייתא כמ"ד מבי"ה בזמנה מצוה ורבא כמ"ד מבי"ה בזמנה לאו מצוה, עכ"ל.

44. ע"י היטב ברש"ש דאף שעמד בנקודות הללו ביאר כן ברש"י, וצ"ע. 45. משנה פסחים דף ס"ה ע"ב וברש"י ד"ה הזאה. 46. לקמן דף קל"ב ע"ב וברמב"ם פ"א מהלכות מילה ה"ט ועי' לעיל דף ק"ו ע"א.

דף קמ"ו ע"ב

תוס' ד"ה היו כתובין וכו', משמע דפשיטא ליה שאין קורין וכו', ולפי מה שאפרש בפסוק וכו' א"ש, עכ"ל.

אם קושיתם היא דכיון דריש גלותא ידע הברייטא דמוכח דקורין בהן, איך קבעי בעייתו דאזלא רק אם אין קורין בהן. קשה, דבמה אתי שפיר אם הברייטא אזלא לענין הצלה סו"ס קשה מאי קמבעי ליה. אכן בחידושי הר"ן⁵¹ כאן נראה דהקושיא דהא ריש גלותא ע"כ מבעי ליה רק למ"ד אין קורין, ואיך פשיט מהברייטא דס"ל קורין בהן, וצ"ל דגם כונת התוס' כן, וא"ש.

דף קמ"ז ע"א

כמאן כרבי וכו' רשב"ג אומר וכו'.

כשתעיין ברמב"ן על התורה שם [במדבר י' ל"ה] תראה דרבי לשיטתיה דב' זימני הוה חזקה ורשב"ג לשיטתיה דבג⁵².

רב לא אזיל לבי אבידן.

ז"ל פיהמ"ש להרמב"ם מס' ידים (פ"ד מ"ו) וספרי מירם הם ספרים שמשיבים על תורתנו חולקין עליה ונקראו ספרי מירם כלומר ספרים ירחם האלקים ויסירם מן המציאות כענין תכלה, כמו שקוראים לבית אשר מתקבצים בו לדברים האלו בית אבידן שאותו בית יכריתוהו אלוקים, עכ"ל. כלומר שקורין אותו אבידן ע"ש שיאבד מן העולם.

יש להעיר דמדאמר רבא בר"ה (דף כ"ח) [ע"א] בנודר מן המעייין טובל בו משום מצוות לאו להנות נתנו, וקשה משוחט בסכין של עכו"ם בהמה מסוכנת דאסור⁴⁷, דנימא גם שם מצוות לאו להנות נתנו, וע"כ כתירוצן האבני מילואים באהע"ז (סי' כ"ט) [ס' כ"ח ס"ק ס'] דכיון דאי בעי לא שחיט לאו מצוה היא⁴⁸ וא"כ ע"כ דסבר רבא טבילה בזמנה מצוה. ועיין בסדרי טהרה סי' קצ"ז ס"ק ד' מה שהקשה על התוס' דכאן.

דף קי"ד ע"א

יכול אף של יוהכ"פ בשבת ת"ל בשבתו דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר עולת שבת בשבתו וכו'.

הג"מ ר' מאיר אריק ז"ל כתב [בטל תורה] כאן דיתכן דאזלו לשיטתייהו (במגילה (דף כ"ג) [ע"א] דלר' ישמעאל שם קורין בשבת ז' וביוהכ"פ ו' הרי דיוהכ"פ קיל קדושתיה, ור"ע ס"ל שם להיפוך דביוהכ"פ ז' ובשבת ו' הרי דיש חומרא ביוהכ"פ ועכ"פ לא קיל משבת, עכ"ד.

וראויין הדברים למי שאמרן ע"ד החידוד, אבל הרי מפורש בגמ' טעמייהו דר"י ור"ע מקראי. ולדינא הרי כאן פסקינן כר"ע⁴⁹, ושם פסקינן כר"י⁵⁰ דבשבת ז' וביוהכ"פ ששה, הרי דלא תליא זה בזה.

47. חולין דף ח' ע"א. 48. עיי"ש בד"ה אך קשה ובר"ה ולכן נראה, ודו"ק. 49. רמב"ם פ"א מתמידין ומוסיפין ה"ו. 50. רמב"ם פ"ב מהלכות תפלה ה"ז. 51. וארשא תרכ"ב, ד"ה הג"ר ש"י. 52. עי' יבמות דף ס"ד ע"ב.

דף קי"ז ע"ב

אמר רב חסדא לעולם ישנים אדם וכו', שנאמר והיה ביום הששי והכינו וכו'.

י"ל למה לא הביא הרמב"ם דין זה, וראיתי בשם הג"מ ר' ישראל סאלנטער ז"ל דרבה בביצה (דף ב' ע"ב) דיליף מקרא זה דין הכנה מחול לשבת, ע"כ לא ס"ל דרש דרב חסדא, והרי פסקינן כרבה ודו"ק⁵³.

דף קי"ח ע"א

רש"י ד"ה י"ד סעודות וכו', אבל כשיש לו מזון י"ב ימול, עכ"ל.

איני יודע למה לא יטול כשיש לו מזון י"ג סעודות ולמה זה כתב רבינו רק כשיש לו מזון י"ב יטול.

תוס' ד"ה דמלוינן וכו', וי"ל דאין מחלקין תמחוי בלי"ה.

כן איתא בירושלמי סוף פאה, [טל תורה].

דף קי"ח ע"ב

תוס' ד"ה אי"ל היו אומרים לי חברי וכו', לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה עכ"ל.

[לכאורה משמע דקשה לו איזה קושיא ואלו היה איסור בדבר היה ניחא, ובאמת הרי הדבר ודאי להיפך דאם אין איסור בדבר שפיר שלא עבר על דברי חבריו, אבל אם היה איזה איסור בזה איך עשה ר' יוסי איזה איסור משום רצון חבריו].

אבל הרב זכרון יעקב מבוסק⁵⁴ כתב דר"י שבתוס' כאן הוא ר"ת ר' יוסי, שר' יוסי לא ידע כלומר לא ס"ל שם איסור בזה רק משום ברכה לבטלה והוא לא בירך. דרך לר' יהודא⁵⁵ זר המברך לישראל עובר בעשה⁵⁶ אבל לר' יוסי דס"ל בעלמא נשים סומכות רשות⁵⁷ אין שום איסור לזר לברך את ישראל, אלא שאם יברך אשר קדשנו במצותיו וציונו לברך את עמו ישראל ודאי דהוה ברכה לבטלה, לכן ברכה זו לא בירך ר' יוסי.

דף קי"ט ע"ב

לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו ק"ש שחרית וערבית וכו', לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן וכו', לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים וכו'.

הקשו המפרשים הא עברו על כמה מצות בקום ועשה והנך הם רק בשב ואל תעשה דקילי טפי. אך בגמ' פסחים (דף פ"ז) [ע"א] איתא אני חומה ושדי כמגדלות א"ר יוחנן אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח, רבא אמר אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. וא"כ נהי דהיו להם עברות בקום ועשה כל עוד שהיו להם חומות ומגדלות לא (היו) [היה בכח] כדורים של הקטרוג (בכח) להזיקם, להכי מ"ד על שביזו בה ת"ח או שביטלו תשב"ר ס"ל דאני חומה זו תורה אלא דזה ס"ל דת"ח הגדולים עדיפי וזה ס"ל תשב"ר הבל שאין בו חטא עדיף, עיין

⁵³. רמב"ם פ"א מהלכות יו"ט הלכה י"ט. ⁵⁴. וילנא תרל"ה, בחידושיו לשבת קי"ח. ⁵⁵. עיין מג"א סי' קכ"ח ס"ק א'. ⁵⁶. עיין כתובות דף כ"ד ע"ב. ⁵⁷. עירובין דף צ"ו ע"ב.

מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה.

פי' רש"י כל היכא דאיכא מעשה בחסיד אחד הוא או ריב"ב או ריב"א ע"ש⁶⁰ מה שהשיג על הר"י ע"ש. אבל הברכת הזבח בעצמו מפרש דהוקשה לו לרש"י דאיתא בסנהדרין פרק כ"ג [דף כ' ע"א] שקר החזן זה יוסף והבל היופי זה בועז וכו', ולמה לא חשיב שם גם חסיד זה שהוא ממש כתקפו של בועז, אך הכא הוא ריב"א והתם בסנהדרין מסיים אשה יראת ה' וכו', זה ר"י בר' אלעאי וא"כ המעלה דחשיב עליו התם שהיו ב' תלמידים מתכסים בטלית אחד וכו', היא לעילא הרבה מהמעלה דהכא להכי לא חשיב שם הך דהכא, וזה נכון.

רש"י ד"ה שהקדימו וכו', והנ"מ משנתמרח בכרי לוקה אם הקדים מעשר לתרומה, עכ"ל.

צ"ע למה לוקה, אפי' למ"ד לאו הניתק לעשה לוקה, הרי הוה לאו שאין בו מעשה, עיין תמורה דף ד' [ע"ב]. דנהי דמקדים תרומה לביכורים פירש"י [תמורה שם ד"ה ה"ג מקדים וכו'] דחשיב מעשה שעושה מחול קודש, אבל מעשר הרי חול הוא, וצ"ע. [טל תורה].

דף קכ"ט ע"א

מאן דעבוד הקזה ולא אפשר ליה וכו', ול"ל לשוב חנותא עד דטעים שיעור רביעית יין.

ברש"י. ומ"ד על שבטלו ק"ש שחרית [וערבית] ס"ל אני חומה כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומתפללין בהן לכן אמר שבטלו ק"ש שחרית וערבית. ור' יוחנן לשיטתיה אמר בסוטה (דף מ"ב) [ע"א] (מ"ד) [מ"ש] שמע ישראל [וכו'], א"ל הקב"ה לישראל אפי' לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אי אתם נמסרים בידם, דאיהו ס"ל דק"ש הוא משום תורה כרשב"י⁵⁸ וא"כ יש להם חומה ומגדלות ובטוחים הם שלא יהי' נמסרים ביד אויב, ואכמ"ל.

דף קכ"א ע"א

איכלעו לבי אבין דמן נשיקא.

רש"י גריס לקמן ע"ב בד"ה א"ל ובד"ה א"ל השני רבי אבין.

דף קכ"ז ע"ב

ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעה"ב אחד וכו'.

בשו"ת רמ"ע מפאנו [סימן ס"ג] הביא בשם השאילתות שהבעה"ב היה ר' אליעזר הגדול, והשכיר היה ר"ע כלומר בטרם למד תורה. וק"ק לי לפ"ז איך הקדיש כל מטלטליו לשמים⁵⁹ הרי ר"א גופא ס"ל במשנה דערכין (דף כ"ח ע"א) דאין להחרים ולהקדיש כל מטלטליו ואם הקדיש כולם אינם מוקדשים, ע"ש וצ"ע ק.

58. מנחות דף צ"ט ע"ב. 59. עי' ספר קהלת יעקב להג"מ ר' יעקב מקרלין כאן, ובעמק שאלה שמות שאילתא מ' אות ב'. 60. לכאורה חסר כאן מילים אחדות ונראה שכונתו להשגת הרש"ש ברש"י ד"ה כל, על באור הר"י מקרקא שהביא הברכת הזבח בתמורה דף ט"ו ע"ב.

מצוה דוחין את השבת. והרי ביבמות שם אמר ר' יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה, הרי מבואר דלר' יוחנן אין משם ראייה כלל, והראיה היא רק אליבא דרבא שם, ומשו"ה הצדק עם ר"נ גאון שחפש אחר מקור אחר. ויש להאריך בזה הרבה עיין בנודע ביהודא מהדו"ת חאהע"ז סי' קנ"ו ובח"ס לאהע"ז ח"ב סי' ע"א, ואכמ"ל.

רש"י ד"ה בתים וחצרות וכו'.

הלשון כנראה אינו מדוקדק וצריך תיקון⁶¹.

תוס' ד"ה ושון וכו', וכן ציצית לרבנן וכו', אלא פרט לכסות סומא, עכ"ל.

וכן כתבו גם הרמב"ן [ד"ה הא דאמרינן מ"ט] והרשב"א [ד"ה מאי טעמא] והריטב"א⁶² כאן וא"כ אין לומר שיש כאן טעות סופר, והדבר תימא דהמעין בגמ' מנחות שם לא דרשי רבנן כלל פרט לכסות סומא, וכבר הביא הגליון הש"ס שעמד ע"ז השער המלך [פ"ג מהלכות ציצית ה"ז ד"ה ומ"ש] וע"ש מה שתירץ, ועיין גם בספר שו"ת פני מבין חאו"ח סי' י"ב מה שכתב בזה.

דף קל"א ע"ב

הואיל ובידו להפקיר.

הנה אם מותר לכתחילה להפקיר בשבת האריכו האחרונים, ורובם העלו דמותר לכתחילה, אבל כאן לענין מזוזה הרי יש עצה פשוטה לצאת מדירתו כמש"כ התוס' בפסחים (דף ד') [ע"א

הסכום דשב חנותא ביאר הג"מ ר' מרדכי אליהו רבינוביץ ז"ל, [בספרו תורת מרדכי סי' ח']. ע"פ המבואר במס' פאה (פ"ח מ"ה) אין פוחתין לעני וכו' חצי לוג יין, ושאר כל הפירות אר"ש כדי שימכרם ויקח בהם מזון ב' סעודות. ושתי סעודות מבואר שם (משנה ז') הוא בפונדיון, וגם חצי קב חטיטין דברישא שם נמי הוא בפונדיון לחשבון ד' סאין בסלע. וא"כ חצי לוג יין נמי ודאי אינו יותר מפונדיון שהוא שיעור ב' סעודות לחם, ופונדיון הוא שני איסרין א"כ רביעית בשער בינוני הוא שוה איסר, ובקדושין (דף י"ב) [ע"א] איתא מ"ד דאיסר הוא ששה פרוטות. וא"כ כשיטעום בשב חנויות יגיע לכל חנות רק פחות מפרוטה שאין בזה דין ממון והערמה, כהאי למען דלא אפשר ליה שפיר דמי, והחשבון נכון ונפלא.

דף קל"א ע"א

ושמענין ליה לרי אליעזר דאמר מופנה מצד אחד למדין ומשיבין.

רש"י [ד"ה ושמענין] פי' דשמענין לו לר"א ביבמות (דף ק"ג ע"א) גבי חליצה בשמאל. אבל רבינו ניסים גאון כתב כאן וז"ל, דע שאע"פ שלא מצאנו לר"א בפירוש שאמר דבר זה וכו', עיין לשונו בש"ס דווילנא. וכבר תמהו בזה עליו על הגליון על שהלך דרך רחוקה והרי זה מפורש ביבמות שם כמש"כ רש"י. אך באמת י"ל דמשו"ה נאיד ר"נ גאון מראיה זו דהא כאן אליבא דר' יוחנן קיימינן דאיהו אמר לא לכל אמר ר"א מכשירי

61. וראה הגהות וצינונים במהדורת עוז והדר. 62. במהדורות הישנות ד"ה אלא, ובחידושי הריטב"א מכת"י (הוצאת מוסד הרב קוק) ליתא להך דרשה.

הכא בעידנא דמתעקר לאו לא קא מוקים עשה.

רבים הקשו מכאן על המג"א סי' תמ"ו [סק"א] שכתב דבעשה דרבים לא בעינן בעידנא, והרי עשה דעבודה עשה דרבים היא כמש"כ התוס' בביצה (דף ה') [ע"א], ד"ה ונתקלקלון]. אך י"ל דצרעת הוה עשה ול"ת. ורב אשי לא ניחא ליה לומר מטעם עשה ול"ת, דעבודה הוה עשה חמור ודוחה ל"ת ועשה יחד, כמו עשה שיש בו כרת שדוחה עשה ול"ת כמש"כ התוס' בזבחים (דף ל"ג ע"ב) [ד"ה לענין] וה"ה עשה דרבים⁶⁴, משו"ה קאמר דלא הוה בעידנא כלומר דכיון דלא הוה בעידנא אינו דוחה לעשה ול"ת, ודו"ק.

דף קל"ה ע"א

תוס' ד"ה בן שמונה וכו' נראה לר"י דעכשיו מותר לט"ט כל תינוקות וכו', עכ"ל.

אין כונת התוס' דעכשיו נשתנו הטבעים, אלא פשוט⁶⁵ כיון דעכשיו קבלנו חומרא דרבי דעל כל דם צריכה לישב שבעה נקיים כחומרא דר' זירא⁶⁶, א"כ הטבילה רחוקה מימי נדוה להכי אין אנו בקיאים מתי מתעברת, דבזמן הש"ס ידעו שהוא בן ח' כיון דאין אשה מתעברת רק סמוך לטבילתה, אבל האידנא ודאי דפעמים אינה מתעברת סמוך לטבילתה, ודו"ק.

ד"ה על], שאם אינו משתמש בדירתו פטור ממזוזה. אלא משום דלענין ציצית אין עצה להפשיט הטלית דכלי קופסא חייבין בציצית, כמש"כ רש"י כאן [ד"ה כל שעתא], להכי נקט גם לענין מזוזה האי טעמא ועיין ברשב"א כאן [ד"ה הואיל].

דף קל"ב ע"ב

תינה נגעים טמאים נגעים טהורים מאי איכא למימר.

עיין בהגהות הגאון ר' בצלאל רנגשבורג זצ"ל שכתב וז"ל, קרי ליה נגעים טהורים בלשון חכמים דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, דבלשון תורה ליכא נגע טהור כדאיתא בנדה (דף י"ט ע"א) וכו', עכ"ל.

ואין זה מובן דהא כאן אקרא קאי, וגם תירוצו השני דבלשון נגע צרעת גם טהורים בכלל, אינו מובן כלל. אך באמת אין כאן קושיא דכאן מרבינן מיתורא דקרא בספרי כמש"כ רש"י דמכל אשר יורו מרבינן עד שלא נזקק לטומאה, וה"ה לאחר הפטור, כמש"כ במל"מ פי' מהלכות צרעת ה"א. ובהא דאיתא בנדה שם דפרחה בכולו ג"כ בוהק מקרי בזה י"ל קושית המל"מ שם על רש"י כאן שפירש נגעים טהורין כגון בוהק ופרחה בכולו דמנ"ל הא, ע"ש. ולפי הגמ' נדה דף י"ט [ע"א] דפרחה בכולו בוהק מקרי א"כ פשוט דבוהק נמי חייב בקוצץ, ואכמ"ל יותר⁶³.

63. וראה מש"כ הגר"ע להלן בנדה י"ט ע"א. 64. עיין שדי חמד כללים - ע - כלל מ"ג ד"ה והנה התוספות. 65. במהדורא אחרת ציין הגר"ע לעיין בשו"ת מלבושי יו"ט ח"א אהע"ז סי' כ"ד [ד"ה ע"כ עלה], עי"ש שכ' בדומה לזה. 66. נדה דף ס"ו ע"א.

דף קל"ה ע"ב

הניחא ל"מ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף, אלא ל"מ"ד קנין פירות כקנין הגוף דמי, מאי איכא ל"מימר.

לפמש"כ התוס' בב"ב (דף כ"ז ע"א) ד"ה לא ט"ז אמה, וז"ל, א"נ התם קרקע קנוי לו לכל דבר למשטח בה וכו', אבל גבי אילן אין לו אלא יניקה לבדה לכו"ע לאו כקנין הגוף דמי, כן הוא תוכן דבריהם, ע"ש. א"כ מאי פריך הש"ס הכא הרי שפחה לעוברא אין בהשפחה כלום רק היניקה להולד ולכו"ע לאו כקנין הגוף דמי, וצע"ג.

דף קל"ו ע"ב

א"ל שירותה, יהא רעוא דתשרו תרבא.

יש לבאר עפ"מ דאיתא בחולין (דף מ"ט ע"א) חלב שע"ג הקיבה ר' ישמעאל התיר, וסימנך כהנא מסייע כהנא. וגם רבינא היה כהן כדאיתא בבכורות (דף נ' ע"א) לכן כשהקיל לאשת כהן שלא תחלוץ, א"ל רב שרביא יהא רעוא דתשרי גם תרבא שעל הקיבה לסייע לכהנא גם בזה.

דף קל"ז ע"ב

איכא בינייהו נראה ואינו נראה.

עיין פירש"י [ד"ה איכא בינייהו], וצ"ע דבחולין דף פ"ח ע"א איכא בינייהו צריך ואינו צריך דשם פירש"י [ד"ה איכא בינייהו] בענין אחר להיפוך מפירושו כאן.

דף קל"ח ע"ב

דאמר רב עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר והפלא ה' את מכותיך הפלאה זו

אינו יודע מהו וכו', הוי אומר הפלאה זו תורה.

שמעתי המתקה נפלאה בשם הגאון הנפלא ר"ח סאלעוויציק ז"ל, דהנה תורה שבכתב ודאי אי אפשר שתשתכח ע"פ טבע וכן מבואר כאן לקמן בגמ', וע"כ הכונה על תורה שבע"פ, ואיתא בסוף מס' מכות [דף כ"ב ע"ב] כמה טפשאי הני אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא, דאלו בתורה כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן בצרו חדא, וא"כ כשתשכח תורה שבע"פ ילקו ארבעים מכות, וא"כ והפלא ד' את מכותך שתשכח הדין שבע"פ וילקו ארבעים מכות, ודפח"ח.

דף ק"מ ע"ב

גורפין מלפני הפטם ומפלגין לצדדין מפני הרעי.

בהגהות הגאון ר' צבי הירש חיות [ד"ה גורפין] הביא בשם חכם אחד, דביאור הרעי הוא [שור] העומד בשדה על המרעה, וקלסיה מאוד. ועתה זכינו לפי ר"ח וכן לפי המאירי [המשנה הרביעית] שנדפסו, והנם מפרשים באמת כפי' החכם ההוא. אבל לפני רש"י נראה שהיה גורם במשנה ראי באל"ף ועיין במס' כלים פרק י"ז מ"ב בפי' הרא"ש ובפי' הרע"ב. ובמס' מכשירין פ"ו מ"ז איתא הראי באלף, וע"ש בר"ש [ד"ה הראי] ובפי' רב האי גאון [ד"ה והראי] הנדפס בש"ס דווילנא. אך בפי'המ"ש להרמב"ם נזכר הגירסא כאן ברעי בעי"ן ומ"מ מפרש לה כמו ראי, עיי"ש. ועיין בנוסחאות הנדפסים במשניות הגדולים

דף קמ"ה ע"ב

רש"י ד"ה לעדות אשה וכו', ואפקעניהו רבנן לקידושין מיניה, עכ"ל.

ענין הפקעת קדושין איתא בש"ס בכ"מ, ויש לדעת דאין הכונה שהפקיעו רבנן הקדושין לגמרי, אלא שהניחו מ"מ קדושין דרבנן⁶⁷ כ"כ התומים (סי' ל"ד ס"ק ט"ו). ובשו"ת ברית אברהם חאה"ע"ז (סי' נ"ט) קבע בזה מסמרות, כגון האומרת טמאה אני לך סוף נדרים [דף צ' ע"ב] דמה"ת נאמנת ומדרבנן אינה נאמנת, ואין כח רבנן לעקור דבר תורה בקום ועשה, להכי הפקיעו רבנן קדושי תורה, והו"ל פנויה מה"ת, ורק מדרבנן הו"ל אשת איש, ועל אישות דרבנן יש כח לרבנן שלא להאמין לה, וכן בכל כיוצא בזה. ובזה מיושב כמה קושיות של האחרונים בענין זה, וביחוד ברש"י כאן⁶⁸

דף קמ"ט ע"א

אמר רבי חנין אל תפנו אל מדעתכם.

וברש"י ד"ה אל מדעתכם. אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם. אלילים לשון חללים.

לענ"ד חסר כאן [בגמ'] דברים וצ"ל כמו בילקוט [קדשים י"ט רמז תר"ד] דשם איתא מעט ביתר אריכות, ומסיים, אלילים על שם שהם חלולים. וכבילקוט מבואר בספרא שם [ריש פר' קדשים, אות ז'] וע"ז פירש"י כאן אלילים לשון חללים, ושתי התיבות וחלל שלכם

דווילנא שם הובא דיש באמת מאן דגריס במשנתנו גם בדפוס ראי באלף, ועיין בספר דברי משלם עמוד ל"ח שהאריך בזה מעט, ועכ"פ מובן עפ"ז שני הפירושים אלו ואלו דברי אלוקים חיים.

דף קמ"ג ע"א

תוס' ד"ה אנו אין לנו וכו', משום דמאי אולמא האי מהאי, עכ"ל.

עיין תוס' ביצה דף ב' ע"ב ד"ה מוקים לב"ה כר"ש וכו', דלא ס"ל שם כהתוס' כאן, וע"ש במהרש"א ומהר"ם שיף.

דף קמ"ג ע"ב

תוס' ד"ה לרצון וכו', או למאן דלית ליה דם [נעקר] ונעשה חלב, עכ"ל.

לפמש"כ הט"ז (ביו"ד סי' י"ד ס"ק ז') דאפי' להלכה קי"ל דחלב בא מדם האברים אלא דאינו בא מדם נידות, וא"כ אפי' למאן דלית לי דם [נעקר] ונעשה חלב נמי חלב בא מדם, היינו מדם האברים. אך י"ל דהרי הא דם מגפתה חשוב משקה הוא משום דהוה דם חללים כבנדה [דף נ"ה ע"ב]. ודם נדה אינו דם חללים כמש"כ התוס' בנדה [דף י"ט ע"ב] [ד"ה כתיב], אלא דחשיב משקה מקרא דוטהרה ממקור דמיה, כמש"כ התוס' שם. א"כ דם אברים שנעשה חלב דלא הוה מדם חללים ודאי דלא חשיב משקה, ודו"ק. ולפי מש"כ התוס' חדשים במשניות פ"ק דנדה [מ"ד] והסכימו לו רבים, בלאו"ה א"ש התוס' כאן.

67. עיין ברשב"א (רמב"ן) כתובות דף ג' ע"ב ע"א בסוף ד"ה שויה רבנן, הביאו בעין יצחק או"ח סי' כ"ח א"י כ"ז. 68. עי' שבות יעקב ח"ב סי' קט"ז.

מיותרות, וכמדומה שזה אמת לאמיתו, בעזהשי"ת.

דף קנ"ז ע"ב

רש"י ד"ה בגמ' לידע וכו', ולא מבטיל לה להיות קשר של קיימא, דמנתק כשיבש, עכ"ל.

עיי' הגהות הרש"ש [ברש"י] שמגיה שצ"ל ועוד דמנתק, ואין צורך להגיה דרש"י מוכרח לומר דמיירי בגמ' לח דאל"כ הרי אסור לטלטלו כמפורש ברש"י לעיל (דף קי"ב) [ע"א] ד"ה שקול גמי לח. והא דלא מבטיל ליה להיות קשר של קיימא אף שמבטלו בפירוש הוא משום דמנתק כשיבש ולא יוצלח לקשר של קיימא, לא משום שראוי למאכל בהמה, ודו"ק.

דף קנ"ב ע"ב

א"ל ליקום מר לגוויה דביתא, א"ל וכו', דכתיב [יחזקאל לז, יג] וידעתם כי אני ה' בפתחי וכו', עכ"ל הגמ'.

מה שיש כאן להעיר מרבי דכל בי שימשי אתא לביתא כדאיתא בפרק בתרא דכתובות [דף ק"ג ע"א], וכן מעובדא דרב כהנא בב"ק [דף קי"ז ע"ב] אין פה המקום⁶⁹. ועיי' בח"ס בליקוטים⁷⁰ סי' צ"ח.

69. במהדורא קודמת הרחיב הגר"ע וז"ל: אין להקשות מרבינו הקדוש דכל בי שימשא אתי לביתא כדאיתא בפרק בתרא דמס' כתובות (דף ק"ג ע"א), דהתם לא באה רק הנשמה הקדושה בגוף רוחני דק כעין אליה' שמתגלה למי שזוכה לזה, אבל לא לצאת מהקבר בגופו ממש זה אי אפשר עד תחיית המתים. אלא דקשה מעובדא דרב כהנא בב"ק (דף קי"ז ע"ב) דא"ל ר' יוחנן השתא [ליתי מר] בהדן וע"ש ברש"י, וצ"ל דע"י תפלה שאני והתם ר' יוחנן התפלל עליו, ויש להאריך בזה בדרוש אבל אין פה המקום. עכ"ל. 70. שו"ת ח"ס סוף חו"מ.

עירובין

דף ב' ע"א

רש"י ד"ה מבוי שהוא גבוה וכו'.

עיין בגליון הש"ס שהקשה על לשון רש"י [ד"ה מבוי] והרע"ב [ד"ה מבוי] "ושריהו בתקנתא דלחי או קורה דליהוי הכירא", הא קי"ל דלחי משום מחיצה. וי"ל דאף דקי"ל דלחי וקורה משום מחיצה, מ"מ בעינן נמי הכירא כמש"כ התוס' לקמן (דף ה' ע"ב) ד"ה ארבע אמות, וכ"כ המהרש"א לקמן דף ד' ע"ב בתוס' ד"ה מותר להשתמש, וכמפורש ברש"י שם ד"ה מאן דאמר טפח, וכן מבואר מהתוס' לקמן (דף ח' ע"ב) ד"ה מותר להשתמש וכמפורש ברש"י שם ד"ה מד' טפח, וכן מבואר מהתוס' לקמן (דף ח' ע"ב) ד"ה הכל מודים ע"ש במהרש"א, דלהכי צריך מחיצה רביעית לחי קורה להכירא שלא יתחלף ברה"ר גמורה, וז"פ.

ושניהן מקרא אחד דרשו, ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג' ב'), דרבנן סברי קדושת היכל אחד וקדושת אולם אחד, וכי כתיב פתח אהל מועד וכו'.

יש לדקדק למה לא הביא הש"ס פסוקים הקודמים בספר שמות (כ"ט ל"ב) אשר בסל פתח אוהל מועד, ושם (פסוק מ"ב) לדורותיכם פתח אוהל מועד, ועוד כאלה. ואולי י"ל משום דבסמוך מביא מקרא זה לענין דמקדש אקרי משכן וכו', להכי הביאה גם כאן, ודוחק.

דף ב' ע"ב

תוס' ד"ה אלא מעתה וכו', אבל לא תיהני ליה דלתות לא פריך וכו', דאי הוה קרוי פתח אף כשגדול ביותר, ע"י צורת הפתח היה לו לעשות ושוה לאולם, עכ"ל.

הגרע"א זצ"ל בדרוש וחידוש [ד"ה אלא מעתה] הקשה דהא באמת גם דלתות היו בהיכל דמהני בודאי יותר מעשר, וא"כ אכתי היה אפשר לעשותו שוה לאולם, וע"כ דמטעם אחר לא עשאוהו שוה לאולם, וא"כ אין ראייה מזה, והנני בקושיא. והגאון ר' מרדכי אליהו ז"ל בספרו תורת מרדכי [סימן ע"ס אות א'] תירץ דהא דמהני דלתות הוא דננעלות או שראויות לנעול דהוה כסתום במחיצה, כמש"כ תוס' כאן, אבל אכתי לא חשוב פתח משום הדלתות, עיין רש"י זבחים (דף נ"ה ע"ב) ד"ה בזמן שהוא פתוח, ולא הוה מצו לעשות פתח ההיכל שוה לאולם משום הדלתות שהיו שם, [דהדלתות מהני רק להחשיבו לסתום] דאז חסר פתח, והא בעינן ושחטו פתח אהל מועד, בזמן שהוא פתוח. ולכן דקדקו התוס' וכתבו, דאי הוה קרוי פתח אף כשהוא גדול ביותר ע"י צוה"פ - קרוי פתח - והו"ל לעשותו שוה לאולם, והוה קרוי שפיר פתח אוהל מועד, ודו"ק.

דף ז' ע"ב

תוס' ד"ה בעירובו קמפלגי בדרכ יוסף וכו', ועוד מדאיירי רב יהודה וכו'.

הקשה בגליון הש"ס הא רבנן פליגי על ר"י פ"ק דשבת וכו' ע"ש. י"ל שלש תשובות בדבר, חדא דבחידושי הר"ן בשבת שם [ו' ע"א, ד"ה חצרות] מביא לפרש הא דאבל לזרוק מודו ליה, היינו דלהוי רה"י דלשתרי בזריקה מבית לבית, כדמוכח ר"פ מי שהוציאוהו, ע"ש. א"כ לא מיירי בשבת שם מחיוב זריקה מרה"ר לשם, אלא לענין טלטול ע"י זריקה אסור לרבנן דר"י אבל האיסור הוא רק מדרבנן, שהחמירו דבעינן ג' מחיצות שלימות, אבל מה"ת הוא רה"י והזורק מתוכו לרה"ר או מרה"ר לתוכו חייב.

שנית, דהמהרש"א בעירובין (דף ס"ז ע"ב) [בתוס'] ד"ה ומאי טעמא [בא"ד ועוד יש], כתב, דרבא שם לא ידע מהך ברייתא דפ"ק דשבת ע"ש, וא"כ שפיר איתיביה הכא לרבא.

ושלישית, דכבר הבאתי בהגהותי שם³ בשבת מספר תוספות אהרן לדף ו' ע"ב בתוס' שם ד"ה ואמאי קרי ליה גמורה וכו', מהו דתימא אר"י, דלשון גמורה אדרבה אפכא מסתברא וכו', דיש שם גמגום לכאורה. והביא בשם הגאון ר' מנשה אי"ער דמהו דתימא הוא מפ' ר"י, ובאו לומר דמהוי דתימא אמר ר"י דלא גרסינן, ולפי שהיה כתוב בר"ת דל"ג טעו המדפיסים וסברו שהוא ר"ת דלשון גמורה, ולפי' ר"י מפרש הש"ס דלהכי קרי ליה גמורה משום דלזרוק מודו ליה דהוה רה"י, אבל דר"י אינו רה"י גמורה אלא רה"י קצת, [עיי"ש שמאריך להעמיד הג"ה זו מכל

נתחלפו כאן השורות וכן צ"ל, ועוד מדאיירי ר' יהודא בנפרצה כנגדו ואצטריך לאשמועינן דלא הוה מפולש, א"כ ע"כ מיירי בכלה לצדי הרחבה, דלאמצע הרחבה פשיטא דלא הוה מפולש, וא"כ ס"ל נראה בחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי, דאי לא חשיב לחי אמאי שרי הא איכא תרתי לריעותא, כ"כ הרב ד"צ האפמאן ז"ל¹.

דף י"א ע"ב

אשכחיה רב ששת לרבה בר שמואל וכו', א"ל אין תנינא כיפה ר"מ מחייב במזוזה וכו'.

ק"ק דלקמן (דף פ"ו ע"ב) איתא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בסוכה דאיסור עשה, אבל בשבת דאיסור סקילה לא אמר, ועיי"ש ברש"י [ד"ה אבל שבת]. וא"כ ה"נ מאי ראייה ממזוזה דהוה נמי רק איסור עשה, לענין שבת דאיסור סקילה. ועיי"ן ביבמות (דף קי"ט ע"א) דמחלק רב נחמן בין איסור לאו לאיסור כרת, ואמר רבא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת. ועיי"ן במל"מ פ"א מה' יו"ט [הי"ז] ובמגיה שם באריכות, [וגם בספר דברי אמת סי' ו']² ונראה דיש בזה מחלוקת תנאים, ואכמ"ל.

דף י"ב ע"ב

תוס' ד"ה איתיביה, יתר ע"כ ופ"י רבנן לא אסרי וכו'.

1. מלמד להועיל ח"ג סי' ס"ג. 2. למהר"י בכר דוד, סוד"ה וראיתי להרב מוהרשד"ם, וד"ה אבל אני. 3. לעיל עמ' כ"ב.

צד הסברא והדין], וממילא מיושבת קושית הגליון הש"ס כאן כמובן.

דף י"ג ע"ב

עשיה דידה מחיקה היא.

יש להסביר, דהא מחיקת השם איסורו נפקא מלא תעשו כן לה' אלו קיכם (מכות דף כ"ב ע"א).

ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו.

כבר עמדו רבים⁴ על מאמר התמוה הזה ולמותר להביא הקושיות [ועיין בהבאר חלק שני סי' כ"ג שהעיר למה נחלקו שתי שנים ומחצה בצמצום. ואני אוסיף להעיר דבכל הש"ס כשנחלקו ב"ש וב"ה מבואר איך ס"ל לב"ש ואיך ס"ל לב"ה, וכאן הרי בא מאמר סתמי, הללו אומרים וכו' והללו אומרים וכו', ולא נתבאר בהמאמר איך ס"ל לב"ש ואיך ס"ל לב"ה, וכמדומה שאין לנו כלל דוגמתו בכל הש"ס].

אבל נתבונן נא הא דאיתא בגמ' ברכות דף י"ז [ע"א], רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי

מעכב שאור שבעיסה - יצה"ר שבלבבנו המחמיצנו, רש"י - ושיעבוד מלכיות, יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם, עכ"ל הגמ'. ומובן שאין כאן שתי טענות ואמתלאות על מה שאין אנו עושין רצונו של מקום. דהא הטענה שאור שבעיסה, פי' היצה"ר לבדה, אינה טענה כלל, דהרי זה כל יחושו של האדם שיש לו יצר טוב ויצר הרע, והוא בעל בחירה ללכת אחר יצר הטוב או אחר יצר הרע. ואם לא היה השאור שבעיסה באדם פי' יצר הרע, לא היה מקום כלל לשכר או לעונש. אלא שע"י יצר הטוב ויצר הרע יחד עומד כפות המאזנים ישר, וביד האדם לנטות אחר כף המאזנים של ימין היינו אחר יצר טוב, או לשל שמאל היינו אחר יצר הרע, וא"כ אמתלא של שעור שבעיסה אינה כלום. אלא דשאור שבעיסה יחד עם שיעבוד מלכיות, הרי מכריעין את הכף לצד שמאל, ומעכב עלינו לעשות רצונו של מקום, והוא טענה ואמתלא חזקה.

ולפ"ז מובן שכל זמן שלא היה לנו שיעבוד מלכיות והיה לנו ממלכת ישראלית, והיה משקל היצר טוב ומשקל היצר הרע ישר⁵, ולא היה כבד לעשות רצון אבינו שבשמים, אז ודאי היה נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. ואחרי שבטלה מלכות ישראל ונפלנו בידי שיעבוד מלכיות, בודאי נוח לו לאדם

4. ממהדורה אחרונה להגר"ע, ונדפס גם בהבאר שנה רביעית כרך א' [כסלו תרפ"ז], והדפסנו בהשואה לנדפס שם. 5. א. ה. וכוה יש לבאר הא דרב יוסף דאמר דאי אמרו לי דהלכה דסומא חייב במצוות עבידנא יו"ט לרבנן, דאיתא ברש"י ויצא כ"ח י"ג, דיחד הקב"ה שמו על יצחק בחייו, לפי שכהו ענינו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו, וא"כ אף רב יוסף שהיה סומא ויצה"ר בטל ממנו, הרי נוח לו שנברא, וע"כ עביד יומא טבא לרבנן.

דקאמר ר"ה ק"ו לא אמרה אלא לחדד התלמידים, וכיוצא באלה הרבה, כאן לא שייך זה כיון שמפורש בקרא להדיא. אבל ר"מ דשמעתין שאמר על טמא טהור וכו', דמיירי בענינים שאין הטומאה והטהרה מפורשת ואמר לחדד התלמידים אם ידעו להשיב אין בזה תימה.

דף ט"ז ע"א

רישא לרב הונא בריה דרב יהושע לא קשיא, אידי דבעי למיתני סיפא עומד מרובה על הפרוץ, תנא רישא פרוץ מרובה על העומד.

עיין הגהות הרש"ש [ד"ה אידי], ועיין זבחים דף צ"א ע"ב, ע"ש.

דף י"ט ע"א

תוס' ד"ה והאיכא תפתה, תימה דלא חשיב עלוקה וכו', עכ"ל.

לפי מה שפירש האבן עזרא במשלי (ל' ט"ו) לעלוקה ראוי להיות עקילה מן משפט מעוקל והיא תהפוך כמו כשב כבש וכו', עיין שם. אם כן הוא מעין הכתוב והמטים עקלקלותם וגו' [תהלים קכ"ה ה'], ואתי שפיר ממש כמו שמשני הש"ס תפתה שכל המתפתה ביצרו נופל שם, וכיון דמשני כבר מלשון נביאים אין צריך עוד לפרש מלשון כתובים. [ודע דהגר"א גריס⁷, גיא שעמוקה כגיא, הינם שהכל יורדין על עסקי הינם, וזה נכון מאד]

שלא נברא. והנה בא אז אחר החורבן בן כוזיבא ורבים גם מחז"ל האמינו שהוא מלך המשיח, וחרדו שלא יצליח ויתחזק הגלות עוד יותר. ואיתא בסנהדרין (דף צ"ז ע"ב), דבן כוזיבא מלך תרתי שנין ופלגא. ואותן תרתי שנין ופלגא, היו כמה מתלמידי בית שמאי ובית הלל שסברו שאין זה משיח, ויגרם גלות ושיעבוד מלכות יותר נורא, לכן אמרו שעדיין נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. והיו רבים מתלמידי מתלמידי בית שמאי ובית הלל, שסברו שזהו המשיח, ואם כן נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. אבל לאחר שעברו השתי שנים ומחצה, ונהרג בן כוזיבא ונפלו בשיעבוד מלכיות יותר נורא ואיום, אך שהיו עוד עקשנים שסברו שיוכלו לכבוש את ממלכת רומי ולבטל שיעבוד המלכיות. מכל מקום הרי נמנו וגמרו רובן של חז"ל, ששיעבוד מלכיות עוד לא בטלה אז, ונוח לו לאדם שלא נברא משנברא, עד שיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

תוס' ד"ה שיודע לטהר את השרץ, תימה מאי חריפות הוא לטהר את השרץ שהתורה טמאתו בהדיא, עכ"ל.

פי' אע"ג דמצינו בש"ס דברים לחדד התלמידים, אם ידעו להשיב על דבריו אף במקום שלא נזכר בגמ' שהשיבו לו התלמידים דבר, עיין נזיר דף (כ"ט) [נ"ט ע"ב] לא אמר ר' יהושע אלא לחדד התלמידים ובזבחים (דף י"ג ע"א) והא

6. עיין משלי פרק ל' פס' ט"ו ורש"י שם. 7. כן הביא בשם הגר"א בספר גביעי גביעי הכסף להג"מ רבי בנימין רבלין זצ"ל, דף י"ט ע"ב מדפי הספר, וכן הגיה הג"מ רבי מנשה מאיליא באלפי מנשה דף צ"א ע"ב מדפי הספר.

דף כ"ז ע"א

ותו ל"כא והאיכא כמהין ופטירות⁸

פירשו הראשונים⁹ דכמהין ופטירות אין לערב בהן. ומפורסם התמיה העצומה שהקשה הגר"א¹⁰ ז"ל עליהם דהרי כמהין ופטירות מבושלין אין שום סברא שלא יהיו נקראין אוכל לענין עירוב ועל כן הגיה¹¹ דצריך לומר "וכו'", וקאי אכסף מעשר שני, שאין לקנות בהן כמהין ופטירות לפי שאינן פרי מפרי וגדולי קרקע. והדברים מצד עצמן מאוד ישרים באמת ואין צריכין חיזוק.

אבל יש להקל הפליאה על הראשונים ז"ל על פי מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות שם דכמהין ופטירות הם מזון רע מאוד ומשום הכי אין מערבין בהן, וכן כתב עוד בהלכות דעות (פרק ד' הלכה ט') שאין ראוי לאדם לאכלן לעולם, ומקורו שם הוא מתוספתא דתרומות, דאיתא שם דכמהין ופטירות אסורין משום סכנת נפשות ע"ש בפרק ז' הלכה כ', כן כתב הגאון מלבי"ם ז"ל¹². אם שלענ"ד יש לפרש שם דהסכנה משום גילוי הוא, אבל לא שהוא מאכל מסוכן בעצם, וק"ל. ובודאי שדי בזה הטעם למנוע מלערב בהן, כמו שאין מערבין בעלים של בצלים מפני שמזיקים לאוכליהם. ועכ"פ בזה שונה דעת הרמב"ם מדעת רש"י בברכות (דף מ"ז

ע"א) [ד"ה אילן] ורשב"ם בפסחים (דף קי"ט ע"ב) [ד"ה כגון ארדילאין], שכתבו על אורדליא שעולין על שולחן מלכים דאורדליא הם כמהין ופטירות, הרי דס"ל באמת דכמהין ופטירות הוא מאכל טוב, ועליהם קושית הגר"א היא בודאי עצומה מאוד, דלמה אין מערבין בהן. וא"כ יש להתפלא על הש"ך ביו"ד סי' קי"ג סק"ב שהביא בשם איסור והתר הארוך [כלל מ"ג דין ב'], דכמהין ופטירות אסורין משום בישולי עכו"ם דהם עולין על שולחן מלכים, ולא הזכיר כלל דעת הרמב"ם שהם מזון רע מאוד ואין ראוי לאדם לאוכלן לעולם, דלשיטתיה ודאי שאין בהם משום בישולי עכו"ם.

דף כ"ז ע"ב

מאן דמתרגם ל"י בבקר א"יבא דבן בג בג וכו'.

דהיתר הבלעה ידעינן מצאן אגב גיזתה. לפ"מ דתנן במסכת מעשר שני פ"א [מ"ג] הלוקח בהמה לזבחי שלמים או חיה לבשר תאווה יצא העור לחולין, אע"ג שהעור מרובה על הבשר. א"כ י"ל דזה ידעינן מבבקר יתירא דמותר להבליע דמי עורו בבשרו אף דמוכחא מלתא. אך זהו כונת רש"י ד"ה אגב גיזתיה, אע"ג דאיכא תרתי עורו וגיזה דנפקא לחולין, עכ"ל.

8. מכין שהדברים שכתב הגר"ע בהערותו כאן, נתבארו יותר בתקנת עזרא למסכת מעילה מהדורא תנינא לדף י"ז ע"א אות כ"ז, העתקנו כאן את הדברים כפי שנתבארו שם. 9. ע"י רי"ף דף ז' ע"ב [מדפי הרי"ף], ועי' רשב"א וריטב"א כאן ד"ה והאיכא. 10. בשו"ע או"ח סי' שפ"ו ס"ק ט"ז, והובא בהגהות מהר"ב רנשבורג כאן. 11. בהגהות הגר"א שעל הגליון אות א'. 12. בספרו עלים לתרופה על הרמב"ם פרק ד' מהלכות דעות שם אות כ"ד.

אלא שהעני רשאי להחזיק שהוא מתוקן שפיר, אבל העשיר שמחויב להחזיק שאינו מתוקן וא"כ לדעתו גם לעני אסור איך נימא גביה דהא חזי לעניים. לפיכך צריכין אנו להסברא דאי בעי מפקיר לנכסיה והוה עני וחזי ליה גופא, וזה נכון לכאורה. אבל באמת הרי גם העשיר רשאי להאכיל להעני דמאי כדתנן [דמאי פ"ג מ"א] מאכילין את העניים דמאי, ודו"ק.

דף ל"ג ע"א

תוס' ד"ה והא איבעי וכו', כדאיתא בפרק הזורק א"ר אלעזר וכו', שכן משא בני קהת ומקום עקירתו והנחתו הוה רה"י, עכ"ל.

כונתם אע"ג דודאי עקרו והניחו ברה"ר בעת מסעם, אך כיון דהמזבח היה עשר אמות והארון עשרה טפחים אף כשמונחים ברה"ר הוה רה"י כדאיתא בשבת (דף ז') (ח' ע"א) גבי כוורת דהזורק פטור, ע"ש בתוס' [ד"ה רחבה (השני)] ורק בעודו ביד אדם לא הוי רה"י, ע"ש ודו"ק.

דף ל"ו ע"א

אלא אימא ספק מבעוד יום נדמעו וכו'.

עיין רש"י [ד"ה נדמעו] ותוס' [ד"ה ספק], ולולא דבריהם י"ל ע"פ הירושלמי פ"ד דדמאי ה"א, תנא תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת, ופי' הגאון מהר"א פולדא ז"ל [ד"ה על ר' חגי] דלמקומה מדמעת היינו שחזרת לטבלה וכמו שלא הפריש עדיין דמי. וכן פי' בשאילת יעב"ץ סי' קל"ה ובח"ב סי' צ"ט פוסק

ותמה הרש"ש [ברש"י], דלמה שינה מדברי הגמ' בסמוך דהרבנות היא משום גזירה לאו גופה היא. אבל רש"י נחית ליישב ההערה הנ"ל, דכיון דמצאן איכא תרתי עור וגזירה, וסתם קרא דלוקחין צאן אף דהעור והגזירה שווין כמה פעמים יותר מהבשר מ"מ שרי בהבלעה, א"כ בבקר לבן בג בג מיותר, וק"ל.

דף ל' ע"ב

תוס' ד"ה תרומה נמי אפשר דמתשיל, ולא מצי לאוקמה בתרומה ביד כהן דתו לא מצי לאתשולי עליה וכו', עכ"ל.

לפמש"כ הנודע ביהודא מהדר"ת חיר"ד סי' קנ"ד [ד"ה עד כאן הארכתין] דמשו"ה לא מצי למשאל כשהיא ביד כהן דאינו נאמן שלא נדר אדעתא דהכי או שטעה, להוציא מיד כהן. א"כ לסומכוס דס"ל ממון המוטל בספק חולקין, ולתוס' בב"ק (דף מ"ה) [מ"ו ע"א ד"ה שור] אפי' אינו עומד באגם, דלא ס"ל המוציא מחבירו עליו הראיה בבריא ושמא, א"כ אף כשהתרומה ביד כהן מצי למתשיל עליה ולהוציא מידו, ולא קשה קושית התוס', וק"ל.

דף ל"א ע"א

תוס' ד"ה דמאי הא לא חזי ליה וכו', דלרבנן אע"ג דלא חזי ליה הא חזי לעניים, עכ"ל.

לולא דבריהם י"ל דבשלמא יין לנזיר הרי גם לדעת הנזיר רק לו אסור ולמי שאינו נזיר מותר, וכן תרומה גם לדעת הזר רק לו אסור ולכהן מותר. אבל דמאי הרי לפי דעת העשיר דחיישינן שאינו מתוקן הרי גם לעני אינו ראוי לאכילה,

עפ"ז דבהפריש חלה ונתערבה החלה בעיסתה, יש תקנה להפריש מניה ובה, הובא בפ"ת ליו"ד סי' שכ"ג ס"ק ב'. דגם טבל קרוי דימוע, כבחגיגה דף כ"ה ע"א כדי יין וכדי שמן המדומעות ועוד בכ"מ. וא"כ י"ל דגם כאן מיירי שחזרה תרומה למקומה והדרה לטבלה, וא"כ גם לכהן אינה ראויה, וק"ל.

תוס' ד"ה הכא בשתי כיתי עדים. דר' מאיר לית ליה אוקי תרי [ל]בהדי תרי כו'. אע"ג דבפ"ב דכתובות אמרינן אוקי תרי לבהדי תרי, בדאורייתא שאני, א"נ הכא השתא ודאי טמאה היא, כן הגיה החתם סופר בחלק יו"ד סי' ב', ע"פ התוס' כתובות דף כ"ו [ע"ב] ד"ה אנן¹³.

דף ל"ז ע"ב

תוס' ד"ה אלא מעתה וכו'.

עיין מש"כ בעז"ה בזה בספרי תקנת עזרא סוף מסכת מעילה [מהדורא תנינא, דף כ"א ע"ב ד"ה במשנה או שאמר פרוטה וכו'].

דף ל"ט ע"ב

רש"י ד"ה [פסק] וכו', דספיקא דרבנן בדבר שיש לו מתירין אסור, עכ"ל.

מבואר דס"ל לרש"י ז"ל דגם בספיקא דינא אמרינן דבדבר שיש לו מתירין ספיקו להחמיר, ועי' שאגת ארי' סי' צ' ושאר אחרונים שחקרו בזה.

רש"י ד"ה [פסק] וכו', ועוד צידת צבי מלאכה דאורייתא היא וכו'.

ולא הבינותי, הרי אנו דנין רק על האכילה משום שניצד באיסור, והאכילה היא דרבנן.

דף מ"ד ע"א

נפל דופנה לא יעמיד בה אדם וכו', לא קשיא הא ר"א וכו'.

וא"ת הרי ר"א ס"ל דסוכה ומכשיריה דוחין את השבת [שבת קל"א ע"א] ואמאי לא יעמיד. י"ל דגם לר"א אין דוחין שבת רק ליום ראשון של סוכות, ובשאר ימים כיון דאי בעי לא אכיל לפ"מ שחזר בו ר"א [בסוכה] דף כ"ז [ע"א] אינו דוחה, כדאיתא בשבת דף קל"א [ע"ב] לענין ציצית הואיל ובידו להפקירן, ע"ש. וכאן מיירי בחוה"מ.

והא דר"א [בסוכה דף כ"ז ע"ב] ס"ל דאין עושין סוכה בחוה"מ, לא קשיא, דהא אם נפל מודה דחוזר ובונה, ואף דכתבו התוס' [בסוכה] דף כ"ז [ע"ב ד"ה מהו] דרק מאותן העצים חוזר ובונה, הרי כתב הריטב"א שם [ד"ה ושויין] דרוב מאותן עצים סגי.

וא"ת איך יעשה לר"א את חבירו דופן, הרי ר"א פוסל סוכה שאולה והרי אין לו קנין בחבירו. י"ל דאפי' לר"א יוצא בסוכת השותפין כמש"כ התוס' [ד"ה כל] והמהרש"א [ברש"י ד"ה כל] בסוכה דף כ"ז ע"ב, ע"ש. ויש מקום רחב לפלפל בכל זה.

¹³. עי' גליון הש"ס כאן.

דף מ"ה ע"א

תוס' ד"ה אי מצ"ח וכו', וא"ת היכא דריש ר' דוסתאי דמחללין עליו את השבת דלמא חול' היה וכו', עכ"ל.

לולא דבריהם י"ל, דהשאלה באורים ותומים ובגדי כהונה כמבואר ביומא, והן כלאים וגם קדושתן עליהם ואסור ללבושם במדינה לכו"ע, וא"כ שההיתר היה משום פקוח נפשות, והרי לא באו רק משום תבן וקש, ע"כ משום דכיון דסמוכה לספר הוה כבאו על עסקי נפשות, וא"כ גם שבת דוחה. ומדויק בזה לענ"ד לשון הגמ' דהלימוד הוא מעיקר השאלה באורים ותומים לא מהמלחמה וק"ל.

ובמק"א הארכתי שהצדק לתוס' עיין בהג"ה¹⁴ למכות דף כ"ב ע"א דבאמת גם בלא סכנת נפשות מותר לשאול באורים ותומים.

דף מ"ח ע"א

תוס' ד"ה גופו ג' אמות וכו', וכן משמע בהמצניע וכו', אבל אם אדם עם ראשו רק י"ח טפחים יגיע הארון למעלה מן, עכ"ל.

תמוה דמאי ראייה היא זו הא אמר רבא בשבת (דף ח' ע"א) אי אפשר לקרומית של קנה שלא יעלו למעלה מ' ע"ש ברש"י [ד"ה אי אפשר], וא"כ אפי' אם קומת אדם פחות מ"ח טפחים מ"מ קצה העליון של ארון עכ"פ למעלה מ' ופטור, וצ"ע ג.

דף נ' ע"ב

מהרש"א בתוס' ד"ה מר סבר וכו' ולעיל לא תקשי וכו'.

התוס' במנחות דף ע"ח ע"ב הקשו באמת כן.

דף נ"ג ע"א

א"ר יוחנן ל"בן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל.

ביאור הדמיון, כתב ר' צבי הירש תלמיד הגר"א ז"ל¹⁵ ששמע ע"פ הגמ' לעיל (דף כ"א ע"א) אקרא [דזכריה ה' ב'] "ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה", עפה היינו כפולה, וכי פשטת לה הו"ל עשרים בעשרים, וכי קלפת לה הו"ל ארבעים בעשרים, וע"ש בפירש"י. והסביר שם המהרש"א ז"ל דידוע שיש ד' פנים לתורה פרד"ס - פשט דרוש רמז סוד, חלק הנגלה כתוב בפנים, ואחר שנתפשט הכפול, נראה חלק הדרוש שאינו בגלוי כ"כ. ויתר שני החלקים רמז וסוד כתובים מאחוריו ע"ש במהרש"א בח"א [ד"ה עד שבא]. וא"כ חלק הפשט והדרוש מחזיק עשרים אורך ועשרה רוחב וכל ארבע חלקי התורה מחזיק ארבעים על עשרים, והרי מפורש לעיל דף ב' [ע"ב] דפתחו של היכל היה עשרים אורך ועשרה רוחב, פתחו של אולם ארבעים אורך ועשרים רוחב, והראשונים היו משיגים כל ד' חלקי הפרדס והאחרונים השיגו רק הפשט והדרוש, התבונן מה רם ונשא דברי

14. להלן עמ' רס"ד, ע"ש בד"ה מתקין לה אביי. 15. בספרו מרגליות התורה סוף שער אומר השכחה.

חז"ל. ועיין מש"כ מעין זה במהדורא בתרא למהרש"א [ד"ה א"ר יוחנן] כאן.

דף נ"ה ע"ב

כיון דכתיב [בהו] על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי.

עיין בהגהותי למס' שבת דף ל"א ע"ב¹⁶, ויונעם לך.

תוס' ד"ה כל עיר וכו', אבל מבושל טוב, עכ"ל.

כן מפורש בברכות דף מ"ד ע"ב, ושמואל אמר מבלי עצים.

דף נ"ט ע"ב

רש"י ד"ה ולא שביק לה וכו', ואמר לעיל דאפי' בשל רבים בהכי הוה סגי ליה, עכ"ל.

המגיהים בש"ס הגיהו בשם רש"ל דצ"ל שסותם אחד סגי לה מפתחיה וכו', בהכי הוה סגי ליה, ואין זה מובן כלל כמש"כ הרש"ש ויעב"ץ וכן אריה. אבל הא לך לשון הרש"ל רש"י ד"ה ולא שבק וכו' הוה לה שסותם אחד סגי לה וכו', כצ"ל. וכוונתו לתקן הלשון במקום סגי ליה שהוא לשון זכר צ"ל סגי לה, וכן הוא לשון רבינו יונתן באלפס כאן וזה פשוט וברור¹⁷.

דף ס"א ע"ב

במשנה, אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד וכו'.

התוס' ד"ה אמר ר"ג, מביאין גירסא מעשה ברשב"ג ע"ש, ורש"י כתב דס"ל דכותי הוא כעכו"ם, והקשו התוס' עליו

להגירסא רשב"ג הא איהו ס"ל כל מצוה שהחזיקו בה כותים מדקדקין בה הרבה יותר מישראל, אלמא דס"ל כותים גרי אמת הם, ותו הא פסקינן להלכה כר' אליעזר בן יעקב והלכה כרשב"ג במשנתו, עכ"ד. ויש לתמוה מאוד דהא רשב"ג דס"ל כל מצוה שהחזיקו בה כותים וכו' וכן רשב"ג דקי"ל כמותו במשנתו הוא רשב"ג אביו של רבי, והוא לא דר מעולם בירושלים שהיתה חרבה בימיו, ורשב"ג במשנה דכאן הוא רשב"ג הזקן אביו של ר"ג דיבנה, וזהו לפום רהיטא פלא גדול על התוס'.

דף ס"ג ע"א

רש"י ד"ה דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד וכו'. שהיה עתיד יהושע לשאול דבר הלכה מאלעזר, עכ"ל.

אע"ג דקרא מסיים ושאל לו במשפט האורים, ובאור"ת לא שאלו דבר הלכה כמש"כ רש"י לעיל דף מ"ה ע"א ד"ה הרי שמואל. ס"ל להש"ס כאן דשני עניינים הם "ולפני אלעזר הכהן יעמוד" לשאול דבר הלכה, "ושאל לו במשפט האורים" הוא עניני מלחמה וכיוצא בזה מעניני מלוכה. והרי גם הילקוט שם מחלק קרא זה רק באופן אחר, עיי"ש ותראה שכן הוא.

רש"י ד"ה ואב"א שאני רב אחא בר יעקב דמפליג, הרבה מאוד היה זקן וחכם, עכ"ל.

נלענ"ד דכונת רש"י היא להגמ' דב"ב (דף ק"כ ע"א) אר"א בישיבה הלך אחר חכמה, במסיבה הלך אחר זקנה, א"ר אשי

¹⁶. לעיל עמ' כ"ז. ¹⁷. וראה בהגו"צ במהדורת עוז והדר אות ח'.

והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה, וק"ל.

דף ס"ז ע"ב

בדרבנן עבדינן מעשה.

עיין ר"ה (דף כ"ט) [ע"ב] נתקע ואח"כ נדון, ודע שכתב הרדב"ז בשו"ת ח"ד סי' י"ט [אלף צ"ג] דזהו רק כשהרב יודע הדין בבירור ואחד מהתלמידים יש לו בזה ספק או קושיא, אבל מי שיאמר שאם נסתפק בדין איסור דרבנן מותר לו לעשות ואח"כ יברר הדין זהו טעות גדול, עכ"ד. וזה היה בהעלם עיון מכמה אחרונים, ועיין בנתיבות סי' רל"ד [ס"ק ג], ואכמ"ל.

דף ס"ט ע"א

תוס' ד"ה כאן במומר וכו', וי"ל שרגילים הם לזוהר פני שיראים מחכמים וכו', עכ"ל.

א"כ קשה אמאי קאסר רשב"א בע"ז סוף פ"ק [דף כ"ב ע"א] להשכיר שדה לכותי מפני שעושה מלאכת פרהסיא בחוה"מ, הרי גזהרים הם אפי' בדרבנן שיראים הם מהפרושים ושם איתא דכותי לא ציית דאמר אנא גמירנא טפי מינך והרי זה להיפך מדברי התוס' כאן. ויודע אני שהגאון ר' יצחק שמואלקעניש זצ"ל תירץ זה יפה ואינו לפני עתה ספרו¹⁸.

דף ע"ח ע"ב

תוס' ד"ה אפי' מלא קש וכו', וקצת קשה דמדמי לה בסמוך לבית שמואלאווה וכו', ומהדיא דאהל נמי תקשה אהדיא דשבת, עכ"ל.

התירוצ' האמיתי בזה הוא דהא דאמר רב לעיל (דף ע"ז) [ע"א] דדבר הניטל בשבת אינו ממעט, וכן מתניתין דהכא, היינו בסתמא בלא בטלו בפירוש, להכי פריך עלה ממשנה דאהלות בטלו אין לא בטלו לא. אבל מתניתין דשבת כתב בחידושי הרשב"א שם [דף ק' ע"א ד"ה מלאה פירות] בשם רב האי גאון דמיירי שביטל הפירות בפירוש, וא"כ אין כאן קושיא כלל.

דף ע"ט ע"ב

רש"י ד"ה מהו דתימא ניגזור דלמא אתי לאיחלוף, ולקח מתחום שאינו שלהם, וקא עברי מדאורייתא, עכ"ל.

מוכח דגם תחומין דחפצים וכלים הוה דאורייתא לר"ע, וצ"ע על הסוברין דבכלים וכלים לכו"ע לאו דאורייתא עיין מג"א ריש סימן ת"ד [ס"ק א'].

דף פ' ע"א

ההוא טרזינא דהוה בשיבבותיה דר' יהודא בר אושעיא וכו', אתו לקמיה דר' יהודא א"ל הכי אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו.

התוס' כאן [ד"ה אתו] הקשו ותירצו, אבל דע דבירושלמי בפרקין ה"ג איתא מעשה באשתו של פרסי אחד שהשכירה חצר שלה שלא מדעת בעלה, אתו לקמיה דשמואל ושרי, סברין לומר אף שכירו ולקיטו, עכ"ל הירושלמי. פירוש דתלמידיו למדו מזה דגם שכירו ולקיטו יכולים להשכיר שלא מדעתו. ועיין לעיל דף ס"ד

18. עי' בית יצחק או"ח סי' ל"ב.

דף צ"א

מי ללחשך. זה לשון התוס' [ד"ה מו] רש"י לא גרים ליה וכו', ואית דגרסי מלחשך בתיבה אחת ומפרשי שנו"ד מלחש, עכ"ל.

וקשה מאוד הדבר והביאור הזה. אבל ראיתי בבעל העיטור הנדפס עם פירוש הגאון ר' מאיר יונה ז"ל בריש הלכות מילה, שגם בעל העיטור היה לפניו הגירסא מלחשך בתיבה אחת, אלא דתיבת מלחשך צריך להכתב קודם המאמר מתקיף לה רב חסדא שני כלים, דבגיטין דף י"ח [ע"א] אתמר מאימתי מונין לגט רב אמר משעת נתינה, ושמואל אמר משעת כתיבה, מתקיף לה רב נתן בר הושעיא יאמרו שתי נשים בחצר אחד זו אסורה וזו מותרת, ע"ש. והנה שתי האתקפתות הך דכאן יאמרו שני כלים בחצר אחד וכו', והך דשם יאמר שתי נשים בחצר אחד וכו', שהם (שהן) שתיהן בלשון אחד ושתיהן על שמואל, יש לטעות ולהחליף מי הוא המקשה כאן ומי הוא המקשה שם, להכי מנה כאן הסימן מלחש"ך והוא ראשי תיבות מתקיף לה חסדא שני כלים, עכ"ד רבינו בעל העיטור ומה טוב ומה נעים.

דף צ"ח ע"ב

תוס' ד"ה נימא וכו', אי נמי יש ללחשך וכו' אבל התם איירי שהיה החפץ תוך ג' משיצא מתחת ידו ללחש חשוב החפץ כמונה, עכ"ל.

הפנ"י [כתובות ל"א בתוד"ה נימא] תמה על דבריהם שלא מצא כן למי מקדושים. ועיין תוס' כתובות דף ל"א [ע"א] ד"ה נימא הגבהה צורך הוצאה וכו', שכתבו להדיא דאיסור שבת אינו

ע"א ובגליון הש"ס כאן [בא"ד דאשתו] וע"פ הירושלמי זה א"ש הכל, והאמת עד לעצמו, כ"כ ר' יואל הורעוויץ [בספר יבא הלוי].

דף פ"ו ע"ב

אמר רבה ר' יהודא ור' חנניא בן עקביא אמרו דבר אחד וכו', רחב"ע אומר גזוזטרא שיש בה די אמות על די אמות חוקק בה די על די וממלא.

והקשה הגרעק"א בדרוש וחידוש [פ"ז ע"א ד"ה ע"כ] מאי ס"ד להביא ראייה מרחב"ע לר"י, הא גזוזטרא מקרי מוכח שנעשית לשם מים, דהא באמת גם לרבנן שרי ביש מחיצה עשרה, אלא דרחב"ע הוסיף קולא דאמרינן כוף וגוד ומותר דנעשה בשביל המים, והניח בקושיא. אך עיין ריטב"א [פ"ז ע"א ד"ה חוקק] דמפרש דבאמת לא דמו אהדדי רק מפני שזו קולא גדולה וגם דברי ר"י היא קולא גדולה, לכן אמר שאמרו דבר אחד.

דף פ"ט ע"ב

תוס' ד"ה ועשה לפניה דקה די וכו' ולשון פעמים שהדקה לאיסור צריך ליישב וכו', עכ"ל.

נראה דודאי כמו שהוכיח לעיל נ"ט [ע"ב] בתוס' [ד"ה דעבוד] דעביד דקה דהכא הוא לשון פתח. ומה שהביאו שם שבסוף כיצד מעברין [דף ס"א ע"א] פ"ה [ד"ה אם יש דקה] מחיצה, ולא משמע שם לפרש פתח. נראה שיש לגרוס כהגירסא שהביא רבינו יונתן באלפס [י"ח ע"א מדפי הרי"ף] רקא ברי"ש לא דקה בדלי"ת, שרקא ברי"ש הוא לשון מחיצה.

דף ק"ד ע"ב

במשנה שרץ הנמצא במקדש כהן מוציא וכו'.

המשנה למלך פ"ג מה' ביאת מקדש [הלכה כ'] הוכיח מירושלמי [עירובין פ"י ה"ג] דמוציאו חוץ להר הבית, והקשה דהא המשנה מיירי לאחר שנפרצו פרצות בחומת ירושלים והוה רה"ר ואיך הוציאו מרה"י לרה"ר, עוד הקשה למה לא הביא הרמב"ם להא דמפורש בירושלמי זה. וי"ל פשוט דהא הוצאת השרץ היא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו הוצאת המת, ואזיל הירושלמי למ"ד מלאכה שאצל"ג פטור עליה, משו"ה מותר להוציא גם לרה"ר כיון דהעקירה היא במקדש אין שבות במקדש. אבל הרמב"ם דפוסק [פ"א משבת ה"ז] דמלאכה שאצל"ג חייבין עליה, משו"ה לא הביא ירושלמי זה לדינא.

ולפ"ז ק"ק בסוף מכילתין דמקשה הש"ס ר"ש אהיכא קאי, אמאי לא קאמר דפליג על ר"ע דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב עליה, לדברי רבינו המהרש"א בחידושי אגדות (בשבת דף ע"ב) [בבא בתרא קי"ט ע"א ד"ה וראויה] לגבי מקושש ע"ש. ויהיה הפירוש בשאר מקומות כופין פסכת היינו דגם בנמצא במקדש אין מוציאין רק לשארי מקומות ושם כופין פסכת כמש"כ המל"מ ע"ש, ואתי ר"ש לחלוק ואמר מקום שהתירו לך חכמים משלך התירו לך, כלומר שמותר להוציא גם לרה"ר, שלא התירו אלא משום שבות דרש"י הרי ס"ל מלאכה

מתחיל עד שיגביה שלשה דתוך ג' כלבוד דמי, ע"ש שהוא מפורש דלא כהתוס' כאן, דגם תוך ג' עקירה הוה וחייב, וצ"ע¹⁹.

דף צ"ט ע"א

בתר עקירה אזלינן וכו'.

בנדה (דף מ"ג ע"א) משמע, דפשוט דלחומרא בתר עקירה אזלינן, וצ"ע²⁰.

דף ק"ד ע"א

רש"י ד"ה בזזקין מל"ח וכו', שחלק הוא וכשהגשמים נופלים עליו הוא מחליק, עכ"ל.

ובפיה"מ להרמב"ם ז"ל [משנה י"ד ד"ה בזזקין] כתב שלא תמער רגלו בסיבת שמנונית הבשר הזב שם, עכ"ל. נטה הרמב"ם מפירש"י שהוא לפי הנראה פשוט יותר, משום דאזיל לשיטתיה בפיה"מ שפ"ה דאבות במשנה [מ"ה] דלא כיבו הגשמים אש של מערכה, וכן הוא פוסק בפ"ה מה' בית הבחירה [ה"א] דכל העזרה היתה מקורה ורק המזבח היה מגולה לשמים, והרי אור היה בין מזבח לכבש כבזבחים (דף ס"ב ע"ב) וא"כ אי אפשר שיפלו גשמים על הכבש, להכי מפרש כאן שהיה הכבש מחליק מסיבת שמנונית הבשר הזב שם. אבל רש"י ס"ל דעזרה כולה לא היתה מקורה עיין בתוי"ט פ"ב דמידות [מ"א סוד"ה מקום שהיה] להכי מפרש בפשוטו שהיה מחליק מסיבת הגשמים שנפלו עליו ועיין ירושלמי תענית פ"ג ה"ט, ובפסקי תוס' תענית ס"י (מ"ט) [נ'], וזה ברור בעזה"ש.

19. ע"י שו"ת בית יצחק אור"ח סי' מ"ט אות י"א. 20. ע"י גליוני הש"ס כאן.

דף ק"ד ע"ב

תרו בה כיתנא, אסר להו. וברשיי ד"ה תרו
בה כיתנא. שורין בו פשתן בחול, ואית
דגרסי בונתא כוסמין.

כתב הג"מ ר' מאיר אריק ז"ל [טל
תורה כאן], דמכאן מקור לפסק הרמב"ם
דשורה תבואה במים חייב משום זורע,
דאל"כ לא הו"ל לאסור להו מחשש
בינתא כיון דזה גופא דרבנן, והמג"א סי'
(של"ו ס"ק י"ב) תמה מנ"ל זה, והרי זה
מוכח מכאן.

שאצל"ג הוה רק איסור שבות, עיין
במהרש"א לתירוץ הש"ס, ויהיה מוכח
מזה דלר"ע נמי מלאכה שאצל"ג פטור
עליה כרש"י ודלא כמהרש"א הנ"ל,
והבאר שבע [תמיד ל"ג ע"א ד"ה ועל
השרץ] הקשה והביאו המל"מ דלמה אין
להוציא לחוץ משאר מקומות כהא דעכבר
שנמצא באספרמקי דר"א ריש פרק
משילין [ביצה ל"ו ע"ב] ותירץ דלחוץ
הוה איסור דאורייתא ע"ש. ולהנ"ל ע"כ
לומר, דשני שבותין טלטול והוצאה לא
התירו מפני הכבוד, ודו"ק.

פסחים

דף ג' ע"ב

ההוא ארמאח וכו' וקמלואה.

היה להרגו, כלומר דלפי שיטתו פטור ממיתה היה.

ובספר זבחי אפרים על מס' זבחים בדף ק"ז ע"ב [ד"ה ודע] כתב שהקריבו קרבנות כמה דורות אחר החורבן, וביחוד הקריבו פסחים בסתר כמבואר בסנהדרין (דף י"א) [ע"ב], וכן מוכיח שם מעוד כמה מקומות (ובספר שו"ת משיב דבר בקונטרס דבר השמיטה² כתב ג"כ דהקריבו לאחר החורבן, אלא שכתב דלא הקריבו רק פסחים ולא שאר קרבנות דבעי ריח ניחוח וכתוב [ויקרא כ"ו ל"א] ולא אריח בריח ניחוחכם, אבל פסח לא כתיב ביה ריח ניחוח עכת"ד.

וזה לא נהירא לענ"ד דאטו נתקיים ח"ו כל האמור בהתוכחה והרי מפורש במד"ר (במדבר פ' כ') [כ'] ובמדרש איכה ב' אות ע' [סי' כ"א] דפשוירי מפשר. ותו דאטו נאמר דאם לא הוה הקרבן ריח ניחוח לא היו קרוין קרבן, הרי במשנה³ איתא רק שהמקריב יקריב לשם ניחוח, אבל אם הזבח אינו עולה לרצון לא נפטרנו מ"מ מחיוב קרבן, כמו שלא נפטרנו מחיוב תפלה אף דאמרו חז"ל⁴ דמיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה וז"ב לענ"ד.

נדחקו רבים למה נתחייב מיתה והיישובים דחוקים. וי"ל ע"פ המבואר בחו"מ (סי' רל"ד) [סעי' א' - ב'], דהמוכר מאכל האסור מה"ת אע"פ שאכלו הלוקח חייב המוכר להחזיר הדמים שגזל בידו. ופסח שנמנה עליו ערל הרי הוא פסול, דמקצת [ערלה] פסול כדלקמן (דף ס"א ע"ב) וכן פסק הרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"ב ה"ו). והתוס' שם [ד"ה דילמא] כתבו, דפלוגתא דתנאי היא במשמעות "כל", אם כל דהו משמע או כוליה משמע, ועיין לח"מ שם, דהרמב"ם פוסק כרבנן דריב"ב ולריב"ב מקצת ערלה לא פסיל. וכיון דערל זה פסל הפסח אליבא דרבנן, והפסידם ממון כל אלה השנים שנמנה עמהם הרי חייב מיתה¹, ולהכי ריב"ב לא היה יכול להודיע לירושלים פשוט שהרמאי הזה חייב מיתה, דהא לשיטתו הפסח כשר במקצת ערלה וא"כ אינו חייב מיתה. משו"ה מפני שידע דרבנן פליגי עליה ולשיטתם חייב לכד את הערל הזה בערמה [יבא הלוי].

וא"כ ההכרח הביא להמית את הרמאי פן יגלה לסוף סוד זה דישראל מקריבין

ועפ"ז יומתק מאוד לשון רש"י כאן [ד"ה מי קא ספן] שכתב וביד ריב"ב לא

1. עי' רמב"ם מלכים פ"ט ה"ט. 2. בחלק ב' אחר סי' נ"ו, עמ' 112. 3. זבחים דף מ"ו ע"ב. 4. ברכות דף ל"ב ע"ב.

גבי הבערה עשה דשבתון ושפיר תיתי עשה דהבערה ותדחה ל"ת דיו"ט, אבל אם הבערה לחלק יצאה נהי דביו"ט ליכא כרת ומיתת ב"ד, מ"מ כיון דהיא מאבות מלאכות דשבת איכא גבה גם עשה, ולא אתי [עשה] דהשבתת חמץ ודחי עשה ול"ת דיו"ט וא"ש, ודו"ק.

דף ח' ע"ב

רש"י ד"ה ורי' יוחנן אמר שתי שורות שאמרו וכו' ובודק כל החביות העליונות וכו', שאף היא נקראת שורה אם באת למנות מלמעלה למטה, עכ"ל.

וכן העתיק לשון זה התו"ט במשניות [ד"ה שתי שורות על פני], ואינו מובן לי הלשון אם באת למנות מלמעלה למטה הרי כאן איירינן רק באורך ורוחב שורה העליונה, והכי הול"ל אם באת למנות מן הפתח עד הכותל שכנגדו.

דף ט' ע"א

תוס' ד"ה כדי שתהא בהמתו אוכלת וכו'.

ומהכא נמי ידעינן וכו'. המהרש"א [בתוס'] כתב שכפירושו מפורש בתוס' פרק כ"ש, ודאי דכן הוא אבל בתוס' יבמות דף ס"ו ע"ב מפורש כפי' מהרש"א ושניהם אמת.

דף ט' ע"ב

תוס' ד"ה היינו וכו', ונמצא קבעי אי שרי וכו', עכ"ל.

וצ"ל דקאי הסוגיא כרבא דבאיסור תורה ס"ל מה לי איסור לאו מה לי

קרבנות ויהיה חייהם בסכנה. וא"כ ריב"ב זה הוא האחרון⁵ לא הראשון, שהיה בזמן הבית, ומשו"ה לא עלה הוא בעצמו מנציבין לעשות פסח כקושית התוס' [ד"ה מאליה] מפני שכל ההקרבה היה בצנעה ואי אפשר היה לעשות בהמון ולהתאסף ממקומות הרחוקים עת"ד, וה' יודע האמת.

דף ה' ע"א

תוס' ד"ה וכתוב כל מלאכה לא תעשו וכו', אי נמי כיון דמתחילת הבערה אינו יכול להנות ממנו וכו'.

עיין באור דבריהם במג"א סי' תק"ז ס"ק ג', ובדגול מרבבה שם, והנכון הוא כמש"כ הדגול מרבבה, ואכמ"ל.

דף ה' ע"ב

ש"מ מדר"ע [תלת וכו'], הבערה לחלק יצאת.

כתב כפי' ר"ח הנדפס בש"ס דווילנא וז"ל, דאי ס"ד ללאו יצאתה תיתי עשה דהשבתת חמץ ולדחי לאו דהבערה, עכ"ל. לכאורה קשה דהא יו"ט עשה ולא תעשה הוא⁶ ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. ועיין תוס' שבת (דף כ"ה ע"א) שכתבו בד"ה ולא מילה, דגם רבא ס"ל דיו"ט עשה ול"ת הוא⁷. אך י"ל ע"פ מש"כ הרשב"א ביבמות דף ו' ע"א [ד"ה ונגמר] דהעשה דתשבות דכתיב גבי שבת לא קאי רק על אבות מלאכות, ולא אהני [היכא] דליכא אלא לאו גרידא כמו מחמר ותחומין אליבא דר"ע ע"ש. וא"כ אם נימא דהבערה ללאו יצאה ליכא גם

5. עי' תוס' מנחות דף ס"ה ע"ב ד"ה רבי יהודה ב"ב, ועי' סדר הדורות בערכו. 6. שבת כ"ה ע"א, ביצה ח'

ע"ב. 7. אכן יעוי' תוס' ביצה ח' ע"ב ד"ה סוף.

איסור כרת, דלא כרבה דמחלק בהכי בפרק (ב') (ט"ו) דיבמות [דף קי"ט ע"א], ואכמ"ל.

דף י"א ע"א

רש"י ד"ה מקלי ואילך לאחר שנתייבש וכו'.

עיין ברש"י כתובות ריש פרק האשה שנתארלמה [ט"ו ע"ב] ד"ה אף חילוק קליות ראייה, ובפירש"י דחומש ויקרא (ב' י"ד), ועיין רשב"ם פסחים ריש דף ק"ט [ע"א, ד"ה קליות] ויש להתבונן בכל זה, ואכמ"ל.

דף י"ג ע"ב

אין מביאין תודה [בהג המצות] מפני חמין שבה [פשיטא אמר רב אדא בר אבהה הכא בי"ד עסקינן וכו'].

העירו רבים דהא גם מצה אסור להביא כדאיתא בירושלמי [פ"י ה"א] דאסור לאכול מצה בערב פסח ופסק כן הרמב"ם פ"ו מחמין ומצה הי"ב, וגם תירוצים רבים נאמרו בזה, חדא דמצה מבושלת מותר לאכול בער"פ, ועוד כיון דבחלות תודה אין יוצאין בלילה משום דאינה משומרת לשם מצת מצוה אלא לשם התודה, י"ל דמותר לאכלה בער"פ כמו דמותר לאכול מצה עשירה ומבושלת מהאי טעמא ועוד תירוצים, ואכמ"ל.

דף י"ד ע"א

תוס' ד"ה דאיכא משקין בהדי בשר וכו', ובפ"ג דגדה וכו', עכ"ל.

שם לא נמצא מזה כלל, וצ"ל בניהו דף נ"ה ע"ב דשם איתא [ד]דמעת עינו מטמאין טומאת משקין ברביעית. וכן מש"כ כאן התוס' ור"י מפרש וכו' ודם הירוק, צ"ל ודם מגפתו⁸, דדם הירוק ודאי דאורייתא, ודו"ק.

דף י"ד ע"ב

תוס' ד"ה ואילו וכו' ובירושלמי במס' חגיגה פריך לה עכ"ל.

כבר העיר בספר עין תרשיש⁹ [בתוס' כאן] דגם דגמ' דידן בסוטה דף כ"ט ע"ב פריך לה נמי, ע"ש.

דף י"ט ע"א

תוס' ד"ה לא לשתמיט וכו' וצירוף דאורייתא נמי לרי' חנין וכו'.

הקשה המהרש"א ז"ל, ר' חנין איך פליג על מתניתין, ותירץ דלפי' התוס' דר' חנין לית ליה הך דומיא דרישא, ופלא דקושייתו היא קושית הגמ' בחגיגה, ע"ש.

דף כ"ב ע"א

רש"י ד"ה ור"מ וכו' משום דאין מפורש [בהן לאו בהדיא באכילה] אצטריך [וכו'].

הקשה בגליון הש"ס ניליף מקרא דלא תאכל כל תועבה [דברים י"ד ג'], וי"ל דלאו כו"ע ס"ל דרשא דלא תאכל כל תועבה דהא יש, שם כמה תנאי ואמוראי דמהדרו לאשכוחי קראי אחרינא לאיסור בשר בחלב, ועיין בספרו דרוש וחידוש כאן.

8. נדה שם. 9. לרבי יהושע ועליג תרשיש מקלעם, קובנה תרצ"ב.

תוס' ד"ה והרי דם וכו', משמע דדם אינו בכלל בהמה וכו', עכ"ל.

קשה א"כ מאי פריך משור הנסקל בעל השור נקי למ"ל, נימא דאתי לאסור דמו בהנאה דהא דם אינו בכלל בשר, וצע"ג. ואולי י"ל ע"פ מש"כ התוס' במעילה (דף י"ז ע"א) ד"ה והא אמר, דבעוד הדם בהבשר בשר מקרי. וא"כ הש"ס מקשה שפיר, והרי דם, ואין לתרץ כשהותרה בהמה דמה נמי הותרה, דדם שפירש אינו בכלל הבהמה כמ"ש התוס'. אבל בשור הנסקל, אין לומר דבעל השור נקי אתי לאסור דמו, דהרי כבר נאסר הדם בהנאה קודם שפירש דאז הוה בכלל הבשר, ואיך יותר אח"כ הרי הנקברין גם אפרן אסור ושפיר פריך הש"ס ודו"ק.

אך מ"מ עדיין לא ברירא לי הא מילתא דלכאורה משמע דרק בשרצים הדין כן, ובחולין (דף ק"ג ע"ב) בתוס' ד"ה דם לאו גדי הוא, כתבו דדם לאו בכלל בשר וגם לאו בכלל נבלה, ע"ש שהעירו מסוגיא דהכא. ורש"י ז"ל בכריתות (דף ד' ע"ב) ד"ה אף דם, כתב דבדם יש איסור בהמה או חיה טמאה, ולכאורה קשה מנ"ל הא הרי בטמאים כתיב ב' שמיני [י"א ח'] וכן ב' ראה [י"ד ח'] מבשרם לא תאכלו, ודם הרי לא בכלל בשר הוא. ועיין ביומא (דף נ' ע"א) אמר רב פפא בעור ובשר ופרש דכולי עלמא לא פליגי דאקרי פר, כי פליגי בדם, מר סבר דם אקרי פר, ומר סבר דם לא אקרי פר וכו', עיין שם, וצריך לי עיון בכל זה.

דף כ"ב ע"ב

תוס' ד"ה פד"א וכו' אתא לדרשא אחרינא, עכ"ל.

י"ל דהיינו להא דתמורה (דף ט' ע"ב) בשרו אסור פרשו מותר.

דף כ"ג ע"א

ותנן מערבין לגזיר ביין ולישראל בתרומה.

קשה למה פריך ממשנה זו שכתבו התוס' [ד"ה מערבין] דהוכחה היא רק למ"ד מצות ליהנות נתנו, טפי הו"ל להש"ס להקשות ממשנה דשביעית פ"ז [מ"ג] אין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בתרומה הרי דשאר הנאות מותרות. ובקדושין ספ"ב [דף נ"ח ע"א] איתא, המקדש בתרומה מקודשת וצ"ע.

דף כ"ג ע"ב

חזקיה ור' אבהו במאי פליגי.

הא דלא משני הש"ס דפליגי לענין הנאת קדשים קלים לפני זריקה וכיוצא בזה, משום דבכלל הקדש איכא גם לאו דלא יחל דברו עיין נדה דף מ"ו ע"ב, ואזהרה זו היא גם על קדשים קלים לפני זריקה כמו שהבאתי בחידושי למס' מעילה¹⁰ וזה פשוט וברור.

דף כ"ד ע"ב

תוס' ד"ה צרעה וכו', וקשה דבפרק די מיתות וכו' הרומשת זה הנחש וכו', עכ"ל.

הריטב"א במכות (דף ט"ז ע"ב) [ד"ה אמר אביי] תירץ קושיא זו, דשם

10. עי' תקנת עזרא ב' ע"א בתוס' ד"ה ק"ק, ועי' תקנת השבים יו"ד סי' ל"ב.

מש"כ בצדק, ועיין בתוס' בכורות דף י"ב ע"ב ד"ה כיון דאילו מטמיא וכו', וק"ל.

תוס' ד"ה אמר קרא וכו'.

עיין מהרש"א שתמה עליהם, אבל דבריהם א"ש ע"פ סברתם בשבת (דף ק"ה) [דף כ"ה] דלא מיירי אלא בב' תרומות.

דף ל"ז ע"א

רש"י ד"ה וכן לענין לחמי תודה אם שחט הזבח עליהן מאחר שנאפית כענין הזה קידש הלחם והתודה כשרה, דהואיל וקרמו פניה דתנן במנחות כה"ג בעינן, עכ"ל.

הלשון מגומגם וגם תמוה, דמשמע מסוף דבריו דרבא חומרא אשמועינן דלא נימא קרמו כל דהו סגי קמ"ל רבא דבעינן קרמו כ"כ עד שפורסה ואין חוטין נמשכין, והרי הגמ' פריך פשיטא וכו', ומשני מהו דתימא וכו', קמ"ל דסגי בקרימה זו הרי דקולא קמ"ל רבא. וכבר עמד ע"ז הנו"ב מהדו"ת חאו"ח סי' פ' ומגיה שם ברש"י דבמקום "דהואיל" צ"ל "דלא" עיי"ש ותראה שהוא דחוק מאוד. וגם לכאורה סותר רש"י את עצמו מניה וביה, דבראש דבריו כתב מאחר שנאפית כענין הזה קידש הלחם, דלשון זה מורה דרבא קולא קאמר, ומסיים בלשון כהאי גוונא בעינן, משמע שהוא חומרא.

אכן נראה ברור ששני דיבורים המה, ומילות התודה כשרה הוא סוף הדיבור, ואח"כ מתחיל הדיבור הואיל וכו', כצ"ל,

בסנהדרין קאי קודם שנתקלל הנחש שהיה אז חיה גדולה כדאיתא בגמ' שם¹¹, וזהו פשוט וברור.

דף כ"ט ע"ב

תוס' ד"ה רב אשי וכו', אי גרסינן דכו"ע פודין וכו'.

הפני יהושע כאן [ד"ה רב אשי] רוצה לומר דנכרי לאו בר פדיון הוא, אבל בסנהדרין (דף י"ד ע"ב) בתוס' ד"ה בשלשה לקוחות מוכח דנכרי פודה מע"ש¹².

בא"ד וקאמר התם אמאי יקברו וכו'.

הראב"ד בשיטמ"ק לב"ק דחה ראייה זו דהתם אליבא דרב יוסף¹³ ע"ש, אבל הרי מפורש במשנה תמורה דף ל' ע"ב דקדשים שנטרפו אין פודין אותן, וקשה למה לא [הביאו] התוס' הראיה משם.

שם בתוס' ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה, דאי אמרת עובר אכתי אמאי מעל לרבי יוסי וכו'.

עיין בדגול מרבבה סי' תמ"ב על המג"א ס"ק י'.

דף ל"ג ע"ב

יצאה זו שאין שיריה ניכרין.

עיין בגליון הש"ס מה שהקשה, וכן הקשה בצל"ח [ד"ה אמר קרא], והירושלמי [פסחים פ"ב ה"ג] מקשה כן ג"כ, ועיין בהגהות הרש"ש [ד"ה יצאת]

11. עיין רש"י סנהדרין נ"ט ע"ב ד"ה ומשני ההוא. ורבגמ' שם מוקי דהני שלשה אפי' חד מהן נכרי, ע"ש. מתוס' שאנץ.

12. דפירשו שם התוס' דלקוחות היינו שרוצים לקנות, עי' שיטמ"ק ב"ק נ"ג ע"ב ד"ה לענין כלים ושור,

13. עי' שיטמ"ק ב"ק נ"ג ע"ב ד"ה לענין כלים ושור,

לה דמשך חמי טבריא עד לירושלים ע"י בריכה. ועתה כשנתחדשו נסיעות באויר במהירות נפלאה כידוע מעניני הארעפלאנים¹⁵ וכיוצא בהם בודאי דמעיקרא לקמ"ד.

דף מ"ב ע"ב

לא קשיא הא בדרווקנא וכו'.

עיין בר"ש פ"ק דדמאי [מ"א, ד"ה והחומץ] שפירש פירוש חדש בזה.

דף מ"ז ע"ב

הביא שה מאפר ושחטו לתמיד ביום טוב מהו.

באור זרוע הגדול הלכות פסחים [סי' רט"ז] חקר אם ביקור ד' ימים מעכב בדיעבד. וכתב דמב"ק (דף פ"ב ע"ב) כשצרו וכו' והיו מעלין להם תמידין משמע דהביקור אינו מעכב בדיעבד. רק בתוספתא [פסחים פ"ה ה"ה] איתא שהשוחט אינו מבוקר חייב חטאת הרי דמעכב, ע"ש. גם בתוס' סוכה (דף מ"ד) [דף מ"ב ע"א ד"ה שאינו] איתא דמעכב ע"ש¹⁶, וא"כ דמעכב צ"ל דהא דאמר כאן ושחטו לתמיד הוא לאו דוקא אלא לקרבן מוסף, דאיתא במנחות (דף מ"ט) [ע"ב]¹⁷ דלא בעי ביקור ד' ימים ודוחק.

דף מ"ט ע"א

רש"י ד"ה ומאלמן את אשתו. וכו' וגולה למוזנות והרי אשתו באלמנות חיות. ובד"ה גוזליו. יתומין.

וקאי על תירוץ הגמ' מהו דתימא הואיל וכתוב וכו' שלא יטול פרוס, א"כ קרמו פניה דתנן במנחות כה"ג בעינן היינו שיהא קרום כ"כ שלא יהא כמאן דפריסא ולא סגי באין חוטין מושכין, קמ"ל רבא דסגי בקרימה זו, וזה ברור. וכבר זכה בה הגאון מהר"י בכרך ז'¹⁴.

דף ל"ח ע"ב

אמר רבה כל לשוק אימלוכי מימלך, אמר אי מוזבן מוזבן אי לא מוזבן איפוק בהו אנא.

עיין במסכת כלים פכ"ו משנה ח' עורות של עבדן אין מחשבה מטמאתן, ועיין ברא"ש סוף פ"א דסוכה [הל"ז, לדף כ' ע"ב] ואין להעיר כאן מטעם ברירה, חדא, בדברבנן יש ברירה, ועוד י"ל אבל אקצר.

דף מ"א ע"א

פסח שבשלו בחמי טבריא חייב.

ידוע הקושיא שהובא בהגהות ר' שלמה כהן מווילנא זצ"ל [ד"ה פסח שבשלו], דהא פסח נפסל ביצא מירושלים, ואם יביא מים מטבריא לירושלים הרי יצטנן, ע"ש. וכמה תירוצים נאמרו בזה. ולי נראה מה שתירץ גאון אחד, עפמ"ש התרומת הדשן סי' קפ"א דחמי טבריא כיון דרתיחתן נובע מגוף הקרקע אין בטבע שהקרקע תקרר המים והוה כלי ראשון אף אחר שנמשכו בקרקע מרחק רב. וא"כ לק"מ דמשכחת

¹⁴. במנחות ע"ח ע"ב, ד"ה וכן לענין ¹⁵. = מטוסים. ¹⁶. ועי' מש"כ בדברי התוס' בכפות תמרים שם, ועי' בהקדמת התפא"י לסדר קדשים "חומר בקודש" אות כ"ו בהערה ב' ובמנחת חינוך מצוה ה' אות ב' ד"ה ולכאורה. ¹⁷. עי"ש ברש"י ד"ה לעולם דאית ליה.

צ"ל באלמנות חיות וגוזליו יתומין¹⁸,
וכן הוא ברש"י בעין יעקב וברש"י
ברי"ף, וק"ל.

דף מ"ט ע"ב

רש"י ד"ה עם כל בהמה וכו', שאין להם לב
להבין, עכ"ל.

והוא סוף הדיבור, ואח"כ מתחיל
הדיבור כי היא חייך וכו', וקאי על
מימרא דר' אלעזר דבסמוך.

והט"ז באה"ע סי' ב' [ס"ק ג'] היו
לפניו שני הדיבורים האלה ברש"י ביחד¹⁹
ובנה מזה דין חדש והדבר פלא. ומ"מ
מסתברא כהט"ז דאורך ימים הוא סיום
הדיבור ולא מצינו כלל שהתחלת הדיבור
יהי' ארוך כ"כ ודו"ק.

דף נ"ב ע"א

רב נתן בר אבא אזיל וכו', ביו"ט שני של
עצרת וכו'.

להמתיק הא דאמר של עצרת מאי
נפ"מ מיו"ט [שני] של עצרת לשארי יו"ט
שני. נראה דהא כבר העירו רבים דבעצרת
ליכא באמת ספיקא דיומא כלל דהא אינו
תלוי בראיה ובבי"ד, רק הוא ביום
החמישים מיו"ט שני של פסח. והא
דעושין גם עצרת שני ימים הוא רק
משום לא פלוג משארי יו"ט, עיין
במפרש ברמב"ם הלכות קידוש החדש
[פ"ג הי"ב], ובחתם סופר או"ח סי' קמ"ה.
והוה אמינא דהמחלל יו"ט שני של עצרת
קיל יותר ולא מענשינן עליה, קמ"ל

דיו"ט [שני] של עצרת נמי חמור כיו"ט
שני דאינך יו"ט ומענשין עליה, וזה נכון.

דף נ"ב ע"ב

רב ספרא נפק מא"י לחו"ל וכו', אמר ל"ה מי
איכא דשמוע ליה מיניה דר' אבהו הלכה
כרשב"א או לא וכו'.

אע"ג דקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים,
אבל בתוספתא (רפ"ו) [פ"ה ה"א]
דשביעית גרסינן בסוף דברי הת"ק דברי
רבי, וכן העתיק הר"ש בפיהמ"ש שם
וא"כ א"ש, ועיין בכתובות דף ס"ח ע"ב
ודו"ק.

דף נ"ג ע"א

אוכלין בענבים עד הפסח [של שמינית]²⁰
בזתים עד עצרת [של שמינית] בגרוגרות
עד החנוכה [של שמינית] בתמרים עד
הפורים [של שמינית] ר' יוחנן תרתי
בתרייתא מחליף.

כלומר, שתרתי בתרייתא גריס קודם
(השלשה) [השנים] הקודמים כדי שיהיה
הלשון כסדר השנה, חנוכה ואח"כ פורים,
ואח"כ פסח, ואח"כ עצרת - אולי היה
אפשר לומר כן לולא פירש"י [ד"ה תרתי
עיי"ש]. ובזה א"ש מה דהרמב"ם [הלכות
שמיטה ויובל פ"ז הי"א] פוסק כברייתא,
דגם ר' יוחנן ס"ל כן, וק"ל.

אמר²¹ רב יהודא אמר רב, אסור לאדם
שיאמר בשר זה לפסח, מפני שנראה
כמקדיש בהמתו ואוכל קדשים בחוץ.

18. והכל דבור אחד, כדאיתא ברש"י שבע"י, וברש"י שברי"ף הוא בשני דיבורים אלא שנכתב וגוזליו בו
החיבור, עיי"ש. 19. היינו עד ואורך ימך דיבור א' ומעל חייו וכו' דיבור אחר עיי"ש בט"ז. 20. סוגריים אלו
במקור. 21. מתוך קונטרס אחרון לתמורה.

משום שלא התנדב כדרך המתנדבים, ע"ש.

וא"כ מר"ש נשמע לרבנן באם התנדב באמת שלא כדרך המתנדבין אין חשש, כגון אם התנדב שעורין גם לרבנן אין חשש, וא"כ אמאי אוסר רב לומר בשר זה לפסח ופירש"י [כאן, ד"ה בשר שחווטה] דמיירי אחר שחיטה ה"ז ממש כמתנדב שעורין. ואין לחוש שמא הקדישו מחיים הא כתבו התוס' דליכא למיחש לזה דהא רגיל להודיע שלא יבואו לידי מעילה, אך מ"מ שייך בעלמא חשש להקדישו מחיים סמוך לשחיטה ואין לו צורך להודיע לשכנים שלא יבואו לידי מעילה כיון דתיכף ומיד ישחטנו. אבל בהשוחט לשם תמורה אין לחוש שמא יש לו זבח בביתו דאין לחוש שמא סמוך לשחיטה הקדישו, דלמה לי להקדיש ולהמיר בשעה אחת כמוכנ. וא"כ אין קושיא על התוס' שם בפסחים שכתבו דחיישינן שם שמא הקדישו מחיים, ובחולין כתבו דלא חיישינן לזה לענין תמורה. וא"כ בפסחים שם לשיטת התוס' הוה כדרך המתנדבין דהא מחיים הקדישו.

אבל לפי שיטת הרמב"ם דסבר דלא חיישינו כלל לשמא מחיים הקדיש כמש"כ הלחם משנה בפ"ב מה"ש. עיי"ש. וא"כ אין לחוש בהאי דבשר זה לפסח אלא שמא עתה הקדישו לדמי כמש"כ רש"י, וזהו ודאי כדרך המתנדבין ואין כאן רק חשש דאכילת קדשים בחוץ, ועל זה אין מה לחוש לשיטת הרמב"ם דיש שאלה בהקדש, משו"ה השמיט

והובא דין זה בראשונים ובשו"ע או"ח סי' תס"ט [סעי' א'], אבל הרמב"ם לא הביא דין זה והדבר פלא למה לא הביא דין שאין בו כנראה מחלוקת. ובעין משפט²² רמז לפ"ח מהלכות מצה אבל הרי אין שם זכר לדין זה, וצע"ג.

וי"ל ע"פ מש"כ הפליתי בסי' ה' ביו"ד [ס"ק ד'] דלפי מאי דקי"ל דיש שאלה בהקדש ליכא למיחש למראית עין, דודאי יאמרו ששאל על הקדישו, ע"ש. וא"כ בהא דרב כאן ע"כ לומר דס"ל אין שאלה בהקדש, אבל הרמב"ם ז"ל דפוסק²³ דיש שאלה בהקדש, א"כ אין חשש, ומותר לומר בשר זה לפסח, להכי השמיט דין זה דרב.

וא"ת דאכתי קשה דהא התוס' כתבו בפסחים שם [ד"ה נראה] הטעם דהרואה יאמר דמחיים אקדשיה, וא"כ נחשוש משום שחויי חוץ. גם זה יש ליישב ע"פ מאי דאיתא [בחולין] (דף מ"א ע"ב) במשנה השוחט לשם עולה וכו', שחיטתו פסולה ור"ש מכשיר, וכו'. לשם תמורה שחיטתו כשרה. ובגמ' שם אר"א לא שנו אלא שאין לו זבח בתוך ביתו אבל יש לו זבח בביתו אימא אמורי מימר וכו'. זה הכלל לאתווי מאי, לאתווי עולת נזיר, מהו דתימא הא לא נדר אימר נדר בצנעה, וכתבו התוס' שם [ד"ה אימר] דבתמורה לא חיישינן שמא יש לו זבח בביתו בצנעה, דרגיל להודיע שלא יבואו לידי מעילה, עכ"ל. ובהא דר"ש מכשיר כתבו התוס' [ד"ה ורבי שמעון] טעמיה

22. ובדפוסים שלפנינו צויין רק לשו"ע. 23. פ"ד מנדרים ה"ז.

דף ס' ע"א

ברש"י ד"ה לעולם סיפא וכו'.

נראה דגירסת רש"י היא, דקאי בשחיטה וקמחשב בשחיטה, וקאי בזריקה וקמחשב בזריקה, ולא גרס אי נמי. וכן נראה בדעת רש"ל [ד"ה ורישא] דלא כהמהרש"א [ברש"י] כאן. ובדברי רש"ל צ"ל בעבודה "האחת" פירוש בעבודה הראשונה, ולא כנדפס לפנינו בעבודה "אחת" בלא ה"א. וכתב המהרש"א שאין דבריו מובנים, ולפי גירסתנו ברש"ל האחת בה"א דבריו מובנים שפיר כ"כ החסיד ר' בנימין ריבלין תלמיד הגר"א ז"ל²⁴.

דף ס"ב ע"א

ד"ה כי לית ליה וכו', ואין להקשות אי מדרבנן איך יתחייב פסח אחר הא קמייתי חולין לעזרה וכו'.

נראה דלרווחא דמילתא כתבו כן דהא רב חסדא²⁵ ס"ל ביבמות (פ"ט ע"ב וצ' ע"א) דחכמים יש להם כח לעקור דבר מה"ת בקום ועשה. אלא דקושטא הוא גם תירוצם דכיון דלא נזרק הדם הרי לא יצא ומותר לצאת באחר, הוא מוכרח לכו"ע דס"ל דאין כח לחז"ל לעקור בקום ועשה עיין תוס' יומא דף ז' ע"א ד"ה כיון דיחיד וק"ל.

דף ס"ה ע"א

תוס' ד"ה שמא לא נתקבלו וכו', עולין אין מבטלין זה את זה.

הרמב"ם דינא דרב מהלכה דלשיטתו אין שום חשש כלל באומר בשר זה לפסח, וכל זה נכון להמעין היטב הדק, אם כי קצרתי בזה מאוד.

והאלפס [י"ז ע"ב מדפי הרי"ף] והרא"ש [פ"ד ה"ן] ויתר הראשונים שהביאו דין זה, אע"פ דס"ל דיש שאלה בהקדש, אולי ס"ל כהתוס' דחיישנן שמא מחיים הקדש וממילא שפיר הביאו דין זה. אבל לאחר כל הנ"ל [אכתי] אין זה פשוט, ואולי דהרמב"ם כלל דינו זה של רב יהודא אמר רב בדינים אחרים שהביא שלא יהא נראה כמקדיש או אוכל קדשים, ודי בזה כאן.

דף נ"ט ע"ב

תוס' ד"ה ולא וכו' וקשה לר"ע תיפוק ליה דחלבי שבת קריבין ביו"ט מקרא דלא ילין, דלכ"פ מתוקם בי"ד שחל להיות בשבת עכ"ל.

כתב בעין תרשיש [כאן], די"ל כדמפרש בירושלמי שמרהו שלא יבא לידי בל ילין, אך לבתר דיליף ר"ע מקרא דעולת שבת בשבתו שוב מצינן לאוקמי קרא דלא ילין בי"ד שחל להיות בשבת, [עכ"ד]. ובזה יתיישב גם מה שהביא המנחת החינוך מצוה ה' אות ה' [ט'] קושית העולם בספק של בני בתירה הא בקרא זה מוכח דלכ"פ מתוקם וכו' כמו שהקשו התוס' כאן לר"ע, ובדברינו בזה הנ"ל מיושב שפיר הכל, וק"ל.

24. בספרו גביעי גביע הכסף, עמ' 39, ונרשם שם בטעות על דף מ' ע"א 25. עיין הגהות בן אריה כאן.

שכתבו ליישב לענ"ד עוד יותר קשה לכל מעיין ישר. ולכן לענ"ד נראה ברור דצ"ל אבל חטאת העוף [שנאכלת כולה לכהנים ואין למזבח אלא דמה] מגלן וכו', והרשב"א מתרץ דר"א יליף חטאת העוף מק"ו דר' יהושע וכו' כן צ"ל. ובחידושי למס' מעילה²⁶ הנדפס בשנת תרצ"א הסברתי הגהתי זאת יותר, וכאן די בזה.

דף ע"ט ע"א

רש"י ד"ה עושין בטומאה אפי' הטהורים עכ"ל.

ולקמן (דף פ' ע"א) ברש"י ד"ה יעשו בטומאה אף הטהורים אם ירצו עכ"ל, עיין ברש"י בסמוך ד"ה אלא הכי קאמר ותראה שיש להפוך הגירסא בדיבורי רש"י אלה, דבסוף דף ע"ט צ"ל אפילו הטהורין אם ירצו, ובדף פ' ע"א צ"ל יעשו בטומאה אף הטהורין, פ"י כדי שלא יהא קרבן ציבור חלוק. כ"כ החסיד ר' בנימין ריבלין משקלאו זצ"ל²⁷.

דף פ"ג ע"ב

כגון שהוכרו לבסוף נתערכו.

מכאן ראייה עצומה להרמב"ם פ"י הי"א מה' קרבן פסח, דפוסק דהקרבן פסח נצלה שלם עם גיד הנשה, והראב"ד שם רגש עליו דזו מניין לו. והרי מכאן הדבר מוכרח דאל"כ אלא דמסיר גיד הנשה של ימין קודם צלייה, והרי גיד הנשה של שמאל אינו מסיר ואיך אפשר שנתערכו הגידין, אלא ע"כ צ"ל שצלהו עם גיד הנשה. ואמנם נושאי כליו של הרמב"ם כבר הצדיקו דעת הרמב"ם בזה,

המהרש"א [בתוס'] הקשה הא פסול לאו עולה הוא, עיין תוס' זבחים דף ע"ז [ע"א] ד"ה ורבנן.

דף ס"ה ע"ב

תנא כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשימו לאחוריו, אמר רב עילש טייענות.

פירש רש"י, [ד"ה טייענות] דרך סוחרים ישמעאלים הוא, עכ"ל. עיין חולין דף ל"ט ע"ב הני טייעני אמרי ליה, דמא ותרבא לדידן, משכא ובישרא לדידכו.

דף ע"ד ע"א

רש"י ד"ה ר' ישמעאל וכו', כתוב בספרים ישנים תכבר לשון תוך ובר וכו', משום רבינו קלונימוס, עכ"ל.

עיין בפירש"י שמואל א' פרשה כ"ה פסוק זה [י"ח] דחמש צאן עשויות ועיין בפ"י ר"ח כאן [ד"ה נותן את כרעיו] ואכמ"ל.

דף ע"ו ע"א

תוס' ד"ה בשלמא וכו', דאין שפוד ש"ל עין קולט חום וכו', עכ"ל.

קשה דהא לר"י לעיל לא שני ליה, וצ"ע.

דף ע"ז ע"ב

תוס' ד"ה שאין בשר וכו', אבל עולה מני"ל וכו', עכ"ל.

כבר עמדו על דברי התוס' כאן הרש"ש [בתוס'] ועוד רבים בצדק, דהא בעולה מועלין גם לאחר זריקה, ומה

26. תקנת עזרא מעילה דף ח' ע"א ד"ה חטאת העוף.

27. גביעי גביע הכסף עמ' 39.

אבל ראייה זו לשיטת הרמב"ם לא הביאו, והיא ראייה נכונה.

דף פ"ו ע"א

בשלמא החלונות משכחת לה דשויה לקרקע עזרה.

רש"י במשנה [לעיל פ"ה ע"ב, ד"ה החלונות] מפרש החלונות שבחומת ירושלים, וכן כתב הרע"ב [מ"ב, ד"ה החלונות], ועיין בתוספות יו"ט [ד"ה החלונות].

דף פ"ח ע"א

תוס' ד"ה שה לבית, פי' דשה לבית לאו דאורייתא וכו', וא"ת ואיך מאכיל לפסח שלא למנויו וכו', עכ"ל.

מה שיש להעיר על קושית התוס' דהא קי"ל בדרבנן יש ברירה כבר עמדו ע"ז האחרונים, ובפשוטו קושיתם היא אליבא דריו"ח דס"ל דגם בדרבנן אין ברירה.

דף צ"ב ע"ב

רש"י ד"ה ונכנסו להיכל וכו', יכול יתחייב על ביאת מקדש בטומאה, עכ"ל. נראה דיש כאן חסרון בלשון.

דף ק"ה ע"ב

א"ל אנא לא חכימאה אנא, ולא חוואה אנא, ולא יחידאה אנא, אלא גמרנא וכו', אפוקי יומא מאחרינן ליה וכו'.

עיין רש"י ורשב"ם מה שנדחקו מאוד בביאור המאמר הזה, אך שמעתי בשם הגאון הגדול ר' מאיר שמחה ז"ל בעל

אור שמח לפרש ע"פ הא דלעיל (דף ק"ב ע"ב וק"ג ע"א), דשמואל ס"ל שם ינה"ק ורבה ס"ל ינה"ק ור' יהושע בן חנניא ס"ל נהי"ק, הרי דהם לא ס"ל הסברא דהבדלה בסוף משום דאפוקי יומא מאחרינן עשה"ט. וזהו שאמר כאן אנא לא חכימאה אנא - כלומר אנני גדול כר' יהושע בן חנניא שהיה מפורסם בחכמתו והיו קורין לו חכימא דיהודאי²⁸, ולא חוואה אנא - אין אני גדול כשמואל שהיה חוזה בכוכבים ואמר נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי נהרדעי²⁹ כידוע, ולא יחידאה אנא - אין אני גדול כרבה שאמר אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות³⁰, אבל מ"מ גמרנא וסברנא אנא, וגמיר ומסודר אצלי וכן מורין בבי מדרשא כמותי דאפוקי יומא מאחרינן. והדבר נכון מאוד, דפח"ח.

דף ק"ח ע"א

תוס' ד"ה נימא קסבר רב ששת וכו', אבל לכתחילה אסור משום לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים עד שש שעות עכ"ל.

וכתב ע"ז הגאון ר' זאב וואלף אבד"ק זעטיל ז"ל³¹, וז"ל - תמוה דאי ס"ל כהנך דמפקי איסור חמץ מלא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים³² וא"כ לריב"ב דמכשיר שחיטה משחרית א"כ חמץ נמי לתסר משחרית, וע"כ דס"ל כאינך דרשות, וא"כ לא ס"ל ועדיין חמץ קיים, אלא כל זמן שיש לו חמץ אסור לשחוט, אבל שאין לו מותר ולא תלי בזמן שחיטה ומצוה ליישב,

28. בכורות ח' ע"ב. 29. ברכות נ"ח ע"ב. 30. ב"מ פ"ו ע"א. 31. בעל עמק הלכה, וילנא תר"ו. 32. לעיל ה' ע"א.

פסח שעשה יחזקיה, הכהנים זורקים את הדם מיד הלויים, וכן שם (ל"ה י"א) בפסח יאשיה וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מידם. הרי דמפורש בקרא דפסח בזריקה כשר אף לכתחילה. וביומא (דף מ"ט ע"א) פשיט ר"ח מקרא זה דדברי הימים (ב' ל"ה י"א) דהולכה בזר כשרה, ע"ש ולא העירו אהא דכתיב שם בפסח זריקה.

ולחומר הקושיא נ"ל ע"פ מש"כ התוס' בנדרים (נ"ה ע"א) ד"ה וכפרון הדבר, דדגן דכתיב באורייתא מעשר דגן לא משמע אלא ה' המינים, מיהו ההוא דדברי הימים משמע כל מילי, דאי בלשון בני אדם משמע כל מילי דמדגן ההוא נמי משמע כל מילי, עכ"ל. הרי מבואר דלשון ספר דברי הימים הוא לשון בני אדם ולא לשון תורה, ובלשון בני אדם ודאי דכל עניני הקרבת דם ע"ג המזבח נקרא בשם זריקה, ואין שום סתירה מקראי דדברי הימים לדינא דר"י ור"ע דפסח פסול בזריקה ודוקא בשפיכה כשר. אלא דלכאורה דברי התוס' הנ"ל דדברי הימים לשון בני אדם הוא, נסתרים מהגמ' דנדרים (דף מ"ט ע"א) דר' יאשיה סבירא ליה דהנודר ממבושל אסור בצלי דצלי בכלל בישול, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר ויבשלו הפסח באש כמשפט - והוא פסוק בדברי הימים [ב' פרק ל"ה י"ג] - לימא בהא קמפלגי דר' יאשיה סבר הלך אחר לשון תורה וכו', הרי מפורש דדברי הימים לשון תורה, הוא וכבר עמד על זה הרש"ש.

עכ"ל. ועיין בהגהות הרש"ש כאן [בתוס'] שהביא הירושלמי דלריב"ב באמת אסור לאכול חמץ כל היום, ואכמ"ל יותר.

דף קי"ב ע"א

וא"ל תדור בעיר שראשיה ת"ח.

היינו ראשים שעליהם לעסוק בצרכי ציבור של העיר ות"ח טרודים בגירסא ולימודים ואין להם פנאי לדאוג לצרכי העיר כראוי. אבל הא דאיתא בשבת (דף קי"ד ע"א) דא"ר יוחנן איזה ת"ח כלל ששואלין אותו דבר הלכה וכו' למאי נפק"מ למנותו פרנס על הציבור, היינו לדון ולהורות דינים והוראות. ובמכילתין לעיל (דף מ"ט ע"ב) לא מצא בת ת"ח ישא בת גדולי הדור ופירש"י גדולי הדור אנשי מעשה וצדיקים, עכ"ל. הרי מבואר דאנשי מעשה אינם ת"ח רק צדיקים, וק"ל.

דף קכ"א ע"א³³

בירך ברכת הפסח פטר את של זבח, בירך את של זבח לא פטר את של פסח דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו. ובגמ' שם מפרש, כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה, לדברי ר"ע לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה.

מבואר דאם זרק בפסח לכו"ע פסול, וכן הוא בזבחים (ל"א) [ל' ע"א] ע"ש ובתוס' [ד"ה תרי]. ויש לתמוה דהרי מפורש בדברי הימים (ב' ל' ט"ז) גבי

33. מתוך שערי ציון ירושלים תרפ"ז, וראה תקנת השבים או"ח סי' כ"ט, מו"מ הגר"ע זצ"ל בזה עם בעל צפנת פענח זצ"ל.

אדם, ובלשון בני אדם גם שפיכה נקרא זריקה כדמוכח מדברי הימים.

ולענ"ד כל דברינו מבוארים בירושלמי פסחים (פ"ה ה"ו) דאיתא שם במשנה גבי פסח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד, ושם בגמ' מקשה הירושלמי, כתוב ואם דמם תזרוק וכתוב אחד אומר ודם זבחיך ישפך, אם שפיכה למה זריקה ואם זריקה למה שפיכה. פירוש, כיון דיש קרבנות שהם דוקא בשפיכה ויש קרבנות שהם דוקא בזריקה, ופסח הוא דוקא בשפיכה, ואם כן למה נקט כאן תנא בפסח זריקה, דבשלמא במשנה ב' וג' שם אין קושיא כל כך דהתם על שלא כתיקונו קאי, לכן אין להקפיד על לשונו כל כך, אבל על המשנה ו' קשה, ומשני הירושלמי דפירש בקבלה כהנים זורקים הדם מיד הלויים [דברי הימים ב' ל"ה י"א. הרי, דבדברי הימים שהוא לשון בני אדם כתוב בפסח לשון זריקה, וה"ה בלשון המשנה, ודו"ק.

אבל באמת לענ"ד ל"ק דכל המו"מ בנדרים (דף מ"ט ע"א) הוא לפי הס"ד דר' יאשיה הלך בנדרים אחר לשון תורה, אבל לפי המסקנא דגם ר' יאשיה ס"ל דאזלינן בנדרים אחר לשון בני אדם הראיה שהביא מקרא מדברי הימים הוא דשכן הוא לשון בני אדם. ובזה מיושב קו' הגרע"א בגליון הש"ס שם, דאמאי לא הביא ר' יאשיה מקרא של תורה פרשת ראה [ט"ז ז'] דכתיב בפסח ובשלת ואכלת. ולדברינו אין קושיא, (דר"ז) [דר' יאשיה] רצה להביא ראיה על לשון בני אדם לכך הביא מדברי הימים ולא מקרא של תורה. ועיי"ש בהגהת פורת יוסף [ד"ה שנאמר ויבשלון].

ובזה מיושב דנקיט תנא בפסחים בכל המשניות דפרק תמיד נשחט ובפרק אלו דברים, רק לשון זריקה בפסח, והרי הפסח בעי שפיכה דוקא ולא זריקה, אלא דלשון המשנה והגמ' הוא כלשון בני

בעזהש"ת

ספר

תקנת עזרא

כולל חידושים על מסכתות

תמורה

בריתות

מכתבי

הגאון רבי עזרא אלמשולר זצ"ל

אב"ד ואיינומא - לימא

נרפס מכת"ק, בצרוף מראי מקומות והערות

בני ברק

התשפ"א

יוחק לזכרון בספר

הגאון רבי הלל בחגר"א פוסק זצ"ל
גלב"ע י"ב אייר תשי"ג

מיידידי הגאון המחבר זצ"ל
אשר טרח רבות במידור כתב היד
של ספר תקנת עזרא על תמורה
שאבד בקובנא עם חורבן יהדות ליטא

ת. נ. צ. ב. ה.

תקנת עזרא

על מסכת תמורה

תוכן הענינים

פרק ראשון.....	תג
פרק שני.....	תלח
בענין ולד חמאת, וולדות קדשים.....	תמוז
פרק שלישי.....	תנדר
פרק רביעי.....	תסג
בדין חמאת שמתו בעליה לאחר שחיטה קודם זריקה.....	תסג
בענין אבודה כחושה, ושאינה אבודה שמינה	
מו"מ בהג"ל עם הגאון רבי זאב וולף טורבוביץ זצ"ל.....	תסמ
פרק חמישי.....	תעג
פרק שישי.....	תעח
פרק שביעי.....	תפד
מעילה בדברים שניתן להשתמש בהם אלא שאין דרך הגובר להשתמש בהם.....	תפד
קונטרס גידולי הקדש.....	תפז
סימן א ✧ גידולי הקדש וזרע הקדש לענין מעילה, ובדין זה וזה גורם בהקדש.....	תפו
סימן ב ✧ האם דבר הבא ומתהווה מהקדש שייך להקדש.....	תצב
סימן ג ✧ עוד בענין גדולי הקדש.....	תצה
בענין הג"ל מקונטרס אחרון.....	תצח
סימן ד ✧ עוד בענין גידולי הקדש ובענין פדיית מחובר.....	תצט
בענין מעילה בחרמי כהנים.....	תקד
בענין קדשי בדק הבית שמתו או שנשחטו קודם פדיון וקודם העמדה והערכה.....	תקו
בהג"ל מהגאון רבי מאיר אריק זצ"ל.....	תקח
בהג"ל מהגאון רבי אפרים דב הכהן לאפ זצ"ל.....	תקט
תשובת הגר"ע אלטשולר זצ"ל להג"ל.....	תקיא

יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל

דברי פתיחה מהגאון המחבר זצ"ל*

"כי סליק ר' אבא, אמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל" (ביצה ל"ח ע"א).

הנה ובהרבה ענינים אין דומה מדינה לחברתה[ו] וכמו שידוע בעניני האקלימים, אין דומה מדינה לחברתה. וכן עניני ודעות בני אדם והרגליהם שונים ממדינה לחברתה, ולדוגמא עניני ה"פארות" [=פאר], כי למשל בנין מפואר לאנשי אפריקא, מכוער הוא בעיני בני אירופא.

ובזה יבואר הפסוק "נכבדות מדובר כך עיר האלקים וגו'" (תהלים פ"ז ג'). כי לא ימצא בנין מפואר אשר פארו יכבד בעיני כל באי עולם, כי אם יפואר לפני בני מדינה זו לא יפואר לפני בני מדינה אחרת. אבל העיר ירושלים אשר ה' בנה אותה מפוארת בכל העולם.

ועל כן בצור כתיב (יהזקאל כ"ז ג'), "את אמרת אני כלילת יופי", כי יפיה היה רק בעיניה ובעיני הקרובים לה. אבל בירושלים כתיב (איכה ב' ט"ו) "הואת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש כל הארץ".

ובזה יבואר המשך הכתובים בתהלים (פ"ז ג' - ה'), "נכבדות מדובר כך עיר האלקים סלה. אזכיר רהב ובבל ליודעי, הנה פלשת וצור עם כוש זה יולד שם. ולציון יאמר איש ואיש יולד בה, והוא יכוננה עליון".

"נכבדות מדובר כך", על ידי שאת "עיר האלקים". [ואבל] "הנה פלשת וצור עם כוש" רק לזה שיולד שם, וכן "אזכיר רהב ובבל" רק "ליודעיו", אבל "לציון יאמר

* הדברים הנדפסים כאן כפתיחה, הם מתוך אחת ממחברות הדרושים של הגר"ע, בהם אסף קיבץ וערך דברי דרוש להשמיע לפני עדתו. מחברת זו היא מתקופת רבנותו של הגר"ע בקאליטניאן בסביבות שנת תר"נ. הדברים הם שילוב מדברי הגאון מלבי"ם בארץ חמדה, בבאורים לאגדות חז"ל ביצה ל"ח ע"א, והמגיד מדובנא בקול יעקב על מגילת אסתר, והגר"ע בעריכתו נתן בהם את הגוון המיוחד שלו. בסיום דברים אלו רשם הגר"ע, "ע"כ ההקדמה". ומכיון שלא זכינו להקדמת הגר"ע לחיבורו על תמורה, ראינו להציגם כאן כהקדמה. ערכנו בדברים מעט תיקוני לשון קלים, ובכדי שלא לפגום ברצף הדברים לא ציינו על כך בכל מקום שהוצרך תיקון בלשון. בסוף פתיחה זו, הוספנו לזה מדבריו של הגר"ע זצ"ל בחתימת הקדמתו לקונטרס "תיקון חשוב", [שנדפס עם התקנת עזרא למסכת מעילה בשנת תרצ"א], שאף שם, עמד על מאמר ר' אבא בביצה ל"ח ע"א, "יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל", באופן אחר, לאור דברי החתם סופר בתשובה, באשר סיום הדברים מתאימים גם לקונטרס על מסכת תמורה שלפנינו.

איש ואיש כלומר כל איש שבעולם נכבדה היא בעיניו כמו, זה ש'יולד בה'. והסיבה, יען ש'הוא' הקב"ה **"יכוננה עליון"** על כל הארצות לשם ולתהלה.

והנה בגמרא מגילה (דף י"א ע"א) איתא, "מהודו ועד כוש, רב ושמואל, חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם, וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי, כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו. כיוצא בדבר אתה אומר (מלכים א' ה' ד') כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה, רב ושמואל, חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו קיימי, כשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם".

והנה יש להבין שינוי לשון הכתוב, שבשלמה נאמר בתחילה "כי הוא רודה בכל עבר הנהר", ואח"כ כתיב "מתפסח ועד עזה". ובאחשוורוש להיפך "המולך מהודו ועד כוש" ואחר כך "שבע ועשרים ומאה מדינה".

ותחילה נבין מה שאמרה מלכת שבא אל שלמה (מלכים א', י"ד - י"ז) "ותאמר אל המלך אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך. ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני, והנה לא הוגד לי החצי, הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי".

וקשה, חדא, איך לא האמינה, האם לפניה אשר מפחדה יחילו עמים, יספרו שקרים ודברים של הבאי.

שונית, שהמאמר עצמו סותר דבריה, שמתחילה אמרה "אמת הדבר אשר שמעתי", משמע שכאשר שמעה כן הוא. ואח"כ אמרה "והנה לא הוגד לי החצי", הרי שכחשו לה. נאם לא שנאמר בדוחק שיש בכלל מאתיים מנה.

שלישית, מאמר "הוספת חכמה" אינו מובן, ומהראוי היה לומר "חכמתך כפולה מאשר שמעתי".

אבל העניין כך הוא, דע כי שמע החכמה יתגדל לפי מרחק המקום, כי אף אם יהיה אדם מופלג בחכמה ובמדות, עם כל זאת לא יהא נחשב כל כך בביתו ובעירו כפי שיוחשב בעיירות אחרות, וככל אשר ירחק המקום יגדל שמו ותפארתו. והנה כל זה אצל העמים אשר קץ ותכלית לחכמתם, לא כן איש אשר **חכמת אלקים** בו, אצלו הוא להיפך, כי כל עוד יתקרב אליו אדם יראה יותר את חכמתו וקדושתו.

ובפרט גבי שלמה אשר עליו נאמר **"כי ראו כי חכמת אלקים בקרבו"** (מלכים א' ג' כ"ח), אצלו בודאי להיפך, שהיה שמו יותר גדול בעירו ובביתו מאשר ברחוק מקום, כי בכל רגע הוסיף חכמה ולא היה לה גבול וכל תכלית, ואם כן ככל אשר ירחק המקום יתאחר הזמן ובתוך כך

יוסיף תבונה ודעת, לכן בעירו גדל וצמח שמו בכל רגע, אבל הרחוקים לא ידעו בלתי חכמתו הישנה.

וזהו שאמרה המלכה, כי היא דימתה שהוא ככל החכמים אשר קץ וגבול למו, ואך ריחוק המקום גורם הפלגת שמו אבל בעירו אינו כן, עד אשר באתי וראיתי שאין גבול לחכמתך, והיא נוספת בכל עת ובכל שעה, ואני רואה כי לא הוגד לי החצי, ומכל מקום גם הם לא כחשו, כי **"הוספת חכמה"** מאז ועד היום.

אמנם דע כי במלך הוא להיפך. כי בעיר משכנו יחילו ורגזו מפניו מאוד מאימת כבודו, אבל מרחוק אין כל פחד, ומובא בשו"ע או"ח סי' א' סעי' א' ברמ"א **"כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך"**.

ועל כן, ברצות מי לספר שבחו של חכם, אומר, שכל כך הוא גדול בביתו כמו שגדול שמו בכל הארץ. ולהיפך בספרו גדולת מלך, יאמר, כל כך הוא גדול שכמו שיראים מפניו בביתו, כן יגורו מפניו כל הארץ.

ועל כן ברצות הכתוב לספר גדולת אחשורוש שלא היה חכם, דהא איתא בגמ' (מגילה דף י"ב ע"א) שמלך טיפש היה, אמר **"המולך מהודו ועד כוש"** ואחר כך **"שבע ועשרים ומאה מדינה"**. והמתיקו חז"ל, שהכונה, שכשם שמלך מהודו ועד כוש שקרובים היו אליו, כן מלך ויראו מפניו כל הקב"ז מדינות.

אבל גבי שלמה שממשלתו היתה **חכמתו הנפלאה**, כתיב להיפך, **"כי הוא רודה בכל עבר הנהר"** ואחר כך **"מתפסח ועד עזה"**. ולפי הדרש הכונה, שכמו שמלך בכל עבר הנהר ששם רוממו חכמתו בריחוק מקום, כן גם בקרוב **"מתפסח ועד עזה"** ובביתו, עוד רוממו חכמתו יותר ויותר, כי חכמת אלקיו בקרבו.

אמנם כל זה הוא לענין מורא ופחד, אבל לענין כבוד הוא להיפך. וכמו שהזכרתי מראש לענין בנין מפואר, כן גם ענין החכמה, אינו דומה לימודי החכמה במדינה זו ללימודיה במדינה אחרת, כי היסודות המושכלות משתנים בכל מקום. למשל חכם גדול על פי דעת התוכן קופערניקוס [שטען שכדור הארץ מקיף את השמש, בניגוד לסברה שרווחה עד זמנו שהשמש מקיפה את הארץ], יהיה לשחוק בארצות אזיה [=אסיה], אשר עוד היום מחזיקים בהשיטה הישנה. אבל במלך הדבר להיפך, כי מלך גדול בבואו לעיר אחרת עושים לו כבוד והוד הרבה יותר מבעירו אשר הסכינו עמו.

ובזה יש לפרש המאמר **"כבודו מלא עולם כו"**, נוחץ לדרכנו הביאור, כי מלך גדול במדינה, גדולה הכבוד הוא לשניהם, אבל הקב"ה אין מקום אשר בו יכובד, רק אדרבה המקום מתכבד תמיד בו, ודו"ק. ולדרכנו, כי המלך על ידי שהכל רואים אותו יום יום, אין עושים לו כבוד

בתמידות, אבל הקב"ה אף שכבודו מלא עולם, מכל מקום יש לו כבוד בכל מקום, כי אין מי שיראהו, וזהו "משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו", כי אין רואהו. ולכן "בכל מקום מוקטר מוגש לשמו (ע"י מלאכי א' י"א).

והנה לפי ההקדמה ששבח החכם מרחוק קטן הוא מאשר במקומו, כי עניני הלימוד ישתנו ממקום למקום, לכן אם יבא אדם חכם מארץ מזרח לקצה המערב, וישמיע שם חכמתו הנה גם שם לא יכחישו כי האיש חכם גדול הנהו, אבל יאמרו שחכמתו אינה אמיתית ופלפלו הוא [שקר].

והנה חז"ל (סנהדרין כ"ד ע"א) קראו לחכמי א"י נועם, ולחכמי בבל חובלים, כי בבל היו לומדים בחריפות כאשר כל מבין רואה מה בין תלמוד בבלי להש"ס הירושלמי, וממילא בן בבל שהיה אומר דבר בא"י היו בני א"י אומרים אמת שדבר חריף הוא ויש בזה חכמה, אבל אינה אמת לאמיתו.

על כן כי סליק ר' אבא לארץ ישראל אמר "יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל", כלומר שהדבר עצמו יקובל באזני השומעים לאמת ויכנסו אל הלב.

גם בענין כתיבת והדפסת ספרים*, לא כהימים הראשונים הימים האלה. הימים הראשונים היו טובים הרבה מאלה, העתים נשתנו מאוד. עוד בימי רבינו החתם סופר היה מקום לחשוד מחברי ספרים כי עבודתם היא שלא לשמה רק לשם כבוד, ולשם קניית שם גדול. ולכן משך עטו עט סופר מהיר וחתה אש וגופרית (בחלק או"ח סי' ר"ח) על ראש מחברי ספרים להגדיל שמם, ע"ש בדבריו הנוקבים ויורדים חדרי לב.

ומפרש שם מאמר הש"ס דביצה (ל"ח ע"א) "כי סליק רבי אבא אמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל כי סליק אשכחיה לר' יוחנן ורבי חנינא בר פפי ור' זירא וכו', ויתבי וקאמרי ועל המבואר במשנה שם ל"ז ע"א "וכן האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה, הרי אלו כרגלי שתיהן] אמאי, ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה. אמר להו ר' אבא, הרי שנתערב לו קב חטין בעשרה קבין חטין של חבירו יאכל חלה וחדר, אחיכו עליה וכו'". אע"פ שבאמת הדין עמו עי"ש בגמ'.
וביאר החתם סופר שם, וז"ל, "אך מוסר השכל נשמע מזה, יען כי סליק ר' אבא התפלל יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, ואין זה דומה לתפלת ר' נחוניא בן הקנה שלא אכשל בדבר

★ הדברים מכאן ואילך הם מתוך ההקדמה לקונטרס "תיקון חשוב" של הגר"ע זצ"ל. בדברי החתם סופר שהביא הגר"ע השלמנו מעט ע"פ דברי החתם סופר בתשובה.

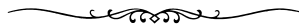
הלכה וישמחו בי חברי (ברכות כ"ח ע"ב), אבל הוא יתרה עשה, שיאמר מילתא **דתקבל**, מה לו אם יתקבל אם לא, אמור דבריק לשם שמים. ועל כן נכשל דמחכו על כל דבריו".

ועיין שם שהאריך בזה גם להיפך, דאם יודע הוא בעצמו שכונתו לשמים מחוייב הוא להפיץ מעינותיו חוצה ולבלי להיות מונע בר. ובימינו אלה, כאשר אחזה לי אני, כבר אין לחשוד את המחברים כי כונתם תהיה לשם כבוד או לקנות שם, כי דל מאוד כבוד מחבר בימינו. וביותר, כבוד מחבר ספר בהלכה לא בדרוש ולא בידיעות חזוניות. ההמוניים לא יבינו שפתו ומה הוא שח, והלומדים די להם בספרים הישנים והנם מסתפקים במועט, והדברים עתיקים.

ואם כי קשה לדבר על הכלל כולו אבל בנוגע אלי כמדומה שלא אתפאר במה שאין בי אם אומר שאין כונתי לשם כבוד ולקנות שם, שאינו שוה לי בספרי זה, אשר דרכה של תורה אשר בו מלאה הוא יותר מחכמה, והנני מקוה מכל מקום כי לדידי ולדכוותי יועיל ספרי זה הרבה שכללתי בו כללים גדולים וכמה הלכתא גבירתא איכא בתוכו.

והנני נותן לה' הודאה על חלקי לשעבר, ומתפלל להבא שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, כאמרו שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.

ועתה צלח רכב על דבר אמת, וכתוב יושר דברי אמת, את הרשום בכתב אמת.

מפתח לשמות הרבנים שהוזכרו ע"י חגר"ע זצ"ל בספר זה

רבי אברהם אב"ד שידלאווע	יב, קכג
רבי אברהם אהרן חתן בעל עמק הלכה	כב
רבי אברהם אהרן הכהן בורשטין אב"ד טאוורג	קמה
רבי אברהם דובער כהנא שפירא בעל דבר אברהם	רכג, רלז, תלט
רבי אברהם דימאנט אב"ד יורבורג	קכח, קלט
רבי אברהם יצחק קוק - משפט כהן	תכט
רבי אברהם שמואל אב"ד איישישוק, מח"ס עמודי אש	רלט
רבי אהרן אב"ד קארטינגע, בעל תוספות אהרן	כב
רבי אהרן קורץ מח"ס זקן אהרן	תעד
רבי אלחנן הכהן	קצו
רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים [הגאון אדר"ת]	יד, שכו
רבי אליהו פאזנאנסקי	כז
רבי אליהו קאלישער	קסט, קפט
רבי אליהו שיק בעל עין אליהו	ו
רבי אליעזר חרל"פ בעל הוד תהלה	כג
רבי אלכסנדר משה לפידות אב"ד ראסיין	רמ
רבי אלעזר משה הורביץ אב"ד פינסק	כז, קטז
רבי אפרים אב"ד ווינראווע/וויגאווע	שסד
רבי אפרים דב הכהן לאפ בעל גליון אפרים	תקט
רבי בנימין דיסקין אב"ד הורדנא	ריא
רבי בנימין רבלין תלמיד הגר"א	י, יד, יח, כ, סז, עז, פד, פו, צו, קיא
רבי בצלאל הכהן מוילנא	קסה
רבי ברוך מרדכי ליבשיץ אב"ד נובהרדוק	תמב
רבי דוב בער קעסטין מח"ס עשר נטיעות	קסט, קצז
רבי דובער אבלמאן מבענדער	ק
רבי דובער סערעדינקער מח"ס באר חיים על הסידור	קפח
רבי דוד צבי הופמן - מלמד להועיל	מו, פג, קיד, קנב, רכז, רפא, שלו, שפא
רבי זאב וואלף אב"ד זעטיל	סח
רבי זלמן מוילנא - תולדות אדם	יב
רבי זעליג ראובן בענגיס אב"ד ירושלים	רלו
רבי חיים נתנזון אב"ד זידיק	פט, קצ
רבי חיים אריה ליב טיקטיסקי ר"מ דמיר	רסב, רצא
רבי חיים ברלין	קלה
רבי חיים געלערנטער מח"ס פרי עט חיים	תסא
רבי חיים מוואלזין	רג, רעח, שסו
רבי חיים סולבייציק אב"ד בריסק	מב

רבי חיים צבי ברוידא	אב"ד זאגער	רלט
רבי יהודא ליב שייאר	מח"ס שלש יבבות	קכב
רבי יהודה ליפשיץ	אב"ד מערץ	רד
רבי יהודה מעשיל הכהן	אב"ד פאלצאק	רנ
רבי יהונתן אבעלמאן	בעת תורת יהונתן	קמז
רבי יהושע אייזיק שפירא	אב"ד סלונים	רסז
רבי יהושע הורביץ	אב"ד דזיקוב	תסז
רבי יהושע זעליג תרשיש	עין תרשיש	ה
רבי יהושע פרייל	מח"ס אגלי טל	רכה
ר' יחזקאל ראטנער		ריט
רבי יואל הלוי הורביץ	בעל יבא הלוי	יב, נה
רבי יום טוב ליפמן	אב"ד מיר, בעל מלבושי יו"ט	שמג
רבי יוסף בן הגר"ח מוואלזין		קמט
רבי יוסף זכריה שטערן	אב"ד שאוול	תו
רבי יוסף ענגיל	בעל אתון דאורייתא	שסב, תקכט, תקל
רבי יוסף ראזין	בעל צפנת פענח	טו, רפג, שג, תקז
רבי יוסף שאול נתנזון	שואל ומשיב	שס
רבי יחזקאל הלוי	בהגרמ"י מאוסטרובצא	תלד
רבי יחיאל העלער	בעל עמודי אור	קכו, תקנה
רבי יעקב חנך סנקביץ	ר"מ שפת אמת	תד
רבי יעקב יצחק רבינוביץ	אב"ד פאניוועז'	שפ
רבי יעקב משה לעסין	אב"ד ניישטאד סוגינד	שמב
רבי יצחק אלחנן ספקטור	אב"ד קאוונא	קנו, רכו
רבי יצחק כ"ץ	מפלאצק	ריז
רבי יצחק מרעלי	מחכמי אלגיר	רנד
רבי יצחק שמעלקעש	אב"ד לבוב	לג, לה, נד, פא, קיב, קמד, קג, קסג, קצג, קצד, רעח, שז, שג, שז, שכה, שלה, תעח, תקעה, תקעט
ר' יצחק ששון	מגרודנא, בעל שמן ששון	פג, קא, קסב
רבי ישעיה נאייזאץ	אב"ד העלישטאבע	רחצ
רבי ישראל מאיר הכהן	בעל חפץ חיים	ל, שג
רבי ישראל סאלנטער		לה, קא, רנ, תקמ
רבי מאיר אבוביץ	אב"ד נובהרדוק	48
רבי מאיר אריק	אב"ד טורנא	ז, י, יג, כו, כט, לז, נז, פב, קח, קל, קלה, קלו, קנח, קפה, רי, ריד, רכ, רכא, רל, רלח, רמח, רמט, רנח, רסד, רעד, רפט, רצ, רצה, ש, שג, שז, שיט, שכו, שמב, שמג, שג, שנה, שנו, שעא, שפה, תכד, תקח, תקמא, תקנ
רבי מאיר יונה ברנצקי	מהדיר ספר העיטור	נה
ר' מאיר יהושע אלטשולר	אחי הגר"ע זצ"ל	טו
רבי מאיר שמחה הכהן	בעל אור שמח	סח, עא, שמט, שג
ר' מנחם מענדל שטערניהעל		תד

רבי מנשה איליער	א, כב, מז
רבי מרדכי אליהו רבינוביץ בעל תורת מרדכי	מ, מה, קד, קח, קלב, קנד, קצ, רכ, שלו, תנה, תקס
רבי מרדכי יצחק אייזיק רבינוביץ אב"ד מעמל	רפג
רבי מרדכי ממלאסטאייקע	קצה
רבי משה בצלאל לוריא אב"ד סיני וסובלק	רלח
ר' משולם פישל בער מח"ס דברי משלם	ה
רבי מתתיהו שטראשון	רפה
רבי נחום ברוך גינזבורג בעל מקור ברוך	פז, קח, שג, שכד, שעד, שיעו, שפ, שפג, תסט
רבי נפתלי צבי יהודא ברלין [הגאון הנצי"ב]	קמב, תקא
רבי נתן אדלר	פד
רבי נתן שטערין אב"ד ראזא	קצא
רבי נתנאל פריד בעל פני מבין	קז, קסח, קעג, תקמד, תקנו
רבי סיני שיפער גאב"ד קארלסוהע	כה
רבי עמרם בלום בעל בית שערים	רלג, תקנא
רבי פייטל רושניז מח"ס דברי נב"א	שעג
ר' צבי שערעשווסקי	שכו
רבי ראובן כץ אב"ד פתח תקוה	תיג
רבי יעקב צבי אופנהיים אב"ד קעלם מח"ס צבי גאון יעקב	שעט
רבי רפאל נטע נטע רבינוביץ בעל דקדוקי סופרים	ו, קיט קב, קכא
רבי רפאל שפירא מוואלזין	רמח, שמז
רבי שלום יצחק לעוויטאן אב"ש שוועקשנא	שה
רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון [מהרש"ם] אב"ד ברז'אן	תל
רבי שלמה זלמן לונדון	ז
רבי שלמה זלמן לפשיץ מהורודנא, בעל עולת שלמה	תעח
רבי שלמה זלמן פינס מח"ס פנס שלמה	ריג
רבי שמואל זלמן לנדא אב"ד הלוסק	ב, קמב, תקנב
רבי שמואל משה שפירא אב"ד באברויסק	קכד
רבי שמחה הכהן ראפפארט אב"ד לובלין	רכג
ר' שמעון גרינברג	רפו
רבי שמעלקא אב"ד וואייניטא	כ, כא
רבי תנחום גרשון ביליצקי אב"ד יאשינאווקא	תקע